

==
MAGYAR
TÖRTÉNELMI TÁR

KIADJA

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

XXVII. KÖTET

(A HARMADIK SOROZAT II. KÖTETE)

BUDAPEST, 1915

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

BETHLEN GÁBOR

LEVELEI

ILLÉSHÁZY GÁSPÁRHOZ

1619—1629.

SZERKESZTETTE

DR SZÁDECZKY K. LAJOS

A M. TUD. AKADÉMIA R. TAGJA

BUDAPEST, 1915

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA.

ELŐSZÓ.

A M. Történelmi Társulat 1914 nyarán Trencsén vármegyében készült congressust tartani. A világháború megakadályozta. Az előkészületek azonban már serényen megindultak s ez a gyűjtemény is annak a terméke.

1912 nyarán a trencsénvármegyei levéltárakban kutatván, Máriatölgyesen (a régebbi Dubniczon), az ősi Illésházykastély levéltárában egyebek között olyan levélcsomóra akadtam, mely legnagyobbbrészt Bethlen Gábornak Illésházy Gáspárhoz 1619—29-ben írt leveleit tartalmazta, összesen mintegy 105 darabot.¹⁾

E régi Illésházy-birtok (a fényes múltú család kihalása óta több kézen átmenve) akkor a budapesti Magyar Bank tulajdona volt. Ennek egyik igazgatójához, dr. Horánszky Lajos úrhoz fordultam a levelekhez juthatás végett. Ő közismeretes tudományszeretetével a kérdést úgy oldotta meg, hogy a Bethlen—Illésházy-leveleket a Magyar Nemzeti Múzeumnak

¹⁾ Mindössze 4 volt ezek között nem Bethlentől származó, hanem Illésházytól való Bethlenhez, (55. 86. 92. sz.) és egy Csuti Gáspártól Illésházyhoz intézett (68. sz.). Egyet Thurzó Imréhez írt a fejedelem (2. sz.); a többi ezek között mind Illésházyhoz intézte, tehát épen 100-at.

Az itt kiadott levelek száma 106-ra azért emelkedett, mert a gyűjteménybe felvettem Bethlennek egy ugyancsak trencsényi levéltárból előkerült, Rhédey Pálhoz intézett nagyon érdekes levelét is (1621 szept. 2-áról), melyben a pozsonyi véres csatáról írt és Péchy Simont — »az ő mézzel folyó elméjének discursusát« — igen érdekesen jellemzi (40. sz. levél).

adományoztatta, azzal a kikötéssel, hogy a levelek tudományos feldolgozás végett nekem átengedtesse.

A levelek Kolozsvárra leküldetvén, azokat lemásoltuk s anyagát felhasználtam »*Bethlen Gábor és Trencsén vármegye*« cz. tanulmányomban, mely felolvasásúl készült a M. Történelmi Társulat Trencsén vármegyébe tervezett kirándulására.

A kirándulás elmaradván, a feldolgozást kiadtam a *Századok* 1915. évfolyamában s a levelek íme itt látnak napvilágot.

Minthogy fennebb említett tanulmányom részben ezeknek a leveleknek alapján készült: ezeknek történelmi értéke abból ítélni lehet meg legjobban. És ez fölöslegessé teszi a hosszabb méltatást.

Röviden csak néhány megjegyzésre szorítkozom.

I.

Bethlen Gábor a magyar alkotmány és vallásszabadság védelméért II. Ferdinánd császár-király ellen indított hadjáratainál, külföldi szövetezésein kívül, főleg a magyar rendekre s ezek között első sorban néhány felsőmagyarországi főúrra támaszkodott. Az északkeleti részeken *Rákóczi György*, borsodmegyei főispán, Felső-Magyarország derekán *Széchy György*, gömörmegyei főispán, az északnyugati részeken *Thurzó Imre*, Árva megye és *Illésházy Gáspár*, Trencsén és Liptó vármegye főispánja, voltak első felkelésének legfőbb támogatói.

Ezzel a négy főúrral a besztercebányai országgyűlésen (1620.) szorosabb, titkos szövetségre is lépett, melyet »erős kötés alatt« írásba foglaltak.

Bethlen 1619-iki felkelésében erősen számított Illésházy támogatására. »Ha az Kegyelmed becsületes tekinteti én előtttem nem forgott volna, mások szavára későbbem vehettem volna magamat az indulásra . . . Mindeneknek felette hiteles volt az Kegyelmed személye én előtttem« — írja neki 1619 szept. 30. Lőcséről.¹⁾

¹⁾ 3. sz. levele 10. l.

Illésházy csatlakozása többszörös okból nagy nyomatékkal járt a mérkőzés erőviszonyai mérlegelésénél.

Tekintélyes főúr volt, a legerősebb határszéli várral és nagy vagyonnal rendelkezett és széles kiterjedésű, előkelő rokonsággal dicsekedhetett.

Unokaöccse és főörököse volt a nagynevű *Illésházy István* nádornak, a bécsi béke megalkotójának. Főispánja volt Trencsénnek és Liptónak, később Árvának is. Birtokosa a legerősebb északnyugati várnak, Trencsénnek, mely magas sziklatetőn állván és a Vág folyó kanyarúzata és hegyek által lévén körülvéve, akkor bevehetetlennek hitték. Bethlen maga is úgy vélekedett Trencsén vára felől. »Trencsén várából akarhatja ellen senki ki nem vonssza ő kegyelmét. . . . Oly erősségben lakik, melyben minden erejét császárnak megvárhatná« . . . »Erős hely,« bár »igen láb alatt vagyon« . . . »Trencsént szagolhatják, de a császár egész armadájának is sok ideig gondot adhatni abból a helyből, ott mi Kegyelmeteket nem féltjük.«¹⁾ . . . Bethlen eme nyilatkozatai mutatják, hogy Trencsén várában mennyire bízott.

Ezekén kívül Illésházy jelentőségéhez nagyban hozzájárult messze elágazó, előkelő rokonsága.

A nem rég elhunyt, tekintélyes és dúsgazdag nádor, gróf Thurzó György hét leánya egyikét, *Ilonát* vevén nőül: sógora lett *Thurzó Imrének*, a ki Bethlen Gábor leglelkesebb híve volt. Többi sógorai voltak: a már akkor elhunyt *Czobor Mihály*, orbovai *Jakusith* András, a trencsényi Oroszlánkő vára ura, *Erdődy* Kristóf, *Vizkelethy* Mihály, *Thököly* István és a trencsényi budatini *Szunyogh* János. A Thurzó-rokonsághoz tartoztak a Zrinyiek, Batthyányak, Révayak, Thurzó Szaniszló, Wesselényi Ferencz, a Forgáchok és Balassák.

Thurzó Imre elhunytával (1621 okt. 19.) Illésházy most már jóformán egyedül képviselte ezekkel és Bethlen között az összekötő kapcsot. Széchy György már előbb elpártolván, a titkos szövetséges társakból csak Rákóczival maradt.

Bethlen annál inkább ragaszkodott hozzá és a vele való szoros szövetséghez.

¹⁾ Lásd alább 28., 40., 48. lapon.

Volt idő (1621 elején, a haimburgi béketárgyalás meg-
hiúsulása után), midőn a császári hadak előnyomulásával
Trencsén megye is elpártolni készült, hogy Thurzó Imre és
Illésházy is ingadozott és kérték a hűségeskü alól felmenté-
süket. De Bethlen erről hallani sem akart. »Sok ezer fazék-
nak elrontására elég egy bot.« Emlékezteti őket szoros
szövetségükre, mely oly erős kötés alatt történt, hogy attól
semmi balszerencse fel nem szabadít. Biztatja őket nemcsak
gyors segítséggel, hanem hivatkozik hazaszeretetükre, jó hír-
nevükre s a történelem ítélőszéke előtt tartozó számadásukra is.

»Még *krónikákban* is azoknak vagyon dicséretes emlé-
kezetek, kik hazájuknak s annak szabadságának ótalmazásában
állhatatosak voltak.«¹⁾ Ha hitőket megszegik: »abbúl gyalá-
zatos és *historiákban* beíratandó rút híre s neve marad örökké«.

Az erős bizalom, a legmagasabb erkölcsi érzésekre s
a történelemre hivatkozás megtette hatását: Thurzó és
Illésházy hívek maradtak s visszatérítették Trencsént s a
szomszédos ingadozó vármegyéket is 1621 nyarán.

Illésházy jelentősége azonban nemcsak vármegyéire és
rokonságára terjedt ki; de vára és uradalmi határszéli fekvésénél és határontúli összeköttetéseinél fogva ő volt a leg-
természetesebb közvetítőül felhasználható Morva, Szilézia és
Lengyelország felé.

Bethlen első hadjárata megindítása alkalmával mindjárt
Illésházy által érintkezik a morvaiakkal.²⁾ 1621 őszén jelen-
tékeny szerepet játszik a morvai táborozásban.³⁾ Később is a
morvai protestánsokkal ő vezeti a tárgyalást, a fejedelmi meg-
bízásából, Mezericzen⁴⁾ (1623 nov.).

Illésházy Gáspár azonban, Bethlen Gábor vállalatának
támogatása mellett is, nem harcias természetű s mindenek-
felett a kibékülés embere, már csak azért is, mert ő és hozzá-
tartozói »az ellenség torkában vannak«. A második had-
járatot már kedvetlenül támogatja. A külföldi szövetségesek

¹⁾ 1621 máj. 25., 29. sz. levél.

²⁾ 3. sz. levél.

³⁾ 44., 45. sz. levél.

⁴⁾ 52., 53., 54. sz. levél.

»azok az országok, kik confoederáltak, fülüg ülnek a sárba« ... a belföldi fő és hűséges párthívek »kimultanak ez világból, magam egyedül vagyok« (írja Illésházy Bethlennek 1624 jan. 3.), »Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes!«¹⁾

Bethlen kénytelen volt igazat adni Illésházynak, mert látja — úgy mond — hogy »megholt Illyésházy István, megholt Thurzó György, meghaltak hazájukat igazán szeretett urak, valóban bizony meghaltanak«²⁾ — és béketárgyalásokat kezd, melyben különös gondot fordít magyarországi hívei érdekeire. Az aggodalmaskodó Illésházyt biztosítja, hogy »Kegyelmedet szívünkbe írtuk és oly gondviselésünk s vigyázásunk vagyon személyére, mint magunkra.«³⁾

A bécsi békében (1624 máj. 8.) általános amnestiát eszközölt ki híveinek.

A két hadjárat alatt tanúsított hűség jutalma nem maradt el: a fejedelem Illésházynak 40.000 forintnyi zálogösszegben az erdélyi részekhez tartozó biharmegyei Kereki várát és uradalmát adományozta, mely Bocskaynak »kedves lakóhelye vala.«⁴⁾

Bethlen Gábor a bizalmas viszonyt a béke idején is fenntartotta Illésházyval. Őt kérte fel megbizottjául, vendéglátó házigazdául és kísérelőül jegyesének, Brandenburgi Katalinnak Magyarországra jöveletekor. Feleségét és anyósát, az öreg palatinusnét is meghívta a kassai lakodalomra (1626 márcz. 1.)⁵⁾

A fejedelem harmadik hadjárata alatt (1626-ban) Illésházytól nem harctéren, »mezőben való szolgálatot« kívánt, inkább másnemű támogatást. Az érintkezés közvetítését a Sziléziából Magyarországra hívott Mansfelddel és a weimári herczeggel és azok átsegítését a határokon.⁶⁾ Értesítéseket Bécs, Pozsony, Morva, Szilézia és Lengyelország felől.⁷⁾ A had-

¹⁾ 55. sz. levél.

²⁾ 56. sz. levél.

³⁾ 59. sz. levél.

⁴⁾ 64. sz. levél.

⁵⁾ 70. sz. levél.

⁶⁾ 75. sz. levél.

⁷⁾ 76., 79., 85. sz. levél.

járat folyamán sűrűn érintkeznek. A fejedelem nyíltan feltárja előtte haditerveit, megírja hadműködését, a törökkel való egyesülését, Wallenstein ellen alkalmazott sikeres, drégelypalánki hadi fortélyát, »stratagemáját«.¹⁾

Bethlen az újonnan kötött pozsonyi békében is gondoskodott Illésházy és társai számára amnestiáról,²⁾ pedig nehezen ment, mert »legnagyobb controversia az amnestia felől« volt a béketárgyalásoknál.³⁾

Illésházy még így is aggódott és panaszkodott;⁴⁾ de Bethlen megnyugtatta, hogy »ha megháborítanak« őt, vagy a többit, protestáltatna, hogy »kényszerítettünk magunk méltósága mellett Kegyelmetek oltalmára felkelnünk«.

II.

Illésházy nem csekély kockázattal, sokszor aggodalommal és óvatossággal, de mindvégig híven kitartott Bethlen Gábor és az általa képviselt és védett nemzeti ügy szolgálatában.

Bethlen is kellően értékelte, nagyrabecsülte az ő szolgálatait. Néha zúgolódott ugyan késedelmeskedése miatt. (1620 okt. 28.)⁵⁾ Majd szemrehányással illette a lassú hadbaszállás miatt, hogy »bezzeg uram, nem így kellene Trincsinváraljáért hazájának szolgálni«.⁶⁾ Később (1621 jún. 17.) »szeretettel inti kishitűsége miatt«, hogy »oly erőssége lévén, kiből senkitől nem félhet . . . várjon kicsint az időtől, ne hertelenkedjék«.⁷⁾ De elismerésével sem fukarkodik, midőn leveléből (1621 máj. 25.) »jó maga ajánlását és hazájához, nemzetéhez való igaz affectioját« értette, a mit »fejedelmi liberalitással akar meghálálni«.⁸⁾ Felette szeretettel hallja azt is, hogy »az ellenség hitegető szavainak semmi hitelt nem ad . . . , miért

¹⁾ 78—85. sz. levelek.

²⁾ 86., 88., 95. sz. levél.

³⁾ 88., 97. sz. levél.

⁴⁾ 97., 98. sz. levél.

⁵⁾ 14. sz. levél.

⁶⁾ 1620 nov. 7. 16. sz. levél.

⁷⁾ 31. sz. levél.

⁸⁾ 29. sz. levél.

nemzetétől örökké való jó hírt, nevet és dicséretet érdemel . . . mi tőlünk pedig méltó jutalmat igen bizonyosan várhat«. ¹⁾ Később is (1624 febr. 20.) biztosítja, hogy »szívébe írta« és olyan gondja van rá, mint önmagára. ²⁾ Halála előtt két héttel (1629 nov. 2.) írt utolsó levelében is arról biztosítja (köszömvén egészségi állapota felől tudakozódását), hogy »jóakarátját minden időben hozzája fenntartja és valamikor kívántatik, abban meg sem fogyatkoztatja«. ³⁾

Ennek a haza szolgálatában, komoly, történelmi időkben szőtt és fenntartott nemes összeköttetésnek írott emlékei az itt közölt levelek, melyek nagyjából a fejedelem és választott király tollából eredvén, hazai történelmünk mozgalmas és nevezetes tiz esztendejére vetnek élénk világot és sokban kiegészítésül szolgálnak a történelmi események ismeretéhez.

A közölt leveleknek megvan a magok általános történelmi értékük és specialis jelentőségük.

Általánosan közérdekűek azok a levelek, melyek Bethlen Gábor hadi vállalatáról szólnak. Ezek között kiválóan érdekesek az első levelek, melyekben Bethlen felkelése indító okait sorolja elő és csatlakozásra hívja fel Illésházyt, hogy »édes hazánk megmaradására . . . úri állapotja s értéke szerint, a mennyivel nagyobb hívatolja vagyon Istentől . . . (annyival inkább) mutassa hasznos forgolódását«. ⁴⁾

Jellemző vonásokat találunk a levelekben a magyar rendek csekély áldozatkészségéről és Bethlen e felett való panaszairól. »Minden úr, főember igen igyekezik magát megvonni, az hadra oly nehezen veszi magát, mint az tűzbe hogy nem léphetnek . . . Az urak tőlem hópénzt kérnek, mintha én érettem kellene ő kegyelmeknek vónia, nem a magok szép hazájukért . . . szabadságukért . . . Kin az erdéli urak sokat csodálkoznak, mivel ő kegyelmek én velem magok költségén, fizetés nélkül jöttek«. ⁵⁾

¹⁾ 1621 jún. 21. 32. sz. levél.

²⁾ 96. sz. levél.

³⁾ 106. sz. levél.

⁴⁾ 1. sz. levél 2. oldal.

⁵⁾ 3. sz. levél 8. oldal.

Igen jellemző tünetek ezek s kiegészítik a rendek ellen másutt közölt panaszait, hogy »én mellém eddig egy úr, egy nemes ember nem jött, hanem csak az erdélyi haddal vagyok« (a nyitrai Bajmócson 1619 okt. 6.)... »Azt várja minden ember, hogy mint leszen a dolognak vége«... »Nemes uraimnak könnyű asszonyoméék mellett otthon az meleg szobában nyugodniok, de nehéz nekünk 70 naptól fogva az mezőn sugorganunk, vérünket Magyarországért ontanunk«. ¹⁾

A közölt levelek specialis jelentőségét abban látom, hogy megvilágítják Bethlennek Illésházyhoz, a magyar rendek egyik vezéralakjához s általa Trencsén, Liptó, Árva és a szomszédos északnyugati vármegyékhez való viszonyát, összeköttetését, a határok őrzését stb.

Diplomáciai anyag is bőven van bennük: Morva, Szilézia, Lengyelország, a kozákok, törökök s a német protestánsok vezérei szerepéről, a békekötések tárgyalásáról stb.

Mívelődéstörténeti anyaggal is találkozunk: bányák míveléséről (47. sz. levél), hadak élmezéséről, fegyelemben tartásáról ²⁾ stb. (Lásd a Név- és tárgymutatót!)

A kik e levelek köztörténeti értéke iránt bővebben érdeklődnek: azok Bethlen Gábor és Trencsén vármegye cz. tanulmányomban részletesebben is tájékozódást nyerhetnek.

Bízást hiszem, hogy e levelek kiadásával haszontalan munkát nem végeztünk. Remélem, hogy a történetírás munkásai és barátai szívesen fogadják.

Kolozsvárt, 1915 nov. 3.

Szádeczky K. Lajos.

¹⁾ Lásd bővebben Bethlen Gábor és Trencsén vármegye cz. tanulmányom 12. l.

²⁾ »Az meddig én Debreczent értem, addig mindenütt való vásárok meglöttek... Én az én hadaim felől felelek életemig, hogy nem hogy szentegyházat, de sem udvarházat, sem parasztházat sohul fel nem vertek és ételen kívül semmit el nem vettek«. (8. lap.)

I.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Debreczen, 1619 szept. 12.¹⁾

Gabriel Dei gratia princeps Transilvaniae stb. et Sicularum comes stb.

Spectabilis ac magnifice domine, Nobis observatissime. Salutem et servitiorum nostrorum paratam commendationem.

Mennyi sok szorgalmatos fáradságunkkal, költségünkkel és búsulással s teljes gondviselésünkkel egész hat esztendőök forgásában fejedelemségünkben igyekeztük az mi édes hazánknak és nemzetségünknek békességét felállatni, megerősíteni : méltán csodálkozhatik akárki is rajta, aki most ilyen nagy változást kezd hallani természetünkben, hogy akik eddig, az szent békességnek authori, fauthori voltunk, most fegyvert fogván kezünkben, ellenkező dolgokat láttatunk cselekedni ; kinek sok rendbeli okait circumstantiait, ha elő akarnók számlálni, igen sok papírosra való írás kellene hozzá. De kevés szóval : valamenniszor való frigykötésünk és annak erősítésére diplomák cserélése forgott közöttünk az Ausztriai házzal ; ugyan akkor mindjárt, sokkal bizonyosabb látható jeleit mutogatták és tapasztaltuk mi is az frigy ellen mind titkon s mind nyilvánvaló ellenséges practikájoknak, melyet noha nyilván tudtunk és meg es tapasztaltunk, de túréssal, hallgatással, Istenben és igazságunkhoz való bizással töltöttük időnköt. Ezenben mivel a religiok persecuálásáért Csehországot immár másfél esztendőtől fogva veszekedni tudtuk ő fölségekkel, Magyarországon is azon persecutióban napról-napra, valahol módjok volt, mind papok, jezsuiták és az jezsuitáknak faveáló nagy urak előbb-előbb menvén, jövőndőre mind az religiok

¹⁾ V. ö. Bethlen Gábor 1619 szept. 12-én Révay Péter koronaőr s Turócz vármegye főispánjához írt hasonló tartalmú levelével. (Szilágyi S. : Bethlen Gábor politikai levelei 131. l.)

dolgából s mind egyéb költött practikás boszúból, nekünk is megirták nyilván, mely szörnyű ártalmas szándékkal voltak mind urakhoz, városokhoz és vármegyéken mi vallásunkon levő főfőrendekhez. Melyet eszekben vévén minden rendek, nem akarván a veszedelmet fejekre várni, az Fátrán innétt való böcsületes keresztény urak, főfőemberek közül nagy sokan lakó helyünkben megtaláltanak, hogy ha ő kgmek ennek előtte ellenségünk ellen fegyvert fogtanak volt mellettünk, mi tölünk is azt kívánná az háladatosság, ilyen szükségekben hütök szabadsága mellett segítenők meg.

Ez idő alatt minden dolgoknak mi is mindenütt a hol illett és kívántatott is fundamentumot vetvén és bizonyos assecuratioink lévén, Isten segítségéből, fizetett hadainkkal megindulván, még országunk szélére ki sem érkeztünk, mikor az Felföldön minden rendeknek szíve nagy buzgósággal ez dologban megindultatván, az eszvesztő és zűrzavar csináló embereket emendálni kezdték. Kire nézve magunknak is itt ezen a földön semmi akadályunk nem lévén és mulatságunk, közönséges tetchezésből, ugyanazon felülmegírt zűrzavarnak complanálására, mint a nemes vármegyéknek való írásunkból megtetczik, tovább való fáradságunkat sem szánjuk. Kegyelmedet pedig mint nemzetségének, hazájának igaz jóakaró fiát szeretettel inteni jó idején akarjuk, ilyen jó igyekezetünkben édes hazánk megmaradására és örökös csendességére ne találtassék utólsónak lenni, hanem úri állapata s értéke szerint, a mennivel nagyobb hívatalja vagyon Istentől, minden jó intésével, tanácsával, példaadásával, és ahol kívántatik ez dolognak ellenségi ellen fegyverfogással is mutassa hasznos forgolódását. Melyet Isten ő szent fölsége is kedvesen, egész nemzetségünk háladatossággal, mi is Kgmedtől barátságoson vehessük. Éttesse Isten jó egészségben Kgdet.

Datum ex castris nostris ad oppidum Debreczen positis die 12. Septembris 1619.

Amicus benevolus :

Gabriel princeps

m. p.

Külczim : Spect. ac magn. domino Caspari Illiesházi, comitatum Trinciniensis et Liptoviensis supremo comiti etc. domino amico Nobis observando.

(Eredeti, sajátkezű.)

2.

Bethlen Gábor Thurzó Imrének.¹⁾

Sáropatak, 1619 szept. 18. hajnali hét órakor.

Illustris et magnifice domine, uti frater observandissime.

Kegyelmed levelit *Just András*²⁾ uram az estve későn itt Patakon adá meg az onnét fellyül küldött levelekkel együtt, mely Kgd levelét nagy szeretettel olvastam, kívántam is Kgd levelét látni, censuráját mostani állapotunkról érteni. — Az mi ide való állapotunkat illeti, legyen Istennek hála, itt immár jó részént dolgainkat végben vittük, mert az egész hajdúságot az ország hűségére köteleztem, megválogattatván őket, öt ezernek magam pénzéből fizettetem nekik egy hópénzt, hogy inkább refrenálhassák őket szokot lator természetekben. Azonkívül is az Tiszán innét közel három ezer lovasnak, gyalognak tegnap és ma fizettek magaméból. Az Tiszán túl való földet jó állapotban

¹⁾ Bethlenfalvi gróf Thurzó Imre, gróf Thurzó György nádor és czoborszentmihályi Czobor Erzsébet fia, született a trencsénmegyei Bittsén 1598 szept. 11-én. Wittenbergben tanult, a hol 1615-ben akadémiai rectornak is megválasztották. Sógora volt Illésházy Gáspárnak, kinek felesége az ő nővére, Ilona volt. Atyja halála (1616 decz. 24.) után ő vette át a reászállott fejedelmi vagyont (Bittse, Lietava, Hricsó, Tokaj és Árva várak uradalmi) kezelését. Bittsén lakott ő is, noha atyja halálával Árva várával reászállott e vármegye örökös főispáni méltósága is. 1618 nov. 15-én nőül vette bedegi Nyári Krisztinát, a hős Nyári Pál árváját. Buzgó protestáns volt s Bethlen Gábornak ő volt a leghívebb, leglelkesebb támogatója. A csehekhez küldött követség vezetőjéül (1620 elején) Thurzó Imre választatott meg. Ő tartotta keresztvízre Frigyes cseh király fiát (1620 márcz. 31.) Prágában, mint a keresztapa, Bethlen G. képviselője. Ő üdvözölte Bethlent, midőn a magyarországi rendek Beszterczebányán királylyá választották (1620 aug. 25.). Ő volt egyike Bethlen fő- és titkos szövetségeseinek (Széchy György, Rákóczy György és Illésházy Gáspár mellett), mely szövetséget 1620 júl. 2. reversalissal kötöttek. Ő volt Bethlen megbízottja a béketárgyalásoknál Nikolsburgban, a hol 1621 okt. 19-én meghalt. Az árvai vár kápolnája alatt levő sírboltban temették el (1622 jan. 19.) (Életrajzát megírta *Kubinyi Miklós* a M. Tört. Életrajzokban 1888-ban.)

²⁾ *Just András* turócsmegyei neczpáli nemes, később Turóc vármegye alispánja, ki mint Thurzó Imre »jámbor szolgája« több ízben járt követségben Bethlenhez, Thurzó és Illésházy leveleivel. (Lásd Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor politikai leveleiben 133—155. l. 1619—21.)

hattam, *Lónyai Andrással*¹⁾ levén kibeszélhetetlen sok gondom, nagy nehezen meghajtottam, Kálló várát tegnap előtt, azaz 15. Septembris attá kézhez, melyben 600 fegyverfogó vitézlő rendet szorított volt. Ecsedet, Szatmárt is ezen két nap alatt kézhez adják, Ungvárat, a szerént a több apró szarkafészekkel. Maga *Homonnay*²⁾ Lengyelországban ment, igen kevesen, talán csak 25. magával, de azért mindenét beiktatta volt, és elhittem, ha miben módja lehet, az lengyel urakat nem szűnik sollicitálni ellenünk. De én is az Fátrán innét való vármegyéknek Kassára ez jövő szombatra egy kis congregatiót indicáltam, a végre, hogy meglássuk és megrostáljuk egymást, kik egyeznek velünk s kik nem, hogy azokra illendő gondot viselhessenek ő kglmek. Másikéért hogy minden vármegye ilyen nagy dologban viritim insurgáljon, azon akarnám ő kglmeket inteni. Harmadikéért és negyedikéért, hogy az Kegyelmed tetszése szerént is lengyel királnak és az statusaknak írassunk leveleket, indulatunknak bizonyos méltó ratioit intimálván nekik, intjük őket az veszteg ülésre, ha mi őket nem bántjuk, tartsák ők is határookban magokat, etc. sőt *Homonnayt* adják kezében, tanquam totius Hungaricae nationis colluuiem et pestem. Oda alá is az vármegyéknek ő kegyelmek országúl írassanak és intsék őket az egyességre etc. Ugyanonnét az portára is bizonyos követeket expediálok, noha immár is egynehán rendbeli postáim által tudósítottam az portát állapotunk felől; de mostan solenniter kellek expediálni, az tatárokkal hogy megfenyegessék Benczýe (!) uraimat. Nekem arra gondom leszen, semmit is örömostben meg nem cselekednék, mint az lengyelekre való menetelt. Nekem arra is szorgalmatos gondom vagyon, hogy ha az extrema necessitas ingruál: azontúl tiz vagy 15 ezer török segítségünkre lehessen; de azt én úgy kerülöm, mint az tüzet, hogy ez mi mostani indulatunkban török velünk ne járjon, mind az országra nézve, mind az rablásnak eltávoz-

1) *Lónyai András*, Kálló vára királyi kapitánya.

2) *Homonnai Drugeth György*, Zemplén vármegye főispánja, fiatal korában protestáns és Bocskay híve. 1610-ben Pázmány Péter által a katolikus hitre térítettvén, 1611-ben Forgách Zsigmonddal Erdélybe tört, de Báthory Gábor által megveretett. Bethlen ellen a császár-király pártján volt, s Lengyelországban gyűjtött 10.000 főnyi haddal visszajöve, Rákóczi Györgyöt Homonnánál megverte (1619 nov. 22.). Bethlen Bécs alól sietett vissza, s üzte ki Homonnait Lengyelországba, ki ott 1620 jun. 21-én 37 éves korában hűnyt el.

tatásáért, mind azért, hogy jövendőben is ne hányhatnák azt szemünkre, hogy az ő segítségek által vittük dolgainkat véghez. Mindazáltal oly készen akarom őket tartani, Buda, Esztergom, Canisa, Eger táján, hogy ha az szükség kívánja, derekas ellenségünk leszen, egy hét alatt segítségünkre jöhessenek. *Rédei Ferencz*¹⁾ uramat pedig tegnapi napon bocsátottam *Szécsy*²⁾ uram mellé, válogatott négy ezer fizetett emberrel; vasárnap idején Filekhez érkezik, azon kívül is ezer fizetett emberem vagyon *Szécsy* uram mellett, kikkel Fileket, Szendrőt meg hódoltatta, az bányavárasakkal is tractatusban vagyon, és az több végházakkal is. Pénzt is küldtem tíz ezer forintot *Rédey* urammal, hogy az végházakban fizessenek. Volt *Szécsy* uram mellett két ezer fizetett ember bőséggel, tudom igyen hamar megtöbbsülünk, mert az *Bosnyák*³⁾ hadabeli tisztviselőkkel tractatust indítottak. Magam is Cassán, reménlem, három nap dolgaimat Isten segítsége által jó végben viszem és azontól megindúlok. Utamban sohul nem késem, minden nap megyek, mint ilyen derekas haddal, lövő szerszámmal. Bizonyoson Kegyelmednek meg nem írhatom még most, magam az Liptóságra megyek-e, mivel *Rédey* uram az végek felől megyen, de Cassáról Kegyelmedet tudósítom felőle. Ha előbb nem is, az Uristen velem lévén, 8. Octobris az galgóczyi mezőn akarok okvetetlen lenni.

Ezeket így értvén Kegyelmed, szeretettel kérem Kegyelmedet, immár Kegyelmetek is ne mulassa az üdőt heában, adjon szívet az szomszéd országoknak is felülésekkel, mentől többen lehetne, üljön úgy fel Kegyelmetek. *Rédey* és *Szécsy* uramékkal Kegyelmed viseljen jó correspondentiát. Én ő kegyelmének meghattam, hogy

¹⁾ Az Aiba-nemzetségbeli kisédei *Rhédey Ferencz* füleki kapitány, majd bihari és máramarosi főispán, végül váradi kapitány, Bethlen bizalmas embere, sógora. (Felesége Károlyi Kata, a ki előbb Bánfi Dénesné volt.) Meghalt 1621 ápr. 10-én Füleken. (Életrajzát megírta dr. *Komáromy* András: Hadtörténeti Közl. 1894. évf.) Fia volt a hasonló nevű fejedelem.

²⁾ Rimaszécsi *Széchy György*, Murány vára ura, aranysarkantyús vitéz, királyi tanácsos, majd kir. főkomornik, ebben az időben Bethlen Gábor szövetségese, egyike annak a négy úrnak, kikkel Bethlen erős hitlevéllel szövetkezett, hogy egymást halálig támogatják. De később, a fehérhegyi csatavesztés után, *Széchy* elpártolt Bethlentől. Megölték saját szolgálói 1625-ben. Leánya volt Mária, a híres »Murányi Venus«, iktári Bethlen István, majd rozsályi Kun István, végül Wesselényi Ferencz nádor felesége.

³⁾ *Bosnyák Tamás* füleki kapitány, kir. főasztalnok.

Ujvárra semmit mostan ne nézzen, mert annak meghajlása sok időt kíván, hanem Kegyelmetekkel edgyet értvén, az *Bosnyák* hadát ha magához nem alliciálhatja, reá menjen, megoszlassa. Ha pedig *Domper*¹⁾ általindúlna, engem sietséggel tudósítson, mert én is éjjel nappal Kegyelmetek mellé sietek és jelen akarok lenni az szerencse próbálásban. Ha pedig által nem jő és *Tiffem Pak (!)*²⁾ uram kívánja általmenését, azontúl *Rédey* uram általmenjen azokkal a hadakkal és mellette legyen. Ezeket Kegyelmed bizonyoson értésére adhatja *Tiffen Pak (!)* uramnak, az mi segítségünkben immár meg nem fogyatkozik senki, csak mi is ne fogyatkoznánk meg ő benne.

De az mely írást Kegyelmed nekem küldött, csudálatos változást colligálok abból, mely ha leszen, ez világon azoknál álhatatlanabb nemzetség nem leszen, holott engemet is assecuráltak levelek által, hogy én akaratom ellen, hírem nélkül semmit senkivel nem tractálnak, annál inkább nem végeznek; de ha vacillálni kezdettek, abból semmi constantiát nem remélhetünk. Az electorok is ha mégis nagyobb szarvat emelnek az Bálvának Ferdinánd electiojával, bizony magukat bátor ne mondják soha igaz keresztyéneknek; de csak az csehek ne tétovázzanak uram, semmit az electioval nem gondolok én, mert Isten velünk lévén, úgy kötök én az törökkel, hogy keveset félhetünk az hispániai erőtől; annál inkább, ha az imperialis statusok keresztyénül viselnék magokat. Im én is íráttam mind az két generalisnak, intem, sőt obtestálom őket az állhatatosságban való megmaradásra. Kegyelmedet kérem, leveleimet sietséggel küldje meg nekik. Ez alatt engemet Kegyelmed minden oda való állapotokról informáljon és tudósítson bizonyoson. Ezek után ajánlom Kegyelmednek az én igaz atyafiúi szeretetemet, és az Uristen Kegyelmedet éltesse jó egészségben.

Ex Sárospatak raptim die 18. Septembris hora septima matutina 1619.

Illustrissimae et Magnificiae Dominationis Vestrae
uti frater syncerus
Gabriel Princeps m. p.

¹⁾ Gróf *Dampierre Henri Duval* tábornok, császári hadvezér, elesett Pozsony ostrománál 1620 okt. 9-én, »fültövön löttetvén.« (Kemény János Önéletírása 40. l.)

²⁾ *Tieffenbach Rudolf* császári tábornok, a kit a császár Pozsony védelmére küldött, de onnan Bethlen által (1619 okt. 14.) elűzetett.

Külczim: Illustrissimo domino comiti Emerico Thurzo de Bethlenfalva, comiti de Arva, eiusdemque comitatus Arvensis supremo ac perpetuo comiti etc. domino et uti fratri Nobis obbservandissimo.

(Eredeti, a fejedelem sajátkezű írásával.)

3.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Lőcse, 1619 szept. 30.

Illustris et magnifice domine, uti frater observandissime.

Kegd becsületes leveleit az estve későn vöttem Szepesvárallyán, melyekből minden dolgokat bőségesen értek. Bizony uram nem keveset búsúlok azon, hogy Szécsy uram Kgddelel eddig jó correspondentiát nem viselt és az oda való állapotokról Kgdet nem tudósította, holott noha én sem láttam ingyen szememmel is Szécsy uramat, mert Cassát kezéhez vevén Rákóczi¹⁾ uram, Szécsy uram is úgy indult meg házától; értvén azonban, hogy Putnokból Orle Miklós,²⁾ avagy melyik, kiszökött és pusztán hatta, úgy szállott bele maga szolgálival, úgy mint ötszáz fizetett maga emberivel; de onnét azért tovább nem ment mind addig is, valameddig nekem egy Váradról expediált jámbor szolgám ezer lóval ő kglme mellé nem ment; oda érkeztvén úgy indult Filek alá, kikkel tractálván nem löttek idegenek és nem akartak semmit ellenkezni velünk, meghajlottak; azoknak más végházbeli vitézlő renddel együtt egy hópénzt magáéból adván ő kglme. Filek meghajlását értvén, az több apróbb végházak úgy adták meg magukat, kiknek az magaméból küldtem bizonyos summa pénzt. Irtam minden levelem-

¹⁾ Felsővadászi Rákóczy György, Borsod megye főispánja, kassai kapitány, Bethlen Gábor főszövetségese és később az erdélyi fejedelemségben utóda. Született 1593 jun. 8-án, meghalt Gyulafehérvárt 1648 okt. 11-én. (Életrajzát megírta Szilágyi Sándor: M. Tört. Életrajzok 1893.)

²⁾ Karvai Orlé, vagy Orlay Miklós 1595—1613. szepesi kamarai tanácsos volt; meghalt 1616-ban. (Nagy Iván M. o. cs. VIII. k. 260. l.) Fiai közül István Putnok vára kapitánya és a putnoki uradalom birtokosa volt, majd Gömör vármegye főispánja (1639—1642). Ez lehetett tehát, a kiról a levélben szó van. Ehhez a családhoz tartoztak a Trencsén vármegyében, Beczkón birtokos Orlayak is.

ben *Szécsy* uramnak, kértem ő kglmét, hogy Kgdet tudósítsa minden állapotokról, de én nem tudom, honnét vagy on az szokás, avagy természet az mi nemzetünkben etc., mely miatt eddig is veszett az ország és veszni fog annál is inkább, hogy ha ezt el nem hadgyuk. *Rédei* uramat nem büntethetjük, mert ő kglme Barsnál, avagy Újvár táján ha megegyezhetett *Szécsy* urammal. Ő kglme tulajdonítván az gloriát magának, semmiben *Rédei* uram ő kglmével való megegyezéseig nem ingerálta magát, ezután sem fogja ingerálni, hanem tudván az *Szécsy* uram természetit, csak szolgál az mellette való hadakkal, hogy ha miben kívántatik, nem akar *Szécsy* urammal semmiben veszekedni, ellenkezni etc. Mint viselték magokat az *Szécsy* uram hadai, Kgd írásából értem, kin mennit busúlok, én azt Kgdnek meg nem írhatom, mert bizony non in eum finem vöttem vala fel ezt az expeditiót, hogy szegény *Bocskai* fejedelem idejében történt módok szerint dúlnának az hadak szabadosan ; de az meddig én Debreczent értem, addig mindenütt való vásárok meglöttenek és oly nagy emberektől s oly nemes emberektől történtek az nagy dúlások, kin minden ember csudálkozhatik ; szörnyű dolgok estek uram, melyet úgy hiszek, hogy meg fognak az uraimmal ország törvényével bántatni ; csak a minemű articulust mostani congregatióban az felsőországbeli statusok végezének is affélékről. Én az én hadaim felől felelek életemig, hogy nem hogy szent egyházat, de sem udvarházat, sem parasztházat sohol fel nem vertek és ételen kiül semmit el nem vöttenek ; sőt nagy dolgot mondok, merem azt mondani, hogy Erdéltől fogva 32 öreg barmot az én hadam meg nem nyúzott ; úgy hordoztam őket, hogy mindenütt öszvefogott kézzel imádják Istent érettünk. *Rédei* uram is azt írja az maga mellett való hadak felől. Ha én ezt tudtam volna, hogy az urak, főfőnépek, nemesek egymáson ilyen istentelen hatalmaskodásokat cselekedjenek, bizony uram nehezen indíthattanak volna meg engemet békeséges, csendes állapotomból ; kiváltképpen látván, hogy minden úr főember, mely igen igyekezik magát megvonni, az hadra oly nehezen veszi magát, mint az tűzbe hogy nem léphetnek ; az urak tölem hópénzt kérnek, mintha én érettem kellene ő kgmeknek vónia és nem az magok szép hazájokért, sokképpen megbántatott szabadságokért. Igazat írok Kgdnek, ad minus eddig ez utamban, miólta Colosvárból kiindúltam, 40 ezer frtnál többet költöttem ; én az uraknak is, úgy mint a köz-

népnek hópénzt adattam, kin az erdéli urak sokat csodálkoznak, mivel ő kglmek én velem magok költségén, fizetés nélkül jöttek, mások az magokéért meg sem indulnak fizetés nélkül etc.

Ezt ebben hagyom.

Hogy Kgd mellé eddig én bizonyos vitézimet nem expediálhattam, oka az volt, amint meg írtam, hogy engemet nem requirált egyszer is felőle, hanem komornikja által sollicitálta *Rákóczi* uramat az felmenetel felől és *Prini Ferencz*¹⁾ uramat, melyet, mikor én megértettem, azontól kénáltam *Rákóczi* uramat az menetellel, de nem lévén semmi kedve az elmenetelhez, úgy indítám meg jenei kapitánomat, azt is először csak az *Hatvani* írására, azután az Kgd komornikja *Rákóczi* uramnak hozta írására, ki úgy itélem, hogy, ha ma nem is, holnap Kgdhez érkezik azzal a' haddal.

Im én magam is megyek és bizony éjet-napot egyé tesz az menetelben, de ilyen messzünnet hozott hadat szárnyon nem repíthetek, sohol egy nap sem késem, holnap azaz hétfőn Szombathelyhez szállok, kedden Hibehez, szerdán Rosomberkhez, azután Turán, avagy Szucsán táján, azután az hegy alá, pénteken által, valameddig mehetünk; Kgd bizonyos legyen benne, hogy sohol nem mulatok.

Az morvaiaknak kívánságát értvén uram, im én mindgyarást megírtam *Rédei* uramnak, hogy az maga hadaival az Fejérhegy alá fordúljon és ha akadály ő kglme előtt nem leszen Magyarországon, melyet felette igen szükség considerálni, segítségekre siessen; de hogy két felől vehessék az ellenséget, abban semmi mód nincsen, mert oly hadnak kellene azt cselekedni, mely egymást értené igen és azelőtt egy táborban laktak volna; de ez nem olyan lévén, más az, hogy hatezer embernek nem kell tíz ezért vakmerőképpen megpróbálni, mivel vagyon több remedium is abban.

Hanem Kgd az morvaiaknak adja sijetséggel értésekre, bizonyos főember commissariust bocsássanak az had eleiben, a ki bátorságos úton vigye az mi segítségünket az ő táborokban, kikkel megegyezvén, Isten segítségéből az szerencsét próbálják meg, ne német, hanem magyar módon. De ha lehetséges volna, nekem az

¹⁾ *Perényi Ferencz* 1621-ben Bethlen Gábor udvari kapitánya, 1624-ben kassai főkapitány és a magyarországi hét vármegyé »generalissa«. (B. G. pol. lev. 252., 410. l.)

tetszenék, hogy minket várnának az segítségre, mert úgy Isten kegyelmes gondviselése után kétség nélkül bizonyos victoriát remélhetnénk. Nem is tudom, én érkezem-e előbb Galgóczhoz, avagy *Rédei* uram, mert Ujvár ide messze; mindazáltal úgy legyen minden, a' mint Kgd és ők disponálnak. Ha pedig oly szorulásban volnának az morvaiak, ha Kgd jó tetszése, a' míg a' többi elérkezik, *Petneházi* Istvánt¹⁾ azzal a haddal bocsássa el Kgd és a' mellett, ha mivel többítheti azt a' hadat; mert in tali casu nem ezer, hanem csak kétszáz ember is az embernek bátorítás, a' híre nem ezer, hanem egynehány ezer leszen, hogy inkább elhigyjék segítségre való igyekezetünköt. *Révai* uramékkal²⁾ Kgd a' mely hadat fogadtatott, ha Kgd az morvaiak pénzéből fizettet, még is elérkeztén, a' Kgd jó tetszése és akarata legyen; ha pedig azt a' summát a derék hadak fizetésére reserválja és ő kglmek az mi érkezésünkre vároknak is, mert mi is 5. Octobris Prónánál fogunk lenni. Mind így uram valamint Kgd akarja, úgy legyen a dolog.

Hogy az Kgd industriája által a morvaiak az kevés summának adására inclináltak, azt igen jól gondolták, mert annyival inkább magokhoz kapcsolják az vitézlő rendet. Az Kgd industriája, szorgalmatos gondviselése nem csak én előttem, de minden mellettem levőknel constál; bizonyoson elhigyje Kgd, hogy ha az Kgd becsületes tekinteti én előttem nem forgott volna, mások szavára későbbben vehetem volna magamat az indulásra, mert nekem oly állapotom vala Erdélben, hogy ezt a'

¹⁾ *Petneházy István* jenei főkapitány volt, s Bethlennek egyik legagilisabb hadvezére. (B. G. pol. lev. többször van róla szó.) »Petneházy István jenei kapitány kisdéd, módos, immár öreg idejű, de híres vitéz úri ember... Ez P. I. birta Világos várát Jenő mellett, melyet az ő gondviselatlensége miatt lopva vött meg az török s birja máig is.« (Kemény János: Önéletírása 98. l.)

²⁾ *Révay Péter* szül. 1568 február 2. 1598—22. Turócz vm. főispánja, 1608-tól koronaőr, 1610-ben kir. főudvarmester, 1615. főajtónálló, 1619. főasztalnok. A »Commentarius de sacra corona Hungariae« és a »De monarchia et s. corona Hung.« írója. Meghalt 1622-ben s eltemettetett jul. 17-én Túróczszentmártonban. *Révay Ferencz* 1622-ben Turócz vármegye főispánja. Itt valószínűleg mindkettőről van szó. Bethlen Révay Péterrel mindjárt közli felkelését 1619 szept. 12. (B. G. pol. lev. 131. l.) Ő adta át neki a koronát Pozsony várában. Révay Ferencz egyik hadvezére volt. (»Abafi Miklós uramat én *Révai Ferencz* urammal szép tíz sereggel expediáltam Kgd mellé«—írja Bethlen Gábor Thurzó Imrének 1621 jun. 18. (B. G. pol. lev. 332. l.)

sok gondot, melyben mostan torkig ülök, bizonyságul hívom az Ūristent, ezért az állapotért fel nem vöttem volna, de hallván az Kgd jó hírét nevét, tudván sokféle exacerbatióját, mindeneknek felette hiteles volt az Kgd személye én előttem és immár vagy élet vagy halál, de ezen által kell mennem.

Kgdet szeretettel kérem, consilio, prudentia, industria ac omni sollicitudine igyekezze az dolgot mentől hasznosban promoveálni. Csötörtökön uram, Isten velem lévén, bizonyosan Túróczban leszek, ha minden szeke-reim elmaradnak is. Az morvaiaknak én is választ írtam, Kgd küldje be nekik. Az ő leveleket Kgdnek megküldtem. Az bécsi levélből olvasván az monstrumot és az jeleket, melyek az electiót követték, sokat gondolkodom rajtok és ha szabad volna hinni az portentumoknak, ezekből is magunknak én jót reméllenék, de az mindenható Isten az ő igaz igyit megsegíti, csak mi legyünk egyesek. Kgd *Rédei* uramhoz bocsássa meghitt szolgáját és az jövetelében értse Kgd egymást ő kglmével, engemet pedig tudósítson gyakran oda elő való állapotokról. Kévánnék hírt hallani az posoni és szombati mostani állapotról, *Révai Péter* uram mely aránt vagyon és az Posony város.

Hogyha *Petneházit* elbocsátja Kgd, igen injungálni kell neki, indítson tractatust az *Domperral* ¹⁾ való magyarokkal, az morvaiak igírnének egy vagy két hópénzt nekik, talám elvonhatnák onnét.

Az Ūristen Kgdet éltesse jó egészségben.

Ex Lócse, ultima Septembris 1619.

Ill. et m. Dnis Vrae
uti frater benevolus
G. princeps m. pr.

Oldalt : Megbocsásson Kgd rút írásomról, mert nem is tudok jól írni és számtalan occupatióim is vadnak.

Külczim : Spectabilis et magnifico Caspari de Illieshaza, comitatum Thrinnsiniensis, Liptoviensis et Arvensis comiti supremo. Fideli Nobis sincere dilecto.

(Eredeti, sajátkezű, kívül viaszra nyomott papírospecséttel)

¹⁾ Dampierre helyett. (Ld. fennebb !)

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Nagyszombati tábor, 1619 okt. 11.

Gabriel Dei gratia regnorum Hungariae et Transsylvanniae princeps ac Sicularum comes.

Spectabilis ac magn. domine, Nobis honorande. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem.

Isten segítsége velünk lévén, Szombat¹⁾ mellett tovább nem mulatván, hadunkkal Pozsony felé meg akarunk indulni. És mivelhogy az Uristen mindenfelől kedves hírekkel és ekedig dolgainkban bodog szerencsés successusokkal látogatott, szegény hazánknak és édes nemzetségünknek szolgálatja valamit tőlünk kíván, ahoz akarunk nyúlni. Kegyelmedet is azért intjük szeretettel, semmit maga házánál nem mulatván, gyalogjával, lovasával és minden hadi apparatusával jöjjön oly készülettel táborunkban, hogy ennek utánna útunkban mellettünk lévén, több velünk levő urakkal és főrendekkel, valamit közönséges jónkra, megmaradásunkra feltalálhatunk, közakarattól követhessük azt. Bene valeat, nec secus faciat.

Datum ex castris nostris ad campum Tyrniaviensem positis die 11. Octobris, anno Domini 1619.

benevolus

G. Princeps m. p.

Caspar Beoleony m. p.

Külczim: Spect. ac magn. domino Caspari Illieshazy de eadem stb.

(Eredeti.)

Bethlen Illésházyanak.

Pozsonyi tábor, 1619 okt. 17.

Gabriel Dei gratia regnorum Hungariae et Transylvaniae princeps et Sicularum comes etc.

Spect. ac magn. domine, amice Nobis honorande. Salutem et benevolam nostri commendationem.

¹⁾ T. i. Nagyszombat.

Quas difficultates exercituantium et militum nostrorum, castra nostra per comitatum Trincziniensem sequentium, in litteris suis, a domino *Francisco Illieshazi*,¹⁾ fratre suo Nobis allatis proponat, eas in omni sui parte intelleximus. Verum, qua via iidem milites nostri suum iter dirigant et maturent, antea iam ipsis demandatum fuit, ipsorum igitur erit absque mora primo quoque tempore accelerare. Ea nos una cum spectabilibus et magnificis dominis, coeterisque statibus et ordinibus regni Hungariae nobiscum existentibus summa admiratione tenemur, quod in tam salutari patriae nostrae et totius regni Hungariae intentione hactenus Dominatio Vra Magnifica sese absentare, neque huic generali insurrectioni interesse voluerit: ideo serie etiam praesentium eandem hortatam volumus, imo comittimus denuo et mandamus serio, una cum reliquis nobiles et statibus comitatus Trincziniensis personaliter viritim in castra nostra quanto meliore apparatu bellico properare ne differat. Alioquin, si quid in proxime affuturis diaetis generalibus per dominos proceres et magnates super hac sua absentia statutum fuerit, id non Nobis, verum sibi ipsi ascribere poterit. Foeliciter valeat!

Datum ex castris nostris ad civitatem Poseniensem positis, die 17. Octobris anno Domini 1619.

Benevolus
G. Princeps m. p.

Caspar Beoleony m. p.

Külczim: Spect. et magn. dno Caspari Illieshazy stb.
(Eredeti, a fejedelmi nagy pecséttel.)

6.

Bethlen Gábor Illésháznak.

Pozsony, 1619 okt. 20.

Gabriel Dei gratia princeps Transsilvaniae stb.
Spect. ac magn. domine amice Nobis honorande.
Salutem et benevolentiae nostrae commendationem.

¹⁾ *Illésházy Ferencz* Gáspár testvére, előbb sz. ferenczrendi szerzetes, majd a szerzetet odahagyva, megnősült, feleségül vevén Szirmay Katalint. Ennek ága maradt fenn legtovább. Utolsó sarja a családnak az 1838 jul. 30-án elhunyt *István*, Trencsén- és Liptó vármegye főispánja, a M. Tud. Akadémia egyik alapító tagja volt.

Quam iustis atque arduis necessitatibus coacti, pro assertione, restaurationeque publicae libertatis gentis Hungaricae, bellicam hanc expeditionem susceperimus, aliquot iam antea publice et privatim conscriptis litteris nostris, sat superque omnibus intimavimus, Deo autem duce et auspice, quanta hactenus, quaque admirabili prosperitate progressi simus, res ipsa, nobis tacentibus, quotidie ostendit. Quo etiam citius ac certius de tranquilla, tutaque permansione regni huius Hungariae provide-retur, placuit illustrissimo domino comiti Sigismundo Forgach de Ghymes praescripti regni Hungariae palatino, ut iuxta leges patrias regnique decreta in absentia Regiae Maiestatis autoritate sua palatinali, omnibus regni Hun-gariae statibus et ordinibus generalem dietam, in hac civitate Poseniensi celebrandam, ad diem II. mensis Novembris, festum videlicet sancti Martini episcopi et confessoris promulgaret. Ex cuius itidem domini palatini placito nos quoque spectabilem et magn. Dominationem Vestram amico monendam, hortandamque voluimus, ut pro complanandis, praeveniendisque omnibus iis gra-vaminibus, et offensis, quibus et nos in foedere Transyl-vanico semper animis pendentes haerebamus, et status Hungarici pleni querelis, pleni acerbitatibus praemebantur, in ista liberrima dietalium comitiorum celebritate, ad diem et locum praenotatum, sine ulla mora et excusa-tione comparere, et quod maxime e re omnium fuerit, cum reliquis dominis praelatis, baronibus, magnatibus, et nobilibus, ceterisque statibus et ordinibus praedicti regni Hungariae, in medium consulere, atque decernere velit. His spectabilem ac magn. Dominationem Vestram diu foeliciter valere ex animo cupientes.

Datum in regia liberaque civitate Poseniensi die 20. Octobris anno 1619.

Spectabilis ac magn. Dominationis Vestrae
amicus benevolus

G. Princeps m. p. a

Simon Pechy cancellarius m. p.

Caspar Beoleony m. p.

Külczim: Spectabili ac magn. dno Caspari Illieshazi, comitatum Trinciniensis et Liptoviensis comiti etc. amico Nobis honorando.

(Eredetije a fejedelmi nagy pecséttel.)

7.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Kassa, 1620 ápr. 1.

Gabriel Dei gratia regnorum Hungariae ac Transsylvaniae princeps ac Sicularum comes etc.

Spect. ac magn. Nobis sincere dilecte, salutem et continua benevolentiae nostrae incrementa.

Ez levelünk mutató Trincsinben lakozó *Dobrusowszky László* keservesen panaszkodik, hogy ez elmúlt napokban az Trincsin város nem tudván mý okból indítván, nagy violentiát cselekedtek volna rajta és az trincsinyi házára seregestül rámenvén, minden benne levő ezüst és egyéb marhákkal együtt ad fiscum civitatis elfoglalták volna, absque ullo juris processu, kinek nem kellett volna lenni. Kegyelmedet annak okáért requiráljuk és tisztünk szerint intjük serio, hogy az fölyül megnevezett supplicánsnak mellette levén méltó igazságában, az Trincsin városnak ne engedje praeter ordinem juris háborgatni, hanem az mi túlünk in negotio hoc kiadatott patens levelünkhöz ők is obsequenter accommodálják magukat és ha mý praetensiojok volna házához, azt non vi, sed iure keressenek és prosequáljanak, dictante sic justitia. In reliquo éltesse Isten Kegyelmedet.

Datum Cassoviae die prima Aprilis anno Domini 1620.

Gabriel
manu propria.

Johannes Kraus m. p.

Külczim: Spect. et magn. domino Caspari Illieshazi de eadem, comiti comitatum Trenchin et Lipto stb.

(Eredetije a fejedelmi nagy pecséttel.)

8.

Bethlen Gábor Illésházy Gábornak.

Kassa, 1620 ápr. 23.¹⁾

Gabriel Dei gratia regnorum Hungariae Transilvaniaeque princeps et Sicularum comes etc.

Spectabilis et magn. domine, Nobis honorande, salutem et benevolentiam nostram.

¹⁾ V. ö. a Thurzó Szaniszló szepesi főispánhoz írt levéllel. (Tört. Tár, 1885. évf. 635. l.)

Az előttünk álló generalis gyűlés¹⁾ felől való certifica-
 toria levelünket megküldvén az vármegyékre, minthogy
 némely közönséges jóra szolgáló dolgokat szóval is aka-
 runk Kgd által proponáltatni, azokról az dolgokról bizo-
 nyos consignatit is küldöttünk ez levelünk mellett Kgd
 kezében; intvén azon Kgdet, hogy az nemes Trincsin,
 Turócz és Liptó vármegyék közibe bemenvén *Teökeöly*
*István*²⁾ urammal, minden tehetségével, tanácsával, persva-
 siojával legyen azon, hogy elméjeket az közönséges jónak,
 hazánk megmaradásának, régi szabadságának helyre álla-
 tására, velünk egyenlő értelemre hajthassa, hogy így
 Isten az gyűlésnek idejét előhozván, egyenlő értelemről
 végezhesünk minden jót és régi megrögzött szabadsá-
 gát és kivánt békességét állathassuk helyére hazánk-
 nak. Hogy pedig az megírt vármegyék előtt hasznosb előmene-
 teli lehessen Kgdnek, credentialis levelünket is küldöt-
 tük. Mely dolgoknak véghez vitelét Kgdékre, mint meg-
 hitt hazájuknak igaz szerető fiaira bíztuk, remélvén azt,
 hogy a consignatio szerént szorgalmatosan, híven és
 zelose eljár a dologban. De az consignationak mását
 senkinek ki ne adja, se meg ne mutassa, kivel a szent
 dologban akadályt szerezhetne. Kgdnek ezen dolog felől
Kraus János fősecretariusunktól³⁾ szóval is izentünk, adjon
 helt szavának és cselekedjék a szerént. Et bene valeant.

Datum Cassoviae die 23. Aprilis, anno Domini 1620.

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. et magn. dno Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti.)

9.

B e t h l e n G á b o r I l l é s h á z y G á s p á r n a k .

N a g y s z o m b a t , 1620 szeptember 15.

Gabriel Dei gratia electus Hungariae etc. rex, Transyl-
 vaniae princeps et Sicularum comes.

¹⁾ T. i. a május 31-iki beszterczebányai országgyűlés.

²⁾ *Thököly István* szül. 1581 decz. 12-én, meghalt 1651 nov.
 8-án. 1620-ban elvette Thurzó György nádor leányát, Katalint.
 Tehát sógora volt Illésháznak. Nagyatya volt a fejedelemnek :
 Thököly Imrének.

³⁾ Kraus János fejedelmi titkár, kinek aláírása több leve-
 lünkön látható. (Ld. 7., 15., 20., 27., 29. sz. a.)

Spect. et magn., fidelis syncere Nobis dilecte. Salu-
tem et gratiam.

Az mely lovas és gyalog zászlókat sollicitáltat nálunk Kgd jámbor szolgálja által, azokat, nem találván immár sohul is taffotát, és az ki volt is az jobb hadakra kiosztogatván, semmiképen meg nem küldhetünk; hanem ez nem sokat teszen az egynehány zászlócska, talám Kgd ott valahon közeljebb szerit teheti az taffotának, maga böcsületiért és hazájához való szeretetéért ez kicsint (!) dolgot ne restellje magára venni. Az mi penig az pénz dolgát illeti, meglévén épen az Kgd hadai, adgya értékünkre hon legyenek és hova köllessék commisáriusinkat bocsátani, kikkel megmustráltatván az hadakat, mindjárt meg is fizetünk nékiek. De cetero Fidelitati Vestrae regia gratia benigne propensi manentes.

Datum in civitate nostra libera Tyrnaviensi 15.
Septembris, anno Domini millesimo sexcentesimo vicesimo.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazi stb.
(Eredeti.)

10.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Nagyszombat, 1620 szept. 17.

Gabriel Dei gratia electus Hungariae stb. rex, Transylvaniae princeps et Siculorum comes.

Spect. et magn., fidelis syncere Nobis dilecte. Salu-
tem et gratiam.

Az mint tegnapelőtt maga szolgálitúl kegyelmesen requiráltuk volt Kgdet az reá bizattatott hadaknak megfogadása felől, hogy tudnia illik abban serénkedvén, minket tudósítson felőle, hogy hova köllessék fizetömestereinket az pénzzel küldenünk: most is azért ugyan azon dologrúl akarónk megtalálnunk Kgdet, intvén és hagyván, mivel *gróf Thurzó Imre*¹⁾ uram is hadaival onnan eltávozott, az hadak gyütésében időt napot ne mulasson, hanem összveszörözvén őket, készen tartsa, és kívánóságunk szerint adja értékünkre hon lételeket, addig penig Gróf uram dispoziója szerint az 300 sléziai gyalogot

¹⁾ Ld. a 2. sz. levél alatti jegyzeten.

állassa be Árvában; és mindenekről minket mentül hamarébb informáljon. Cui de cetero regia nostra gratia benigne propensi manemus.

Datum in civitate nostra libera Tyrnaviensi die 17. Septembris anno Domini 1620.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazi de eadem stb.

(Eredeti.)

II.

Bethlen Gábor levele Illésháznak.

Szélestói tábor, 1620 okt. 12.

Gabriel dei gratia electus Hungariae stb. rex, princeps Transylvaniae et Sicularum comes etc.

Spectabilis et magn., fidelis syncere Nobis dilecte, salutem et gratiam.

Az hadak gyűjtésében való forgodását és az összegyűltekek számának értésünkre adását Kgd-től kedvesen vöttük. Poroncsoltunk mindjárt *Zeghedi Gáspárnak*,¹⁾ hogy alámenvén, az hadakat Kgd-dal egyetemben meglátogatván és mustrálván, az mostani állapotokhoz képest csak számos jó hadakra lévén szükségünk, meg is válogassa Kgtek, és azoknak mindjárt fizessen *Zegedi*. Egyéb rendelésünket is ez dologban *Zegeditől* megértvén, intjük Kgd-et, sőt hadjuk is: alkalmaztassa ahhoz mindenekben magát. Bene valeat, nec secus faciat.

Datum in castris nostris ad *Zelesto* positis, die 12. Octobris, anno Domini 1620.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza comitatum Trinchiniensis et Liptoviensis comiti stb.

(Eredeti.)

¹⁾ *Szegedy Gáspárt* Esterházy Miklós azok közt a nemesek közt említi, »a kik Bethlent hitták, vagy kedvvel vették«. (Szalay László: Gróf Esterházy Miklós, Magyarország nádora. I. k. 68. l)

12.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Széleskúti tábor, 1620 okt. 13.

Gabriel Dei gratia electus Hungariae stb. rex, princeps Transilvaniae et Sicularum comes etc.

Spectabilis et magnifice, fidelis Nobis sincere dilecte. Salutem et gratiam.

Noha Istennek kegyelmességéből most Lengyelország felől félelme és tartása édes hazánknak nem lehet, mivel csak mostanság Moldovára indulván *Sulkoczki*,¹⁾ felette igen megveretett a töröktől, hogy maga oltalmára kellessék inkább éjjel-nappal vigyázni, hogy nem a másén kapdosni; mindazáltal az vigyázás igen dicséretes és bátorságos lévén akármi időben is: Kegyelmedet intjük, sőt hadjuk s poroncsoljuk is, az válogatott ötszáz gyalognak két száza eleiben bizonyos vigyázó és jó gondviselő embert rendelvén, küldje őt az Árva vármegyei passusokon való vigyázásra. Ne maradjon szinte vigyázatlanul és praesidium nélkül az is a hely. Az ötszáz lovassal pedig és az háromszáz gyaloggal Kegyelmed személye szerént jöttest jöjjön magunk személye mellé, ezt kívánván mostan hazájának közönséges jova és annak promotioja. Secus non facturus.

Datum ex castris nostris ad Zeleskut positis die 13. Octobris anno 1620.

Gabriel mpr.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb. (Eredeti.)

13.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Pozsony, 1620 október 25.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Az lengyelek arra az darab földre való gonosz szándékjokról mit írjon Kegyelmed, okúl vetvén az ide fel való eljövételének, berekesztésének, megértettök nekünk küldött leveléből; Kegyelmed azért ne féljen, hanem hogy mindjárt ott hagyván Árvában két száz gyalogost,

¹⁾ Valószínűleg Zólkiewski János herburti, jaworowi és kalusi kapitány, m. h. 1623. Síremléke a zólkiewi templomban.

az több hadaival ide jöjjön, hadjuk és parancsoljuk. Nec secus fecerit. Cui de cetero benigne propensi manemus.

Datum in civitate nostra libera Posoniensi die 25. Octobris anno 1620.

Gabriel m. p.

Ne félj Uram most lengyel uraimtól. Semmit ne késék Kgd, hanem jöttest jöjjön, ez jövő pénteken itt legyen mind az 500 lovassal és 300 gyaloggal.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.
(Eredeti, a fejedelem sajátkezű utóiratával.)

14.

Bethlen Gábor Illésháznak.

Pozsony, 1620 okt. 28.

Magnifice Nobis dilecte.

Csudálkozunk az Kgd magaviselésén, hogy parancsolatunkat megveti, és holmi mentegető rációkat keresvén, a szolgálatot subterfugiálja. Hazánknak nem így kellene szolgálnunk. Liptóban senki nem bánt uram benneteket, itt vagyon most az szolgálatnak ideje. Annak okáért Kgdet serio requiráljuk, kétszeri comissionk szerint az fizetett lovast éppen és a gyalogból 300-at késedelem nélkül éjjel nappal siessen ide hozni. Trincsin, Turócz vármegyének is injungálja nevünkkel: sietséggel personáliter jöjjenek ide jó készülettel. Vasárnap itt legyen Kgd hadastól. Bene valeat, nec secus faciat.

In Poson. 28. Octobris. hora 8 vespertina 1620.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magn. Caspari Illieshazy de eadem stb.

(Eredeti, a fejedelem saját kezével.)

15.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Pozsony, 1620 okt. 31.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb. Salutem et gratiam.

Fölötte igen csudálkozhatunk, hogy Kgd egy néhány

rendbeli parancsolatunkra arra rendeltetött hadaival annira elkésik mi mellénk jönni; holott az mindennapi szükség most kívánja méginkább jelenlétét az hadaknak. Minek okáért hadgyuk és parancsoljuk serio, ennél tovább följuvetelét ne halassza, hanem jüttesd jüjjön ide Posonhoz az hadakkal. Hogy penig addig, még itt leszen Kgd, az odavaló darab föld illendő gondviselés nélkül ne hagyatassék, rendeltük képében előttejáróvá az otthagyatott két száz gyalogink és az Árva s Lyptó vármegyék hadának, hozzá rendölvén Trintsinnek is az két felső processus-beli hadát, bücsületes hiveinket, *Zay András*¹⁾ és *Petróczý Pálkat*,²⁾ kik addig az lengyelek felé való határookra vigyázzanak. Azért Kgd is maga instructioja szerént informálhat őket, mihez tartsák magokat és jó módjával ott hagyván, maga annival jobb alkotmatossággal continuálhatja útát. Secus itaque non facturus. Cui de cetero benigne propensi manemus.

Datum in civitate nostra libera Posoniensi die 31. Octobris 1620.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus m. p.

Külczim: Spect. et magn. Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti.)

16.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Pozsony, 1620 nov. 7.

Gabriel stb. Magnifice, fidelis Nobis dilecte, salutem et gratiam nostram.

Kgd leveleit egyszersmind kettőt mostan ez órában vettük, melyből értjük, hogy immár elkészült és valami nehezen talán meg is indul, akarván tőlünk értelmet venni, melyfelé kellessék népeivel menni, mivel Palatinus³⁾

¹⁾ Csömöri *Zay András* valószínűleg a hírneves br. *Zay Ferencz* (1498—1570.) kassai és felsőmagyarországi főkapitány fia, vagy hasonló nevű unokája.

²⁾ Petróczi és kaszavári *Petróczý Pál* 1621 jul. 3-án tett hűség esküt Lietava várában Bethlen Gábor megbizottai előtt. 1625. és 35-ben Trencsén vármegye országgyűlési követe, felesége Osztrosith Judit.

³⁾ Gr. *Forgách Zsigmond* nádor (1565—1621.), a ki Pozsony várát a koronával együtt kénytelenségből átadta Bethlennek, s Bethlen kívánságára országgyűlést hirdetett Pozsonyba, de

uram is hívatta Kgdet Ujvár felé. Melyre rövideden Kgdnek azt feleljük, hogy az olyan hadtól, minő az Kgdé és kapitántól Isten otalmazzon mindeneket. Mert a míg Kgd felkészülne, addig szabadon elveszhetne az ország. Bezzeg uram nem így kellene Trincsinváraljáért Kgdnek hazájának szolgálni. Az hadaknak távollétével való maga mentsége mi előttünk igen calva excusatio, mert nem mostan, hanem akkor, mikor fizetőmesterünk a Kgd hadát megmustrálta és fizette, parancsoltuk az magunk személye mellé jövetelét, és azután iteratis vicibus urgeáltuk jövetelét, melyet hogy nem cselekedett, ország törvénye szerint szabadon büntetést érdemlene. Mert az tisztességbeli vitéz embert mikor megfogadják az szolgálatra, nem szokták azt kérdeni, hová viszik őtet. Hegedülhetsz uram immár Trincsinból, elkölt Vác. Azért semmit ne késsék, hanem jötest jöjön ide, Trincsin és Turócz vármegyének adja értésére, igyenesen magunk személye mellé jöjenek. Bene valeat, nec secus faciat.

Datum Posonii die 7. Novembris 1620.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.
(Eredeti.)

17.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Nagyszombat, 1620 decz. 30.

Gabriel stb. Spectabilis et magn., fidelis syncere Nobis dilecte. Salutem et gratiam.

Kgd hírünk nekül haza ment innét, melynek nem illett lenni. Hada penig itt semmi szókat nem akart fogadni. Ez napokban hadainkból bizonyos számú sereget rendeltünk az ellenség felé, maga hadának is kiadván az ordinantiát, hogy 200 lovas menne, csak egy sem ment el és így mind ennyi fizetésünkre is csak egy féler árat (!)¹⁾ nem szolgáltanak minekünk. Egyébre sem jók, csak az hópénz sollicitálásra és felvételre. Hagyjuk azért és serio parancsoljuk Kegyelmednek : jüttesd jüjjen

titokban híve maradt II. Ferdinándnak. Bethlen királylyá választása ellen tiltakozott. Az 1621-iki haimburgi béketárgyalásokat ő vezette Bethlen biztosai élén ; de őszinte híve ekkor sem volt a fejedelemnek.

¹⁾ T. i. fillér árat.

ide be mi hozzánk, elhozván maga hadainak előttek-járóit, adják okát, miért nem mentenek el, az hová rendeltük volt őket. Secus non facturus. Cui de cetero regia gratia nostra propensi manemus.

Datum Tirnaviae die 30 dec. 1620.

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. et magn. Caspari Illieshazi de eadem etc.
(Eredeti.)

18.

Bethlen Gáspár Illésházy Gáspárnak.
Nagyszombat, 1621 jan. 18.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb. Salutem et benignitatem.

Mivel Kgd maga egészségtelensége miatt személiben ide nem jühet mellénk, azért értvén az ellenségnek az országra igyekező gonosz szándékát, szeretettel requiráljuk Kgdet, sőt hadgyuk is kegyelmesen, minden haladék nélkül mindenütt azokat az utakat, az kik Werbóra szolgálnak, de kiváltképen az *Wlara* és *Ztrelenka*¹⁾ nevű utakat vágassa be, és mivel az vármegye is haza ment vissza: valami jó gyalogokat állassa oda az utak őrzésére, ne jühessen be az ellenség akárhonnan is. Magát Isten megkönyebítvén, otthon ne késsék, hanem jüttesd jüjön ide mi hozzánk. Secus non facturus. Cui de cetero benigne propensi manemus. Datum in civitate nostra Tyrnaviensi. 18. Januarii anno 1621.

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. ac magn. Caspari Illieshazy de eadem stb.
(Eredeti.)

19.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.
Nagyszombat, 1621 jan. 28.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb. Salutem et gratiam.

Ez levelünk mutató dániai király és slésiai statusok-

¹⁾ Trencséntől északra a Hőlaknál betorkolló *Vláraszoros* s a Puchónál betorkolló szoros, melyek Morvába vezetnek által.

nak követi ez elmúlt napokban bizonyos dolgok miatt jüttenek volt hozzánk, kik velünk való dolgokat elvégezvén itt, visszabocsátottuk őket. Mivelhogy azért közönségös jóban fáradoznak és járnak, Kegyelmedet intjük, ez levelünk látván, mindgyárást más lovakat rendeltessen Kegyelmed kocsiok eleiben és el is kísértesse őket Bude-tinig. Cui de coetero gratia nostra regia benigne propensi manemus.

Datum in libera civitate nostra Tyrnaviensi die 28. Januarii, anno Domini 1621.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.
(Eredeti.)

20.

Bethlen Gábor, Illésháznak.

Nagyszombat, 1621 jan. 30.

Gabriel stb. Spectabilis et magn. stb. Salutem et gratiam.

Értésünkre esék, hogy valami hajdúk *Szent Marthony Thamás* hadnagysága alatt lézegnének ott Trenchin táján, Biskupicz és Opatocz nevő falukon; kiket nem tudhatván mi járatbeliek legyenek: Hívségednek hagyjuk kegyelmesen, végére menvén állapotjok felől, ne hagyja ott sokáig késniek, hanem mi nevünkkel parancsolja meg nekik, hogy minden késedelem nélkül jüttesd jüjjönek (!) ide mi mellénk. Maga penig, mivel értjük, hogy előbbeni nyavalyájából meggyógyúlt, ide való jüvetelét tovább ne halassa, mert az statusok igen zúgolódnak az uraknak absentiajokon; itt is naponként sok dolgok occurralnak, kikerül tanácskoznunk köllének, ha volna kivel. Secus itaque non fecerit. Cui de cetero benigne propensi manemus.

Datum in civitate nostra libera Tyrnaviensi 30. Januarii, anno 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus m. p.

Külczim : Spectabili ac magn. Caspari de Illieshaza stb.
(Eredeti.)

21.

Bethlen Gáspár Illésházy Gáspárnak.

Nagyvombat
~~Ferencsén~~, 1621 febr. 17.

Gabriel stb. Spect. et magn. stb. Salutem et benignitatem.

Kgd mind ez ideig is egynehány rendbeli requisitioinkra ide nem jüve, holott az országnak ilyen derék dolgokról való tractatusában jelenléte szükségképen megkívántatott volna és az egészsége is immár megengedhetné ide való jüvését Kgdnek. Mivel penig naponként sok külömb-külobmféle nagy dolgok occurálnak, melyekről igen accurati et serii discursus, deliberationesque requiráltatnak: annak okáért szeretettel intjük Kgdet, minden egyéb privatumit féretevén, egynehány napra jüjön ide mi mellénk; itt nem sokáig késleltetvén, Hívsegedet visszabocsátjuk tartóztatás nélkül. De coetero Fidelitati Vestrae regia nostra gratia benigne propensi manentes.

Datum in civitate nostra libera Tyrnaviensi, die 17. Februarii, anno Domini MDCXXI.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili et magn. Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti.)

22.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Nagyszombat, 1621 márcz. 5.

Gabriel stb. Spectabilis ac magnifice, fidelis sincere Nobis dilecte. Salutem et benignitatem regiam.

Kgd nekünk írt leveléből megértettük az *székel* vitézink ellen tött panaszát, melyet mi külemben nem értettük, egyéb hírünk sem lött benne, hanem nekünk úgy adták értésünkre, hogy midőn az mi ordinánciánk szerint bizonyos számú *székel* katonák (kiket mi az statioknak és odavaló passussoknak őrzésére és oltalmazására négy ezerig arra az verbói és ujheli vidékre rendeltük) valami faluban, kinek a nevét sem tudgyuk, szállás-

osztóit öt vagy hat, legföljebb tíz lóval elől küldtek volna szállásokat osztani, tehát az parasztság zászlóstúl (kinek egy darabját braszlaiból értjük, hogy csinálták volna) reájok támadván, nem akarta megengedni, hogy szállást osszanak, hanem kit megvagdaltanak benne, kit megfosztottak, és mind addig csiripeltenek rajtok, míg az egész sereg utánok érkeztén, és hirtelen nem tudván mire vélni az dolgot, az szállásosztókat ellenek meg kellett oltalmazni, és így lött az öszvesztés közöttük. Ezért nem kellett volna magunk rendelése ellen az parasztságnak ezeket rajtok cselekedni, hanem tartották volna magokat illendőképben ordinanciánkhoz. Mindazáltal értvén az dolgot, noha ennekelőtte is meghattuk volt azont nekik, de újoglan megparancsoltuk igen serio, hogy csendességben lévén, az szegénységet semmire egyébre, sem borhozásra, sem pénzre ne erőltessenek, hanem az mit adhat az szegény ember, afféle házalékot, valami abrakot és szénát, avagy szalmát, azzal elégedjenek meg; az kapitányoknak is igen erőssen megparancsoltuk, hogy fölkerestessen elvött fegyvereket, marhájokat az szegénységnek és adassa vissza nekik, kit el sem mér hallgatni. Hanem kívántatik viszontag az Kgd részéről is, hogy az gyalogságnak és az parasztságnak serio meghadgya, hogy ők is csendességben legyenek, okot semmi veszedésre ne adgyanak, hanem határookban tartsák magokat mindenképpen. Ezeket akaránk választúl íratni Kgdnek. De caetero Fidelitati Vestrae benigne propensi manentes.

Datum in libera nostra civitate Tyrnaviensi, die 5. Martii anno 1621.

Gabriel. m. p.

Kgd faluit mi úgy tudgyuk, hogy nem osztottuk quártirúl nekik, de ha úgy leszen, Kgd csak alá érkezzék hozzánk, azon leszünk, hogy Kgd jószágát megoltalmazzuk, nagyobb dolgokból is akarnánk kedveskedni.

Ne késsék Kgd, jöjön alá.

Külczim : Spect. et magn. Caspari Illieshazy stb.

(Eredeti. Az utóirat a fejedelem sajátkezű írása.)

23.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Nagyszombat, 1621 márcz. 27.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice, fidelis syncere Nobis dilecte. Salutem et benignitatem nostram regiam.

Az szomszéd országokból együnnen is másunnan is érkeztek bizonyos számú hadak, mind lovasok, gyalogok mi mellénk, kiknek akarván idején quartirokrúl, élésről és egyéb szükségekrúl provideálni, bíztuk mind ezeknek dispositioját becsöletes hívünkre és tanácsunkra, az tekintetes és nagyságos *gróf Thurzó* uramra. Kegyelmedet azért szeretettel requiráljuk, sőt hadgyuk is, hogy valamikor ez levelünkkel *gróf Thurzó Imre* uram által requiráltatik, ex autoritate supremi comitis istius comitatus hadgya meg az viceispánnak, hogy ahoz alkalmaztassa magát, *gróf* uram dispositiojához ; ki felől más parancsolatunkat is írtattuk az viceispánra. De coetero Fidelitati Vestrae benigne propensi manemus.

Datum in libera civitate nostra Tyrnaviensi die 27. Martii anno 1621.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari Illieshazy stb.

(Eredeti.)

24.

Bethlen Gábor Illésházyanak.

Nagyszombat, 1621 ápr. 5.

Gabriel stb. Spect. et magn. stb.

Az tizenhat forint contributionak késedelmes beszo-
gáltatása felől serio akarván az dicatorokra, percepto-
rokra és viceispánokra animadvertálnunk ; közönségesen
az uraknak ebbeli magok kivonásával mentegetik maga-
kot ; nevezet szerint az Kgd vármegyékbeliek is arra mu-
togatnak, hogy az nemesek és egyéb renden valók Hívsé-
gedre tekintne, valameddig az reá háramlott részét ez
contributionak meg nem adja, addig ők sem akarnak
semmit is contribuálni ; kibűl az közönséges megmara-
dásnak mely nagy fogyatkozására való hátra maradás
következhetik, maga megitélheti. Holott azért Kgdnek

köllenék mostani hazánknak nagy szükségéhez képest másoknak is példaadással praeluceálni: Hívségedet szeretettel requiráljuk, sőt hagyjuk is kegyelmesen, abból magát ki ne vonja, hanem adja in medium az mi reá háramlik; tessék ki abból is hazájához való igaz és buzgó szereteti, és mások is jó példát vevén tüle, annyival jobb és készebb akarattal adják meg, az mivel tartoznak. Ebben azért Kgd egyebet ne cselekedjék. De cetero Fidelitati Vestrae benigne propensi manentes.

Datum in civitate nostra libera Tyrnaviensi. 5. Aprilis, anno 1621.

Gabriel, m. p.

Külczim: Spectabili et magno Caspari -de Illieshaza stb.
(Eredeti.)

25.

Bethlen Gábor Illés háznak.

~~Szempe~~^{Sempte} z. 1621 ápr. 18.

Gabriel stb. Spect. ac magn. stb.

Kegyelmed nekünk küldött leveléből az kozákok dolgát értvén, vitézlő hívünket, *Ujfalusi Gergelyt*¹⁾ holnap napon az két száz lovassal edgyütt általküldjük Kgd mellé. Magunk is Nitrán leszünk és onnan, ha kívántatik, több segítséggel lehetünk Kgdnek, csak adja idején értésünkre, ha mi bizonyost ért az ellenség szándékjában, módja levén ott annak megkíméltetésében, küldje által mindjárt egy kémét és exploráltassa minden statusát az ellenségnek. Jóllehet mi azt értettük, hogy az ellenség a Dia vizén által költözött volna, mivel gróf *Mansfeld* közel húsz ezerezzel magával levén Csehországban, amint mondják, az császár öccsét Carolus herceget megfogatta volna, mindazáltal nem árt a vigyázás. De cetero Fidelitati Vestrae benigne propensi manemus.

Datum in arce Sempte, die 18. Aprilis anno 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: Spect. ac magn. Caspari Illieshazy stb.
(Eredeti.)

¹⁾ Divékujfalusi *Ujfalussy János* kir. táblai ülnök (1596.) és lindvai Bánffy Kata fia, *Gergely*, kinek felesége Máriássy Anna. 1649-ben végrendelkezett. Trencsén- és nyitra megyei birtokos.

26.

Bethlen Gábor Illésháznak.

Dévén vára, 1621 ápr. 28.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Értjük az Kgd és az Trencsin vármegye nekünk írt levelekből, hogy azokban az lovassokban, melyeket mi túlünk Kgd mellé bocsátottuk, alig jüttenek legyen meg százan benne; holott mi épen négyszázat küldöttük volt el mellőlünk, hogy Hívséged mellett legyenek Trencsinben; sőt *Újfalusinak* is erőssen megparancsoltuk, hogy éppen oda vigye őket eleiben. Ki hogy másképen történt, igen búsúlunk rajta, el sem akarjuk szenyvedni nekiek ilyen mód nélkül való eloszlásokat. Hadjuk azért Kgdnek serio, valahon valakit benne kaphat, kedvezés nélkül megfogattatván őket, érdemök szerint büntesse meg. Minket pedig, ha mi oly dolgok occurálnak, idein és volta képen informáljon mindenekről, viselhessünk idein azokra tehetségünk szerint gondot. De cetero Fidelitati Vestrae benigne propensi manentes.

Datum sub arce Divin, 28. Aprilis anno 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza, comiti comitatum Trincsinienensis et Liptoviensis, consiliario nostro et exercitus nostri certi supremo capitaneo etc., fideli syncere Nobis dilecto.

(Eredeti.)

27.

Bethlen Gábor Illésháznak.

Kassa, 1621 máj. 9.

Gabriel stb. Magnifice stb.

Nyilván vagyon mindeneknél, hogy mi mindazultától (!) fogva, miolta az felséges Úristen minket ez országban hozott és arra választott, semmit hátra nem hatunk abban, valaminemő mediomokat az ország megmaradásában és szép szabadságának megtartásában feltehalhattunk. És ahhoz képest ez elmúlt esztendei induciákat is és ez mostani békességnek tractáját is az felséges galliai király követinek requisitiojára az római császárral

ő felségével indítottuk vala, hogy az által az ország és az régi szabadsága is megmaradhasson és az hadakozások is, kiknek eventusi csak az felséges Istennek titkos tanácsában vannak, megszünettessenek és mindenött az fegyver letétetvén, csendes s békességes állapotban lehessen az ország. Az mely tractában mi és az mi commissáriusink is, kiket magunk és az ország nevével felküldöttünk vala Hamburgban, januáriusnak huszonötödik napjátúl fogva az tractát elkezdvén, mindeddig is eleget fáradoztunk és elméltünk s az ország megmaradását és szabadságát szemünk előtt viselvén, semmit hátra nem hattunk benne, minden mediomokat attendáltunk, miképpen az dolgot békességes és csendes állapatra hozhattuk volna. Kihez képest az magunk személyére nézve, magunk megalázásával is minden hozzánk illendő dolgokra császár ő felsége kívánságira accedáltunk vala, csak lenne meg az országnak szabadsága és békességes állapotja. De császár ő felsége részéről minemő rigiditással és keménységgel viseltetett az tracta, mind az mi személyünk, mind az ország szabadsági ellen, azt minden circumstantiáiban írás által nehéz és sok volna declarálni. Az kiért mind ez ideig is nem annyira az mi személyünkre nézve (mert abban nem sok akadály volt és végben is mehetett volna) mint az ország szabadságának disputálásában és az idegen nemzetnek országunkban való igyekezendő behozásában végben nem mehetett az dolog. Ezután is végben megyen-e, avagy nem, kétséges. Kihez képest, hogy mi is készületlenül ne találtassunk lenni és hogy az békességnek tractáját is miben forgott legyen, értse s ha történet szerint, kit az Ūristen eltávoztasson, végben nem menne, ország megmaradásáról és ellenségképpen reánk jöendő nép ellen való óalmazásáról végezzünk, szükségesnek itéltük lenni az mi atyai gondviselésünkből, az mint az ország is mikor Nagyszombathoz az personalis insurrectiókor bejött vala, kívánta, hogy egy generalis gyűlést promulgálnánk minden rendeknek, két holnap alatt, melyben, ha az békesség végben mehetne, publicáltatnék, ha pedig végben nem menne, semmiképpen deliberálna az ország megmaradásáról illendőképpen idején ; mely ország akkori kívánságának mi is annuálván és az két holnap is eltelvén, rendelnénk az országnak generalis gyűlést ez jöendő júniusnak első napjára Eperjes nevű királyi szabad városunkban, melyben magunk is az felséges Istennek kegyelmes providentiájából, ha azt érjük, personaliter jelen akarunk lenni. Hadgyuk azért és serio

parancsoljuk Kgdnek, hogy az régi szokás szerint Kgd is personaliter személye szerint compareáljon idején, úgy mint bizonyoson és okvetetlen az megírt napra és helyre, hogy ott mindenekről, valamit az mi szerelmes hazánknak s nemzetünknek javára s megtartására feltalálhatunk, egy értelemmel, Istent segítségül híván, közönségesen végezhesünk. Secus sub poena in constitutionibus regni publiciter sancita non fecerit. Bene valeat.

Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 9. Maji, anno Domini 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus.

Külczim: Spect. et magn. Caspari de Illieshaza stb.
(Eredeti.)

28.

Bethlen Gábor Illésháznak.

Kassán, 1621 május 25.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Emlékezhetik Kegyelmed arra, minemű kezességén vette ki az arestum alól *Esterhas Dánielt*,¹⁾ úgy tudniillik, hogy ez jövendő gyűlésen törvényre előállatja; holott azért mi akkor az Kegyelmed tekintetiért bocsátottuk el ötet és az gyűlésnek is napja szintén előttünk vagyon: Kegyelmedet szeretettel requiráljuk, hogy maga kötése és fogadása szerint az gyűlésre hozza alá *Esterhas Dánielt* és állassa elő törvényre. De cetero eidem benigne propensi manemus.

Datum Cassoviae die 25. mensis Maii anno Domini 1621.

A fejedelem sajátkezű utóírata:

Magát pedig tudván, hogy Kegyelmed mostani háborúban várából ki nem jöhet, melyet mi sem sva-deálunk és nem kívánunk, csak Kegyelmed kényszerítse a jámbort, jöjjön fel és sístáljon fogadása szerént az státusok előtt, mi felölünk senki nem bántja törvén nélkül; ha pedig el nem akar jönni sponte, mit fog abból Kegyelmed cselekedni, álljon maga ítéletin, mi csak ké-

¹⁾ *Esterházy Dániel*, az Esterházy Ferencz pozsonyvármegyei alispán és Illésházy Zsófia (István, a nádor nővére) fia, báró, szül. 1580-ban, meghalt 1654-ben (neje Rummy Judit). Testvéröccse a nagynevű nádor, gróf Esterházy Miklósnak (1582—1645.). Illésházy Gáspárnak unokatestvére volt. Öt küldte a nádor képviselőjéül Bethlen Gábor lakodalmára Kassára 1626-ban.

vánjuk az jámbornak compareálását Kegyelmed obligatoriája szerint.

Gabriel m. p.

Külczim: Spect. et Magn. Caspari Illieshazi, stb.

(Eredeti.)

29.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Kassa, 1621 május 25.

Gabriel stb. Spectabilis ac magn. stb.

Vöttük a Kegyelmed levelét, melyből jó maga ajánlását és hazájához, nemzetéhez való igaz affectióját megértettük, kit Kegyelmedtől nemcsak kedvesen és jó néven vöttünk, hanem Istennek kegyelmes segítsége velünk lévén, fejedelmi liberalitasunkkal akarjuk meghálálni. Hogy pedig Kegyelmed az ellenségnek, a miben lehet, resistálni igyekezik, abból is igen nyilván kitetszik, hogy Kegyelmed igaz magyar és igaz hazája szerető ember s az is illik Kegyelmedhez, hogy a miben Isten után elégségét és erejét ismeri, hazájának szolgáljon, szeme előtt viselvén annak szép szabadságait, melyeket a mi eleink sok fáradságokkal, vérek hullásával szerzettek és őriztenek, nem úgy mint mostan némely emberek, kik mind nádszál olyanok és vagy féltekben, vagy jószágokban való kevés kárvallásokat gondolván, készebbek inkább hazájok szabadságait rontani, hogysem mint azok mellett valami kevés ideig tűrni, szenvedni és hűséggel szolgálni; nem nézvén arra, hogy még krónikában is azoknak vagyon dicséretes emlékezetek, kik hazájoknak s annak szabadságainak óalmazásában állhatatosok voltak. És ha szinte a békeesség köztünk végben menne is, sokkal nagyobb dicséretire leszen az állhatatosság akárkinél is, hogy sem mint adományért, vagy félelemért nemzete rontására igyekező ellenségnek conniveált volna és annak kedvéért rontotta, pusztította volna maga nemzetét. Amint mi végére mentünk, mind is az ellenség hét ezer felett nincsen. Kegyelmetek oda fel egy szívvel fogván az dolgot, semmit nem árthat, holott immár vagyon hatodnapja, hogy innét alól *Bornemisza Jánossal*¹⁾ szép hadainkat bocsátottuk

¹⁾ Ez a »Bethlen generálja Bornemisza János« (Br. Apor Péter: Syntagma Mortuorum Br. A. P. verses művei I. 141.) fia lehetett Báthory István hadvezérének, Bornemisza Jánosnak.

előljáróba híveink mellé ellenségink ellen, minden nap menten mennek, magunk is nem késvén, Isten velünk lévén, magunk személye szerint is hamar időn megindulunk, és azon leszünk, hogy ellenségünktől szegény hazánkat és nemzetünket megszabadítsuk. Ha Kegyelmed maga személyében a gyűlésre alá jöhetne, igen akarnók, magával is beszélgethetnénk Kegyelmeddel. De cetero eidem benigne propensi manemus.

Datum Cassoviae die 25. Maii, anno Domini 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus, m. p.

Külczim: Spectabili et magn. dno Caspari Illieshazi de eadem stb.

(Eredeti. Utóírata a fejedelem sajátkezű írásával.)

30.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Kassa, 1621 május 31.

Spectabilis et magnifice, fidelis Nobis dilecte.

Jól emlékezünk azokról az dolgokról, melyekről Beszterczén, Nagy-Szombatban néha Kgd velünk beszélgett, és az mint Gróf uram¹⁾ írásiból értjük, Kgd is nem feledkezett el azokról az ígétiről, hanem édes hazájához, nemzetéhez s mi hozzánk való szeretet in constantia viseli, örökké való jó hírének nevének dicsire; kin szübből örvendezünk és hogy az Uristen Kgdet abban az jó propositumban végig megtartsa, tiszta szübből kívánjuk. Bizonyára édes öcsénk ugyanis, ha considerálja Kgtek az németnek magatokhoz való viselését, melyet mostan az országban cum maxima tyrannide exerceál, könnyen

ki az oroszok ellen vívott (1579—81.) lengyel hadjáratokban vitézkedett. *Bornemisza János* főkapitány fizetése 1620-ban havonként 100 frt. (*Gindely*: B. G. Okmtr. 144. l. és B. G. pol. lev. 215. l.). »*Bornemisza János* vagyon 4000 fizetett emberemmel« — írja Bethlen Thurzónak 1621 ápr. 26-án. (B. G. pol. lev. 287. l.) »*Bornemisza Jánost* mi is tegnap expediáltuk 3200 lovassal az újváriak segítségére« — írja B. G. 1621 máj. 27-én. (B. G. pol. lev. 312.) 1625-ben B. G. felsőmagyarországi helyettes (vice) főkapitány, Perényi Ferencz főkapitány mellett, 1000 frt évi fizetéssel. B. G. halálakor is kassai vicegenerális volt. (Erd. Tört. Ad. I. k. 241. l.)

¹⁾ Gr. Thurzó Imre.

feltalálja magában akárki, jövendőben mint nem fogná boszúját Kgteken és maradékin ulciscálni. Igen szükség azért hazánk megmaradására gondot viselni, kiben innét az mi részünkről fogyatkozás nem leszen, a mint arról Gróf uram komornikjától Kgd bőségesen érthet. Megmarasztván az Uristen bennünket, megtapasztalja Kgd az mi Kgdhez való liberális gratiankat, kiben semmit ne kételkedjék. Cui de cetero omnia bona faustaue precamur a Deo.

Cassoviae, 31. Maji 1621.

Gabriel m. pr.

Tartsa meg ez cédulánkat Kgd és jövendőben hozza előnkben.

Külczim: Spect. ac magn. Caspari de Illiesháza stb.

(Eredeti, a fejedelem saját kezével.)

31.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Gönczi tábor, 1621 jun. 17.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kgd levelét Gróf uram szolgája nekünk 16. praesentis adá meg, melyet szomorú elmével, de csodálkozással olvastunk, értvén minden ratio nélkül Kgdnek tőlünk való kívánságát kötelességének felszabadítása felől. Mi Kgd felől, sokszori mi előttünk több fogadásit ha elménkben forgatjuk, nem remélhattük volna, hogy ily hamar erről gondolkodjék; holott Kgdnek oly erőssége lévén, kiben senkitől nem félhet, és ennek az mostani rettenetes rút zűrzavarnak eventusát megnézheti, s azután ahoz accomodálhatja magát, a mi magának megmaradására, jó hírének, nevének tisztességére leszen illendő. Annakokáért Kgdet szeretettel intjük, sőt obtestáljuk, ennek a gondolatnak mostan hadjon békét, várjon kicsint az üdőtől, ne hertelenkedjék, és *Tercziánczki*¹⁾ uram szavát, tanácsát ebből ne vegye elő, mert bizony véle nem sokat használ. Ad 5. aut 6. Julii az újvári mezőn akarok lenni

¹⁾ *Tersztyánszky Gáspárt* értheti, a ki 1604—11. Trencsén vármegye alispánja volt, s 1629 okt. 29-én királyi személynök lett. Meghalt 1630-ban. Neje volt Bosnyák Brigitta.

az nagyhatalmú Istennek segítségéből; várja el Kgd és lássa meg fegyver által vihetjük-e dolgunkat véghez, avagy békesség tractája által; mert akármelyik által vigyük véghez a dolgot, Kgdnek a leszen és fordul tisztességére, bátorságos és szabadságos úri állapotjában való megmaradására. Akarnúk (!) igen, ha maga bizonyos embere jött volna ide, s az állapotokat oculálta volna; maga megértené attól Kgd. Ne félj én édes öcsém semmit, velünk az Isten, bizony megsegít bennünket, ha módom és bizonyos reménség alatt való bizodalمام nem volna, bizony én sem ballagnék az újvári mezőre; de nem tudhatván, kikkel legyen és mely aránt Kgd, nem merünk írni de modalitate intentionis nostrae, hanem Gróf¹⁾ uramnak irtunk és intimáltuk, hogy Kgdekkel comunicáljon az mi illik. Mi Kgdet szeretettel csak arra intjük, kevés kárával ne gondoljon, egynehán napot várjon csendesen, audiet incredibilia et mirabilia, magok hihetlenségére nézve. Vagyon Uram módom, bizony vagyon, hogy római császár hadával akárhol szerencsét próbálhatok, s nem mászok hátra előttök. Kgd üljön csak veszteg mostan, várjon keveset; im mi az napnak rettenetes hevét szenvedjük, sok ezer vitézinkkel Kgtekért fáradunk. Az Dunán túl való vitézektől és nemességtől vegyetek Uram példát, kik noha az német torkában vadnak mind Stiria, Austria Tótország felől, de mely constanter perseverálnak in fidelitate, ex inclusis megértheti. Az pápai mezőben gyülekeztenek és ott fejenként így esküdtenek össze, a mint meglátja Kgd, főköveteket kültének hozzánk, az *beszprimi kapitánt, az cseszneki kapitánt, Szepsi Jánossal.*²⁾ Az gyűlésre jöttek volt, de nem érhettenek reá. Nem Trencsén vármegye bezzeg az a föld. Kgd az én igaz jó akaratomban bizony meg nem fogyatkozik, elhívén,

¹⁾ Gróf Thurzó Imre, Illésházy sógora.

²⁾ *Sepsi Jánost* Esterházy azok közé a nemesek közé sorolja, a kik Bethlent »hítták vagy kedvvel vették«. (Szalay L.: Gróf E. M. I. k. 69. l.)

»*Szepsi János*, Tallai (Tályai?) György, veszprémi vicekapitány, Kutasi Mihály cseszneki kapitány vadnak itt követésben ötven lóval« — írja B. G. 1621 jun. 18-án Thurzónak. (B. G. pol. lev. 333. l.). B. G. 1621 nov. 19-én Magyarbródról gróf Batthyány Ferencznek azt írja, hogy »*Szepsi Jánosnak* meghagyta, hogy minden idevaló dolgok felől bőségesen tudósítsa«. (B. G. pol. lev. 358. l.). A nikolsburgi békekötés után (1622.) a fejedelem dunántúli végrehajtó biztosainak egyike, Nádasdy Pál, Szécsi Mihály és Sennyey Gáspár mellett. (Szalay L.: Gr. Esterházy M. I. 297. l.)

hogy hazugságot nem írok ; ha megfogadja, sokat használ
vélle, s ha nem fogadja, sokat fog ártani. Bene valeat.
Ex castris ad Geoncz positis 17. Junii 1621.

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. et magn. Caspari Illieshazi stb.
(Eredeti, a fejedelem sajátkezű írásával.)

32.

Bethlen Gábor Illésházynak.

Göncz, 1621 junius 21.

Gabriel stb. Spect. ac magn. stb.

Mind az Kgd nekünk küldött leveléből, mind pedig jámbor szolgájának előttünk való relatiojából bőségesen megértettük, hogy Kgd mind ez ideig az ellenség hitegető szavainak semmi helt nem adván, minékünk, hazájának és édes nemzetségének tartozó köteles hűségében constanter megmaradott volna. Kit Kgd felől felette szeretettel hallván, ha az Ūristen bennünket megtart, nem akarunk az Kgd hűségéről elfeledkezni. Ő felsége Kgdnek adjon erőt és szívét bátorítsa, hogy ennek utána is mind végig hazájának, fejedelmének és szép szabadságának ilyen állhatatosan és hasznosan is szolgálhasson, kiért nemzetétől örökké való jó hírt, nevet és dicséretet vehessen, érdemelhessen.

Állapotunk felől írhatjuk Kgdnek, mi immár Istennek kegyelmességének providentiájából ma ötöd napja hogy táborba ide Gönczhez szállottunk, eddig hadainknak egyben való gyűlésére várakozván ; de tovább nem mulatunk, általan fogván holnap megindulunk és ellenségünket megkeressük. Bizonyosan elhívén, hogy az Ūristen igaz ügyünkben megsegít bennünket. *Abafi Miklóst*,¹⁾

¹⁾ Ez az Aba-nemzetségből származó *abafalvi*, gömörmegyei és Árva megyének alispánokat adó családból való *Abafi Miklós* a Thurzó-örökséghez tartozó Tokaj vára kapitánya volt, kit Forgács Zsigmond kassai főkapitány 1613-ban Báthory Gábor segítségére Váradra küldött 2000 emberrel. Bethlennek Tokaj várát feladván, hűségére esküdött s egyik legserényebb hadvezére lett. Őt küldötte előre Thurzóhoz hadakkal Árva és Trencsén vármegye segítségére és a jágerndorfí örgróf bejövetelének biztosítása végett. »Abafi Miklós uramat én Révai Ferencz urammal szép tiz sereggel expediáltam Kgd mellé« írja Bethlen Thurzónak 1621 jun. 18-án. (B. G. pol. lev. 330 l.) 1624-ben is Tokaj vára és őrsége főkapitánya. Az őrség számára havi fizetése 674—676 forint. (Br. Radvánszky B. B. : G. udvartartása. 182. l.). Ő esketi fel a trencsényi nemeseket (Révai Ferenczcel együtt) B. G. hűségére. (Tört. Tár 1887.).

mind enni fogyatkozásunkban is Kgtek felől el nem feledkeztvén, egy nihány ezer lovassal az Kgtek segítségére és szolgálatjára felbocsátottuk, meghagyván és parancsolván neki, hogy mindenekben *gróf Turzó Imreh* és Kgddelel együtt értsen. Kgdnek azokáért Gróf urammal jó correspondentiája lévén, mivel idegen had az vármegyén most nincsen, Abafi az mi hadainkkal felérköztvén, az vármegyét könnyen compescálhatja. Magunk itt egyáltaljában ezekre az pártos latrokra megyünk, kiket bizonyosan értünk, hogy Filektől ide Rima-Szombat elé szállottanak, és az Úristennek nagy nevét segítségül híván, által akarunk esni rajtok; oly reménségben és bizodalomban is vagyunk, hogy az Úristen *justae causae nostrae favens*, megszágeniti (!) és gyalázatra juttatja őket, mint afféle nemzete s hazája ellen törekedő latrokat. Ezen általmenvén, Isten akaratjából minden hadainkkal az Kgltek segítségére és oltalmára sietünk. Kgd mi felölünk úgy gondolkodjék, hogy mi teljes tehetségünkkel, éjjeli és nappali szorgalmatos gondviselésünkkel azon vagyunk, miképen Kglteket megsegétvén, hazánkat az ellenségnek rettenetes insolentiájától megmentjük; mire hisszük, hogy Isten erőt is ad.

Az mit pedig mi nekünk az gyalog fogadása felől ír: mi abból is szeretettel kedveskednénk, de bizony annyira szük itt az gyalog, hogy még magunk számára is, az mennit magunk kívántunk volna, nem fogadhattanak. Más az, hogy immár mind az mi hadnagyunk, s mind pedig az urak, az hul találtak, mind megfogadták. Most Kgdnek nincsen nagy szüksége felettébb reá, rövid nap magunk személyünk szerint közlébb (!) megyünk Kegyelmetekhez; ha kívántatik, és requiral felőle, az magunk táborából is készek leszünk küldeni. Intjük azért mégis Kgdet, eddig megmutatott hűségében és állhatosságán, nemzetéhez és fejedelméhez való szeretetében ennekutánna is maradjon constanter meg, melyért nemzetétől is hírt nevet, mi tölünk pedig méltó jutalmat igen bizonyosra várhasson. Bene valeat. Cui de reliquo benigne propensi manemus.

Datum ex castris nostris ad oppidum Geoncz positis die 21. Junii, anno Domini 1621.

Gabriel m. p. a.

Külczim : Spect. ac magn. Caspari Illieshazi de eadem stb.

(Eredeti.)

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Érsekújvári táborban, 1621 jul. 22.

Gabriel stb. Spect. et magn. stb.

Rhévai Ferencz uram adja értésünkre, hogy noha azelőtt is *gróf Thurzó Imre* uram Kegyelmednek mi nevünkkel megparancsolta volt, hogy az minemű *Beczko* várához való jószágot az *Rattkai*¹⁾ familiának notájával neki conferáltunk volt, azt Kegyelmed maga számára foglalván, nem akarná neki visszabocsátani. Minthogy azért mi azt neki királyi kegyelmességünkben hazájához való érdemes szolgálatjáért conferálván, annak békességes bírásában is volt: Kegyelmedet intjük, sőt hadjuk és parancsoljuk is, hogy Kegyelmed minden kár és fogyatkozás nélkül, minden proventusával együtt azt a jószágot bocsássa kezébe. Sőt ha mi kára lött volna is akármiben ott elfoglalásától fogva, contentáltassa rólla; az dolog felől Kegyelmed több requisitionkat nem várván. Mert az hol Kegyelmed azt praetendálja, hogy *Rhévai Ferencz* az várat elhagyta volna: abból nem ítéljük, hogy delinquált volna; sőt szinte akkor igaz hűségét mind hozzánk, mind pedig hazájához megmutatta, az országgyűlésére Kassára menvén, az honnat nagy szükséges dolgainkban commissariusul mi tőlünk expediáltatván, reá bízott dolgainkban hasznosan, sőt hűséggel is szolgált. Kegyelmed azért erről való kegyelmes akaratomkat értvén, ennekutánna annak az jószágnak bírásában meg ne háborítsa; sőt a miben kívántatik, ótalommal és segítséggel is legyen neki. Secus non facturum, de cetero eidem gratia nostra regia benigne propensi manentes.

Datum ex castris ad Érsek-Újvár positis, die 22. Julii, anno Domini 1621.

Gabriel m. p. a.

Külczim: Spectabili et magnifico Gaspari Illieshazi de Illieshaza stb.

(Eredeti, a fejedelmi nagy pecséttel.)

¹⁾ A nagythábori *Rattkay* család horvátországi eredetű család volt, melynek egyik tagja *Péter* lindvai Bánffy Erzsébetet vévén nőül, valószínűleg ezáltal jutott *Beczko* várához tartozó jószághoz. *Rátkaiak* is szerepelnek B. környezetében.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

A nagyszombati táborból, 1621 jul. 29.

Gabriel stb. Spect. et magn. stb.

Gróf Turzó Imre uram mi akaratunkból írt volt levelet, hogy *Keoszeogy Mártont* mentül hamarébb jó gondviselés alatt hozzánk külgyje, melyet mind ez ideig is procrastinálta. Azért hadgyuk és parancsolunk az megírt *Keoszeogy Mártont* minden tartóztatás nélkül ifjabbik *Révay Ferencz* hívünk kezéhez adgyad. Megparancsoltuk, hogy sietséggel utánunk hozza. Semmit ebben ne merj cselekedni. Annak felette panaszkodik minékünk azon hívünk *Révay* uram, hogy Kgd az mely Beczkóban lévő Rattkaiak portióját hozzá tartózkodó jószágival és javaival egyetemben ezelőtt mi kegyelmesen hű szolgálatjáért conferáltuk volt, azt magad számodra occupálad és az mi requisitionkra nem akarná hívünknek vissza adni, hanem nagy kárával, fogyatkozásával hívünknek mostan is bírod. Mivel penig böcsülletes hívünk *Révay Ferencz* uram eleitől fogva hűségét hozzánk megtartotta, ezután is kész megtartani, az egyszeri nekije tött kegyelmességünket vissza nem térítjük, hanem abban megtartani és oltalmazni akarjuk. Hadgyuk ex superabundanti az megírt *Révay Ferencznek* minden ellenkezés nélkül adgya vissza az nekie conferált részét, ki Rattkay familiáké volt, sőt kárát is, melyet jószágában vallott, téríts (!) meg. Mi az mi commisariusinkat, tudnia illik *Kékedy Sigmondot*,¹⁾ főasztalnokunkot és *Sándor Istvánt*, hites kancellaristánkat bocsáttottuk ki melléje, hogy az jószágot statim et de facto nekiek adatott auctoritásunk szerint kezéhez assignálván, bestatuálják dominiumában. Ebben Kgd is semmi ellent ne merjen semmi okon tartani, sőt böcsülletes megnevezett hívünknek oltalommal legyen és segítséggel. Bene valeat, nec secus faciat. De cetero Fidelitati Vestrae benigne propensi manemus.

Datum ex castris ad Tyrnaviam positis, 29. Julii, anno 1621.

Gabriel m. p.

¹⁾ *Kékedi Zsigmond* I. Rákóczi György alatt is szerepel. (Radvánszky B.: Bethlen G. udvartartása 335—61. l.) »Ország generálja az Kékedi Sigmond« — írja báró Apor Péter. (Verses művei I. k. 160. l.)

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazy, stb.
(Eredeti, a fejedelem nagy pecsétjével.)

35.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Nagyszombati tábor, 1621 jul. 29.

Gabriel stb. Spectabilis ac magnifice stb.

Mint ilyen hosszú útról jöven és ilyen időben is, mikor az ó abrak el szokott fogyni és az új abrak be nem érkezett, élésmesterünk adja értésünkre, hogy az mely abrakot hazúl megindítottunk volt, immár szintén elfogyna ; akarván azért idején korán prospicialni felőle és tudván azt is, hogy az Kegyelmed tartományában elegedendő zabot található: Kegyelmedet requiráljuk, vétesen mi számunkra ezer korecz zabot, mentől jobban lehet. Ajándékon Kegyelmedtől nem kívánjuk, hanem pénzünkért. Az Trincsin vármegyebeli dicátoroktól Kegyelmed valamint annyi számó korecz zabot megvétethet : vétesen annyi pénzt be és fizessen abból meg azoknak az embereknek, kiktől a zabot veszik. Kit mihelt egyben szereztethet Kegyelmed, rakassa szálakra és mentől hamarébb lehet, küldtön küldje az Vágon utánunk. Ebbeli industriáját Kegyelmedtől kedvesen vesszük. Bene valeat. Cui de reliquo benigne propensi manemus.

Datum ex castris nostris ad Tyrnaviam positis die 29. Julii anno domini 1621.

Folytatása a fejedelem sajátkezű írásával :

Akár az Trencsén városának taxájából vegyen annyi pénzt, kivel ezer korecz zabot vétethessen ; szállíttassa alá mingyárt az Vágon, bizonyos embert rendelvén Galgóczig, ki alászállíttassa és száman az mi emberünk kezébe adassa. Kedvesen vesszük Kegyelmedtől, ha mit ebben fáradoz emberi által.

Gabriel mpr.

Az vármegye mit ül és hever otthon, nem tudom ; holott minden rend personaliter mellettünk vagyon ; talám Ferdinándhoz akarnak ismét állani. Kegyelmed ültesse mingyárt fel és maga personaliter hozza alá őket, lovagját, gyalogját.

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazi de Illieshaza stb.

[Eredeti, a fejedelem sajátkezű utóiratával.]

36.

Bethlen Gábor Illésháznak.

Nagyszombati tábor, 1621 jul. 31.

Gabriel Dei gratia stb. Magnifice stb.

Mivel az Nyitra várához tartozandó faluinkat, melyek Nyitra és Trinczely (!) vármegyében vadnak, Kgdnek tisztartaja elfoglalta volt az Kgd számára: hadgyuk azért és parancsoljuk is, hogy ez levelünk látván, mindgyárast visszabocsássa az tisztartómnak Örvényi *Bosnyák Jánosnak* kezébe. Secus nullo modo facturus.

Datum ex castris nostris ad Tyrnaviam positis, die 31. Julii, anno 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac magn. Caspari Illieshazy stb.
(Eredeti.)

37.

Bethlen Illésháznak.

Gerencséri tábor, 1621 aug. 10.

Gabriel Dei stb. Spectabilis et magnifice stb.

Trinchin vármegye találta meg bennünket, könyörögvén azon, hogy ez mostani personalis insurrectióban engednök otthon maradni őket. Mely mivel hogy ilyen szükséges hazánknak szolgálatjába mitőlünk semmiképpen meg nem engedtetik: Kegyelmednek kegyelmesen hadgyuk s parancsoljuk is, minden késedelem nélkül ültesse fel az vármegyét és magával edgyött hozza utánunk táborban. Minekünk mind Morva, Slézia, Lengyelország felől untalan bizonyos híreink jönnek, melyekhez képest onnat Kegyelmeteknek semmi tartása nem lehet. Az mely élést penig Kegyelmed az vármegyénél mi számunkra szereztetett, azt kegyelmesen vöttük; de mivel mégis hozzánk nem érkeztenek véle, azt is hogy maturállja utánunk köldeni, kegyelmesen kívánjuk. De cetero, eidem benigne propensi manemus.

Datum in castris nostris ad Grenchier positis, die 10. Augusti, anno 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.
(Eredeti.)

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.
Szempcz, 1621 aug. 14.

Gabriel Dei gratia electus Hungariae etc. rex stb.

Spectabilis et magn., fidelis Nobis sincere dilecte,
salutem et gratiam nostram.

Kegyelmednek ezelőtt is parancsoltunk volt, hogy semmit nem késsen, az vármegyével együtt jöttest jönne utánunk táborunkban, melyből eddig való késésén csodálkozunk. Hogy azért semmit se késsék, hanem mindjárt jöjjön utánunk, Kgdnek serio parancsoljuk. Ennek előtte mit írjon szombathi gondviselőnk hoppmesterünknek,¹⁾ az levelünkben includált leveléből Kgd megértheti. Az dézsmákat azért Kgd azokban a helyekben rendelt dézsmásinknak dézsmálni megengedje, Kgdnek azt is serio hadjuk és parancsoljuk. Sőt az melyeket megdezsmáltott volna is, visszaengedje, mert azt meg nem engedjük, hogy azokat Kgd maga számára dezsmáltassa, mert mi nekünk az árenda-pénzre szükségünk nincsen, hanem az dézsmákra. Bene valeat. Cui de cetero gratia nostra regia benigne propensi

Datum ex castris nostris ad oppidum Szempcz positis,
die 14. Augusti, anno Domini 1621.

Gabriel mp.

A fejedelem saját kezével:

Mi csak az mi számunkra tartozó dézsmákat kívánjuk percipiáltatni, Kegyelmed propria autoritate efféle dolgokban ne inserálja magát, mert nem illendő s nem jó. *Keöszeghi Mártont* mégis alá nem küldé Kegyelmed, kin igen csodálkozunk. Többször nem requiráljuk felöle,

¹⁾ Ki volt ez? Talán *Gáspár János* (?), a ki 1621 márcz. intézkedik a fejedelem udvari katonáinak, a »kék gyalogok« fizetéséről. (B. G. udvartartása. 214., 217. .) B. G. ugyan 1621 máj. 15-én azt írja róla, hogy »ma bocsátottam feleségem hōpmesterét, Gáspár Jánost az vezérhez«. (B. G. pol. lev. 303. l.) Gáspár János B. G.-né, Károlyi Zsuzsanna temetésén is szerepel. (Erd. Országgy. Eml. VIII. 12. l.) 1625-ben, mint »curiae suae Serenitatis praefectus« említettik. (B. G. udvartartása. 192. l.). 1626-ban B. G. »hōpmestere« (aulae magister) *Csúti Gáspár*, a ki azelőtt a Thurzó Imrée volt. (Erd. O.-gy. Eml. VIII. k. 355. l.) 1621-ben még ő alig lehetett.

de bizonyos legyen benne, különben is aláhozatjuk. Az vármegye ha ad 22 praesentis mensis nem compareal: absque respectu personarum, az olyaknak jószágok confiscáltatik, valaki nem compareál közülök.

Külczim: Spectabili, ac magnifico Caspari Illieshazi stb.
(Eredeti.)

39.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Pozsonyi tábor, 1621 aug. 28.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Ez Kgd kezében küldött vármegyékre szóló levelet, intjük Kgdet, sőt hagyjuk is, hogy minden késelem nélkül az hová szólnak, minden vármegyékre bizonyos embertől küldjen meg. Secus non facturus. De cetero eisdem gratia nostra regia benigne propensi manemus.

Datum ex castris nostris ad Posonium positis, die 28. Augusti, anno 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico Casparo Illieshazi stb.
(Eredeti.)

40.

Bethlen Gábor kövesdi Rhédey Pál krasznai főispán és kövári kapitánynak.¹⁾

Pozsonyi tábor, 1621 szept. 2.

Generose, Nobis dilecte.

Leveledet hétfőn szintén az érsek házánál vöttük el, az derék harcz elvégeződése után, melynél rettenetesebb harczon soha mi nem voltunk, mert császárnak 3000 és spanyol királynak 4000 gyalogja, kik között egy német sem vala, hanem mind spanyol, francúz és neapoli-

¹⁾ Kisrédei *Rhédey Pál*, Rhédey Ferencz váradi kapitánynak, Bethlen Gábor sógorának testvérbátyja volt, a fejedelem »főkomornyikja« (1620). Felesége losonczi Bánffy Zsuzsánna volt, a kit özvegységében *Szunyogh Gáspár*, az új kövári kapitány és B. G. udvarmestere vette nőül.

tanusok, délután két órakor kezdvén gyaloginkkal való harczot el, hatodfél órakor végeződött és Istennek hála az victoria mienk lön, s 238 testet olvastattunk meg az utczákon, ellenségfélét, de annál több sokkal, az ki elveszett. Sokat vittek be is halva benne, sebes közel 2000. Mi közülünk, mind német magyar közül is, a ki megholt, az 60 meg nem haladja, sebes 195. Sok főurak veszének el az harczon, mert csak egy regiment sereg előtt is 40 főtisztviselő embert olvastanak (!) meg, *Balon Péter*,¹⁾ kiknek aranyas bárdak és pajsok voltak. Azokban kevés ment be. Egyéb dolgokat egyéb jóakaróid remélnjük megírnak, nekünk ahoz időnk nincsen.

Leveled irását ami illeti, az sokszínű embereket magunk is tudjuk elegen vadnak, de belől őket nem látván, nem tudhatjuk, mivel homlokára egyiknek sem írták meg. Ha tudnánk őket, bizonytal elhid, könnyen nekik nem hinnénk s nem engednénk; ha kiket tudhatnál, érthetnél közülök, sem azokat, sem az némely titkokat, melyeket pennára, írod, hogy nem mered bízni, nem kellett volna most is elmulatnod, mert minden dolog mostan vagyon előttünk, most kívántatnék, hogy mindeneket érthetnénk és ahoz képest disponálhatnánk mi is minden állapotokat: azért semmit ezzel ne mulass, hanem igen sietséggel, igen bizonyosan, valamiket értesz, tucz (!), mindeneket íráss meg nekünk hitese deákod által, mert az magad írásán szemeeinket elfárasztjuk; bizonyos szolgálótól küld fel postán éjjel nappal.

*Péczy*²⁾ felől való írásodat a mi illeti, ha más írná, tudnánk felőle mit gondolni; de hogy te írod, elmédnek fel nem érésének tulajdonítjuk az ő mézzel folyó elméjének discursusát, vesszük eszünkben, hogy nem ismerted azt az embert. Hogy felhozatnók mostani tractára, arról csak úgy gondolkodjál, hogy ha soha békességet nem csinálhatnánk is, de soha ő általa azt mi nem tractálnók. Quo semel imbuta, recens testa, diu servat odorem. Ennek sok okai vadnak, melyeket előrecenseálni nem érkezem;

¹⁾ *Balon* (Wallon) *Péter* gyaloghadnagy, kiről B. G. 1621 márcz. 5-én azt írja Thurzó Imrének, hogy »lövés miatt sebes, de meggyógyúl«. Strasniczán sebesült meg. (B. G. pol. lev. 262. l.)

²⁾ *Péchy Simon*, Bocskay titkára, Bethlen kancellára, a ki a haimburgi béketárgyalás (1620.) után, hol Bethlent képviselte, árulás gyanúja miatt Kővárba fogságba vettetett. A szombatos vallás megalapítója volt. Az 1635-ben a szombatosok ellen hozott törvény alapján jószágaitól megfosztatott, Szenterszébet kivételével. Elete végén a helvét hitet vallotta. Zsoltárai s theologiai dolgozatai alapján az irodalomtörténetben is nevezetes.

de hogy oly igen megnyugottál beszédében, maga ajánlatiban: ez egy dologra szorgalmason viselj gondot, hogy minden dolgokat, valamelyikkel álatlja dolgait, s valamiket mond ez mostani állapotához, valaminemű mediumokat, condiciokat mondana az tractatushoz, hogy kívántatnának, mindeneket ő magával íráss meg hosszú ratiokkal és az embereket is írja meg, kikkel kellenék nekem az én dolgaimat közlenem, az tractatust kikre bízhatom, mert *Turzo Imreh* kívánja igen. Az emberek felől, kihez mit szóll, mit tud, ki felől micsoda opiniója vagyon, nekem mindeneket írjon meg, igaz conscientiája veszedelme alatt; lássuk, hol jár mostan elméje, mert alkalmasint conjectálhatni discursusából igazságát, melyet ha eszemben vehetek, én is azután gondolkodom állapotjáról. De ezzel semmit ne késsetek, minden dolgokról punctokról írjon mindjárt igaz opiniot, censurát, és nekem sietve küld el; ha az tractatusnak derekas beállása előtt érkehetnének fel írásával, akarnám.

Az tractatusra cardinal *Deistristen*¹⁾ megyen, *Prajner*²⁾ és két hadakozó tanács leszen.³⁾ *Pázmán*⁴⁾ is igen igyekezi magát intricálni. Immár az assecuratoria leveleket egymásnak megküldtük, az zálagokat várjuk. Szakolczán tractáltatják, de induciát én nem akarok adni; nem is volt eddig egy óráig sem, nem akarom, hogy legyen.

Hadunk török nélkül vagyon 24 ezer, onnan túl is vagyon 8000 magyar és 2500 lovas török hadunk, kik *Colaltot* Rohoncziól kiugratták, Körmendet, Szombathelt megszabadították. Kőszegen sánczolta volt magát, de reá mentenek, lövő szerszámiban 3 elnyertenek, az többit az városban ejtette, szekereket elnyerték és Németujhelyben szaladott. Ez jövő héten az Lajta mellé szállanak azok a hadak is; mi is Isten velünk lévén, Csarlóközből az német hadat immár szintén az Duna partra szorítottuk,

1) T. i. *Dietrichstein Ferencz* bíboros, olmüci püspök, a kinek kedvéért s ajánlatára Nikolsburgban folytak az arról nevezett béketárgyalások.

2) *Breuner Szigfrid* Kristóf alsóausztriai marsal.

3) Csak egy volt: gróf *Collalto* Reinhold haditanácsos, kiről alább a levél is szól.

4) *Pázmány Péter* esztergomi érsek tényleg tagja volt a békeszerző bizottságnak, s mellette még gr. Esterházy Miklós, ekkor Zólyom- és Beregvármegyék főispánja, főudvarmester; a későbbi nádor. Bethlen részéről előbb gr. Thurzó Imre s az ő halála után gr. Thurzó Szaniszló, Szepesvármegye főispánja volt a főmegbizott s mellette szlavniczai Sándor János, Kassai István és Frater István tanácsosok.

kikre ezen a héten derekasan indulunk és ha lehet, az Dunán túl való haddal megegyezünk. Épen ez nap *Abafit* küldtem vala 16 zászlóval az ellenség táborára által az Dunán. Ezer szekeret nyertenek, éppen lovat 4000 többet, ezer embert ott is vágtak le, és rabot 500 hoztak be az táborba. Ez egy hét alatt császár vallott hadában sebe-
sekkel együtt közel 5000 ember kárt.

Ha annyira való egészséged lenne, akarnám ha .sszonyodhoz¹⁾ bemehetnél. Semmi emberséges szolgák körülle nincsenek, lenne gondod reá, fogadnál igen emberséges embereket, bár csak 50 lovast esztendő számra, s akár hópénzre. Itt az öt forint hópénzt senki meg sem említi. Török császárt nem kell oly igen félteni, a mint írod, nem oly bestik az lengyelek, tudják minden hadak számát, német had semmi nincsen mellette, valami kevés prussiai gyalognál, lovasnál egyéb. Az [tatár khán] personáliter érkezett császár mellé 180 ezred magával. Nekünk *Balás Deák*²⁾ írta. Légy jó egészségben.

Ex castris ad Poson positis, 2. Septembris 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: Generoso Paulo Rhedei de Keovesd, comiti comitatus Krasznensis ac arcis et praesidii nostri Keovariensis capitaneo etc. fideli Nobis dilecto.

(Sajátkezű eredetije nálam a szulyóvári levelek között.)

41.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Szempczi tábor, 1621 szept. 11.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Besztercebányai kamaránk praefectusának írásából értjük, hogy ennekelőtte való esztendőkbén, még mikor a Garamon a famegfogó rostélyokat gondolták és csináltak volna, a rézkövet a környékbéli erdőkre hordván, ahul fa és szén bőven találtatnék, ott fútatták és az scoriá-

¹⁾ T. i. a fejedelemasszonyhoz.

²⁾ Harasztosi *Balás deákot* küldi B. G. a Katalin fejedelemasszonynak athnámét hozó török követség elibe Töröcsvárig 1627 júniusban. (Erd. Orszgy. Eml. VIII. k. 75. l.) B. G. 1627 júl. 7-én kelt levelében is említi őt, midőn a török kapucsi basa elibe küldötte. (B. G. pol. lev. 436. l.)

ját, a rézkőnek megmaradottát, kit haszontalannak ítélték, azon helyeken hagyván, azután némely tudós emberek az ilyen elhányt scoriát investigálván, nem kevés hasznot találtak fiscusnak belőle, magok életeket is szaporítván azzal való munkájok által a szegény emberek. Az Hűséged likavai erdein két esztendeig lévén ilyen rézfútatás, annak maradéka, scoriája mind azólta úgy állván, ezelőtt egy holnapnál nem sokkal több egy jámbor szorgalmatos ember annak a scoriájának újabb fútatására reá bocsáttatván az bányász officialisoktól, a munkát elindította, tudván annak minden helyeken való bátor-ságos szabadosságát eleitől fogva. És az likavai Kglmed tisztviselőis (!) egynehány hétig semmi vég a munkát nem ellenzván, mikor már sokat munkállottak volna és a mieltető embernek is sok magafogyatkoztatásával való költségébe volna, véletlenül reá küldvén, a mieseket minden ok nélkül csak megfogták, tömleczbe hányatták és azólta, több egy holnapjánál, éjjel-nappal ott sanyorgatnák. Mely dolgok felől a likavai gondviselőnek sokszor irván ez mi praefectusunk, azután Kegyelmedet is találta meg; de nemhogy az munkának megengedését, de csak a büntelen munkásembereknek elbocsáttatását sem impetrálhatta. Nem lévén azért a semmi kárára Hűségednek és a fiscus hasznáért eleitől fogva az ilyen scoriának mieltetése minden helyeken, határokon szabados lévén: mi ellentartásának illenék Kegyelmednek is ez dologban lenni, nem láthatjuk. Azért intjük Kgldet, sőt serio hagyjuk s poroncsoljuk, nem tartván az közönséges jóban ellent, holott sem ott állása az scoriának semmi hasznára, sem felmíelése semmi kárára nincsen, a szegény bányász parasztságot a fogságból de facto kibocsáttatván, annak a scoriának éppen újobban való mielését megengedje és megporoncsolja engedtetni; ne szerezzen akadált fiscusunk abbéli hasznába és nem tevén ilyen kárt a szegény mieltető embernek is. Secus non facturus.

Datum ex castris nostris ad oppidum Zentz positis, die 11. Septembris, anno Domini 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: Spect. et magn. Caspari de Illiesháza, stb.

(Eredeti.)

Bethlen Gábor Illésháznak.

Szempeczy tábor, 1621 szeptember 16.

Gabriel stb. Spectabilis et magn. stb.

Böcsületes híveink az tekéntetes és ngos *gróf Thurzó Stanizló*¹⁾ uram és *Pográny György*²⁾ között esett ez elmúlt napokban valami egyenetlenség, melyet mi törvén szerént akarván complanáltatni, Hűségedet rendeltük egyiket az dolognak törvén szerént való discussiójára, hogy die 30. Septembris a törvény celebráltassék. Azért Hűségedet intjük, sőt hadgyuk is, addig minden egyéb dolgait hátra hagyván, valahol az magunk személyét akkor táborunkkal lenni értheti, az megmondott napra compareáljon, hogy a dolognak discussiója után az egyenetlenség a pársok között leszálljon, ha valami nagy akadékos dolog nem találkozik, ki miatt el kellene haladni. Bene valeat, nec secus faciat.

Datum ex castris ad oppidum Zentz positis, die 16. Septembris, anno Domini 1621.

Gabriel, m. p.

Külczim : Spectabili et mgno Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti, a fejedelem nagy pecsétjével.)

¹⁾ Bethlenfalvi *gróf Thurzó Szaniszló*, Szepesmegye főispánja, főpohárnokmester, a dunáninneni részek generálisa és Érsekújvár főkapitánya, a nikolsburgi békekötésnél (1621.) Bethlen főkövete. 1622-ben Esterházy Miklóssal szemben nádorrá választott. Meghalt 1625-ben.

²⁾ Nyitravármegyei nemeskürthi *Pogrányi György* kapitány, Bethlen Gábor híve volt. Esterházy Miklós a királytól Bethlenhez pártolt »az kapitányoknak az rossza« között említi. (Szalay L. Gr. E. M. I. 69. l.) 1621 máj. 15-én azt írja Thurzó Imrének: »Az (érsek)ujváriak, elkezdvén generális Csúti Gáspár, Pogrányi (György vagy István ?) s a többi összevesküdtéknek 3000 embernél többet mustráltak.« (B. G. pol. lev. 301. l.) Thurzó Szaniszló tisztartója volt. Később Thurzó Szaniszló özvegyét, br. Liszthi Annát vette nőül. (Nagy Iván: XI. k. 207. l.). Az 1626-iki béketárgyalásban neki, Illésházy Gáspár és Szunyogh Gáspár s más hívei számára Bethlen amnesztiát kért és biztosított. (B. G. pol. lev. 427. l. Ld. 78. és 96. sz. a. is.)

43.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Korlátkői tábor, 1621 szept. 26.

Gabriel stb. Spectabilis ac magnifice stb.

Táborunkat nem akarván élésből megfogyatkozni, gondolván, hogy az bányavárosokról is nem kevésbé segíthetik: parancsoltunk nekik, hogy mentől több élésnek szerét tehetik küldten küldjék táborunkban mi nekünk, bátorságos idejövetelekre gondunk leszen. Az nekik szóló leveleket Kegyelmednek küldtük, és mindgyárást küldje meg Kegyelmed nekik. Secus non facturus.

Datum ex castris nostris ad arcem Korlátkő positis, die 26. Septembris anno 1621.

Gabriel m. p.

Mellette a fejedelem saját kezével: Kegyelmedet intjük: ez jövő szerdán házától megindulván, okvetetlen csütörtökön táborunkban legyen.

Külczim: Spectabili ac magnifico Casparo Illieshazi de eadem stb.

(Eredetije a választott király nagy pecsétjével.)

44.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Magyarbród, 1621 nov. 8.

Gabriel stb. Spectabilis ac magnifice stb.

Az Kegyelmed levelét vévén, mit írjon abban mi nekünk az hajdúságunk oda által az Kegyelmed jószágára való pusztítások és sákmánlások felől, kegyelmesen megértettük. Mi ennek előtte is eléggé serio injungáltuk és megparancsoltuk nekik, hogy az oda által való sákmánlástól magokat abstineálják; sőt ez elmúlt napokban is azokra, kik az Kegyelmed jószágából marhákat és asszonynépeket hoztak volt el, mindgyárást bizonyos kapitánunkat küldvén ki reájok, valamelyeket feltalálhattak benne, mind megfogván őket, mostan is fogva tartatnak, várjuk csak az Kegyelmed ide jövetelit és jelenlétét, hogy szemeláttára büntetessük meg őket.

Kegyelmed azért ide jöjjön, mindgyarást törvénye szerint ugyan láttára minden kedvezés nélkül megbüntetődnek. — Hogy pedig megtegyék az, hogy annak utánna való általütések és praedálások is nem mi hírünkkel és akaratumkkal lött, szabatságot adunk és plena authoritást reá, praesentium vigore litterarum nostrarum, hogy valakik oda általmennek praedálni, mindenütt szabadon kergetethesse, fogattathassa őket, kiről minket tudósítván és bizonyosítván, kik legyenek, innen bizonyos commissariusinkat bocsátván által és igaz törvény szerint meg sententiáztatván őket, ugyan ott meg is büntetjük érdemek szerint, valamit a törvény nekik hoz. Bene valeat, cui de reliquo gratia nostra regia benigne propensi manemus.

Datum in libera civitate Hunnobrodiense, die 8. Novembris, anno 1621.

Gabriel m. p.

Alatta : Praesentatae sunt in congregatione 16. Novembris habita Trencinii 1621.

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazy de Illieshaza stb.

(Eredeti.)

45.

B e t h l e n G á b o r I l l é s h á z y G á s p á r n a k .

M a g y a r b r ó d , 1621 nov. 19.

Spectabilis et magn. fidelis Nobis dilecte.

Kgd igen sokat késik házánál, itt pedig naponként az tractatusnak conditiói discutiáltatnak; mivel igen kevesen vadnak az úri rendek közül jelen, kívántatik az Kgd praesentiája, holott mostan válik egyszer el minden állapotja Magyarországnak; illenek és méltó volna, Kgtek ne bizná csak másokra, hanem maga is velünk együtt fáradozna. Annak okáért, Kgd semmit ne késék, jöjjön által hozzánk és legyen jelen az tractatusnak discussiójában. Mi bizonyára igen csudálkozunk azon, hogy maga megmaradását, szabadságát, életét, minden javokkal együtt Kgtek ilyen semmire becsüli és egyebek szája által akar megelégedni, kik úri rendre állattattatok uram Istentől.

Továbbá az innét elvitt 4 fekete kancza lovat hogy Kgd nekünk visszaküldte volna, íráttunk volt, melyeket

ez ideig nem cselekedett ; szeretettel requiráljuk Kgdet, külgye által ezen jámbor szolgáinktól, mivel olyan szőrű kabola lovaink nincsenek ; lám szép hasznót vitt anélkül is magával innét el, nekünk bizony egy pénz ára hasznunk nem találatott egyéb az kevés itt maradott élésnél.

Az lantatot (!) is, kit innét vitt el Kgd, külgye által, mivel az lantosunknak egy csep lantja nincsen, mind elrontotta az rossz ember gondviseletlensége miatt, Kgtektől kedvesen vesszük. Bene valeat.

Ex Hunno Brod, 19. Novembris 1621.

Gabriel m. pr.

Külczim : Speli ac magn. Caspari Illieshazi stb.

Oldalt : Praesentatae die 21. Novembris Tyrnaviae, anno 1621.

(Sajátkezű eredeti, a fejedelmi nagy pecséttel.)

46.

B e t h l e n G á b o r I l l é s h á z y n a k.

M a g y a r b r ó d, 1621 decz. 15.

Spectabilis et magnifice, fidelis Nobis dilecte.

Ha Kgd rajtunk nem könyörül, lövészszeráminkat el nem vitethetjük. Annak okáért, hogy kárt ne valljunk, igen nagy szeretettel requiráljuk Kegyelmedet, bátor csak száz vonó barmot, lovat, akár ökröt küldjen által jószágából ; jó emberséggel assecuráljuk Kgdet, egyrül egyig vissza adatjuk az szegény népnek, el nem vitetjük. Kgd-től ebbeli kedveskedő segítségének praestálását igen kedvesen vesszük. Az Kgd taraczkja is itt marad, ha barmot nem küld. Bene valeat.

Ex Hunno Brod, 15. Decembris 1621.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazi stb.

(Sajátkezű eredeti.)

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Kassa, 1623 febr. 24.

Spectabilis et magnifice, Nobis unice dilecte etc.

Kgd levelét minekünk *Szúnyogh*¹⁾ uram beadván, *Abafi*²⁾ uram bőségesen referált mindeneket. Hogy Kgd mi róllunk igaz jó akarójáról el nem feletkezett, sőt közöttünk való kötelességről megemlékezik, annak örvendezünk szüből és Kgd-től felette kedvesen és nagy szeretettel vesszük. Kgdnek sok szóval nem akarunk írni, hanem egy szóval kívánjuk kegyelmesen, hogy mi felöllünk concipiált jó reménségét le ne tegye, az felséges Úristennek szent segítségét kérjük több dolgaink között erre is, nekünk erőt sz. lelke által szolgáltatasson arra, hogy Kgdhez való igaz szeretetünköt és szübeli affectusunkat szükségének idején kívánsága szerént declarálhassuk és megbizonyíthassuk; ne is kételkedjék semmit abban, mert dum et quandocunque kívánja jó akaratunkkal való élését, absque ulla difficultate, remotis quibuscunque obstaculis, igen bizvást élhet. Szegény idvezült ifjú gróffal s ő utána egy néhány úrral, azok között Kgd-dal való kötelességünkről most is megemlékezünk, megmondott szónak effectuálói akarunk lenni. Isten ne juttassa Kgd-et az extremumokra; de bizonyosan elhidgye Kgd, hogy etiam in tali casu és főképpen olyankor igyekezünk megbizonyítani Kgdhez való szeretetünket.

Szúnyogh Gáspár által bővebben declaráltuk magunkat, akartuk magunk kezeírása által is ezenről Kgd-et assecurálni.

Magunk felől írhatjuk Kgdnek, hogy az sok törődés, hadakozás és szerelmes feleségünk halálán való keserűségünk igen megerőtlenített, előszültünk; mindazáltal még egy hadakozásra, ha kívántatik, Isten segítségével által talám elérkezünk.

¹⁾ *Szúnyogh Gáspár*, budethini Sz. Mózesnek, fogarasi Majláth Ilonától való fia, a ki B. G. hűségére térve, ennek tábornoka, később főudvarmestere, majd kővári kapitánya volt, s a fejedelem közbenjárására Rhédey Pál kővári kapitány özvegyét, losonczy Bánffy Zsuzsánnát vette nőül. Magyarországra visszatérve, 1640-ben szendrői kapitány, s 1642—59-ig Gömörvármegye főispánja volt. 1635—55-ig az országgyűléseken több választmány tagja volt.

²⁾ Abafi Miklós. (Ld. fenebb !)

Kgd öregasszonyomat, úgymint palatinusné asszonyomat,¹⁾ azonképpen maga szerelmes házas társát²⁾ és *Erdődiné*³⁾ asszonyomékat köszöntse amanter mi nevünkkel. Kgteknek az Úristentől sok jót, örvendetes napokat érhetni kívánunk és nevünkön való kedves fiának⁴⁾ hogy Kgd örömét érhesse, szüből kívánjuk. És ezzel Kgdet az Úristennek kegyelmes gondviselete alá ajánljuk, éljen sokáig.

Ex Cassa die 24. Febr. 1623.

Kgd jó akarója
Gabriel.

Külczim : Spect. ac magn. Caspari Illieshazy stb.

(Sajátkezű eredeti.)

48.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Gyulafehérvár, 1623 aug. 9.

Spectabilis et magn., Nobis unice dilecte.

Kgd levelét mai napon vöttük, melyet szeretettel olvastunk, abból bizonyosodván meg, hogy rólunk el nem feledkezett. Mi is Kgdről feledékenyek nem vagyunk, bizonyosan elhidgye, sőt gyakorta jó emlékezetben volt nálunk, mikor jó akaróinkkal együtt voltunk, annál inkább ezután Kgd elménkben leszen, értvén írásából szübeli promptitudóját. Mostani nyomorúlt állapoton pedig mint keseregjünk, sok papírosra sem írhatnánk meg; de Kgd semmit az miatt meg ne tántorodjék, mert igaz s egyszersmind kegyelmes igen az Úristen, igaz ítéletiből ha kicsin ideig próba alá veti az ő híveit, sokáig az kereszt alatt őket nem tartja, hanem kegyelméből ismét eliberálja az alól. Bizonyosan elhidgye Kgd édes öcsém, hogy titeket is az Úristen igen rövid nap megvigasztal; jó reménységben legyen Kgtek, kik most nyegtek, mert velünk az Úristen, lehetetlen, hogy az ő igaz híveit tiszteletivel együtt az bálványoktól supprimáltatni engedgye. Felhúzta ismét ő felsége erős hatalommal való

1) Gr. Thurzó György nádor özvegye, Czobor Erzsébet.

2) Gr. Thurzó Ilona, Illésházy sógornője.

3) Gr. Erdődy Kristófné, gr. Thurzó Borbála, később Draskovics Jánosné; Illésházy sógornője.

4) Illésházy Gábor.

karját és szintén megsegíti az övéit. Ezen dolgról Kgdnek bővebben izentünk jámbor szolgájától. Az mi jó akarat-
tal való gratiánkban semmi üdőben meg nem fogyatkozik,
bizodalommal requirálljon akármi szükségében is, ex-
periállja igaz jó akaratunkat. Erősen állj édes öcsém,
szintén megvigasztalja Isten Kgdéket. Cui de cetero bene
propensi manemus.

Alba Julia die 9. Aug. 1623.

Vester benevolus
Gabriel m. p.

Külczim: Spect. ac magn. Caspari Illieshazy, nostro
benevolo.

(Sajátkezű eredeti, a fejedelem kis gyűrűpecsétjével.)

49.

Bethlen Gábor Illéshazy Gáspárnak.

A [nagyszombati?] táborból. 1623 okt. 18.

Spectabilis et magnifice, Nobis syncere dilecte.

Hétfőn estve érkezvén *Litasi István*¹⁾ hozzánk, Kgl-
med levelét nekünk megadá, kit nagy szeretettel vöttünk
és olvastunk, Istenünket dicsírvén, hogy Kglmedet ő fel-
sége sok gonosz akarói ellen megőrzötte és tartotta. Ő
felsége ezután is Kglmedet minden igaz jóakaróinkkal
őrizze meg minden ellenségink ellen. Mi Uram Istennek
kegyelmes providentiájából Fátrán innét levő vármegyé-
ket hűségünk alá köteleztük. Csarlóköz (!) is meghajol-
ván, seregeinket küldtük közzéjek és azok mellett ők is
insurgálni ígérték magokat Komárom ellen és az Dunán
való passusok elfoglalásáért. Az mely részét hadának az
ellenség általküldte volt Szombatban való beszállításáért,
azokat Isten megszegyeníté, nagyobb része tegnap szol-
gáinkká löttének. Palatinus is tractatusban vagyon ve-
lünk, ha akarna ellenkezni is, felesége nem engedi. Értvén
az császár armadájának az Morva vizén való általszállá-
sát, tegnapi napon délután bocsájtottuk *Kornis*²⁾ uramat

¹⁾ *Litasi István* (1621.) nyitrai kapitány volt. »Nyitrán
Litassi igen meggyalázta magát, mert ellenséget sem látott, ha-
nem csak egy izenetre Forgácsnak feladta az várat.« (B. G. pol.
lev. 313. l.)

²⁾ Gönczruszkai *Kornis Zsigmond* főispán, fejedelmi taná-
csos és generális, B. G. hadjárataiban előkelő szerepet játszott.
I. Rákóczy György alatt 1636-ban, a nagyszalontai harczon a

által magyar, török, tatár haddal, mintegy hatezer lóval, hogy minden állapotoknak végére menjen, ha miben mód adatik, semmi occasiót el ne mulassanak, minket informáljon, hogy ha kívántatik, derekason magunk is általszálljunk. Talám az Úristen ezeket is megszegyeníti. Kglmedet szeretettel kívánjuk látni és hogy hozzá(k) jöjjön látogatni, kegyelmesen intimáljuk. *Litasítól* Kglmednek szóval is izentünk. Cui de coetero gratiam nostram offerimus.

Ex castris,¹⁾ 18. Octobris 1623.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza, stb.

Alatta más írással : No 10. Fasciculus litterarum missilium Bocskay, Bethleemi et Rákóczy, principum Transylvaniae, Caspari et Gabrieli Illyesházy exaratarum.

(Sajátkezű eredetije a fejedelem nagy pecsétjével.)

50.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Holicsi tábor, 1623 okt. 28.

Spectabilis et magnifice, Nobis dilecte.

Kglmed jámbor szolgálja maga leveleit Szomolyán alatt adá meg, kire eddig választ nem írhattunk az ellenségre való gondaink miatt, kinek állapottyáról magától értekezhetik Kglmed, mert jelen volt és ma maga is köztök vitézködött. Immár Szokolcza mellől az Morva vizén általnyomtuk, sok kárral ment el, vagyon csak rab eddig táborunkban közüllök fogott ezernél több. Hodolin mellé most estve szállott, ma is 20 seregünk (így!) velle harczolt, de szekerek között viszi seregeit, az kopjás seregek nem férnek hozzá. Isten velem levén, magam is reggel az vizen általköltözöm lövészszámmal együtt és ha miben occasiónk adatik, el nem mulatjuk. Kglmetekért mi, kik igaz jóakaróink, ím sem költségünket, sőt életünket sem szánjuk, csak az Uristen Kglmeteket óalmazza ilyen kegyetlen fejedelemségtől, mely alatt most is láttat-

török felett, mint fővezér győzelmet aratott. A Kornis-birtokok nagyrészét ő szerezte.

¹⁾ A nagyszombati táborból? Okt. 14-én ott volt, okt. 29-én Holicson.

tik nyomorgani az szegény ország. Kglmed ír *Ostrosit János*¹⁾ felől, ki ha megjön Bécsből, Kglmed törekedésére tekintetünk leszen. Magát hogy láthatnánk, úgy mint Kglmedet, szüből kívánjuk és hozza az Ursten Kglmedet hozzánk jó egészségben.

Ex castris penes Holics, 28. Octobris 1623, hora 10. nocturna.

Gabriel m. p.

Külczim: Magnifico Caspari Illieshazi de Illieshaza, comiti comitatus Trinciniensis etc.

A fejedelem írásával: D. Illyeshazi.

A cím alatt más írással: Redditae 30. die Octobris.

(Sajátkezű eredetije a fejedelem nagy pecsétjével.)

51.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

A Hodolin melletti táborban, 1623 okt. 29.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Az Kgd jámbor szolgáját, *Hodossy Ferenczet*²⁾ hozzája visszabocsátottuk, kitől minden állapotokról szóval izentünk is, maga is pedig mindenütt velünk lévén, látott, hallott mindeneket, melyet elhittük visszaérkezvén, folytatkozás nélkül referál. Kgd azért adjon hitelt szavának és valamiben alkalmatossága leszen, hazájához, nemzetéhez és My (!) hozzánk is mutassa hasznos szolgálatját. Cui de reliquo bene etiam propensi manemus.

Datum ex castris nostris penes Hodolin positis, die 29. Octobris anno Domini 1623.

Gabriel m. p.

¹⁾ Giletinczi báró *Ostrosith János*, a trencsénmegyei Illava részbirtokosa, szül. 1599-ben. 1621 jul. 3-án Illaván állít ki kötelezvényt Bethlen Gábor hűségére állásáról. (Tört. Tár 1897. 251. l.) Esterházy Miklós azok közé számítja, »az kiket az kételenség vitt reá«, hogy Bethlennek hódoljanak. Később (1625.) kir. kamarás. Az 1625-iki országgyűlés a Szilézia felől megállapítandó határ egyik biztosául küldötte ki. Meghalt 1636-ban.

²⁾ Ugyanez 1621. márcziusban Thurzó Imre levelével jár Bethlenhez Nagyszombatba. (B. G. pol. lev. 273. l.) 1624 szept. Erdélyben jár Bethlen Gáborhoz Illésházytól levéllel és izenetekkel. (Ld. 63. sz. a.)

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.

A cím alatt : Redditae 30. die Octobris.

(Eredeti.)

52.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Hodolini tábor, 1623 nov. 3.

Gabriel, Dei gratia Sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Oppoliae, Ratiboriaeque dux. etc.

Spectabilis et magnifice stb.

Egy néhány evangelicus morvai főember küldvén táborunkban bizonyos embereket Mezerichből, az által declarálták hozzánk való jóindulatjokat is, melyet ez mostani állapotnak mivoltához képest igen hasznosnak és szükségesnek itilvén lenni, nem akartuk elmulatni, hogy hozzájok egy becsületes főürembert ne küldenénk. Melyre mind az szomszédságnak ismeretségejért, mind pedig egyéb okokért igen hasznosnak és illendőnek itilvén az Kglmed maga személyét, intjük azon kegyelmesen, hogy ha maga jó akarattya tartja, ilyen hasznos és szükséges dologban fáradságát ne szánja, hanem menjen által Mezerichre és plenipotentiánk mellett (melyet Kglmednek ezen dologról megküldöttünk) végezvén vélek, hozza is hozzánk őket. Mely dologról és egyebekről is mostan ideküldött szolgája által Klgdnek szóval bőségesen izentünk, attól Kglmed mindeneket megérthet. Bene valeat. Cui de coetero gratiose etiam propensi manemus.

Datum ex castris nostris penes Hodolin positis, die 3. Novembris anno Domini 1623.

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. et magn. Caspari de Illieshazá stb.

(Eredeti, a fejedelem nagy pecsétjével.)

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

H. n., 1623 nov. 10.

Spectabilis et magnifice, Nobis dilecte.

Kgd levelét jámbor szolgája tegnap 9 órakor adá meg, melyben tudósít Mezericz felé való menetele és egyéb oda való állapotok felől. Hogy Kgd szorgalmatoskodik velünk együtt mostani állapotnak promotioja felől és hogy maga is az munkát felvötte s oda fáradozott, az magam részéről Kgd-től igen kedvesen vöttem, az közönséges jóért pedig Kgd fáradságát az Úristen fogja kedvesen venni és sokképpen remunerálni, ha az emberek háládatlanúl vennék is. Tudom az én levelem odaérkezéséig Kgd eszében vehette, azoknak mint és meniben kellett hinnünk s micsoda segítséggel lehetnek nyavalyások azok az mostani állapotnak, kik kívánták az Kgd oda való menetelit; sőt, ha mit vélek végezni kellett is, addig véghez mehet, míg ez mi levelünk Kgdhez érkezik és ahhoz képest, hogy minket mindenekről, mentől hamarébb lehet, tudósítson, szeretettel intjük. Maga is ameben lehet, dolgait maturálván, siessen hozzánk jönni, tudhassunk provideálni, amikről kívántatik. Az sléziai nemes embert *Révai Ferencz* visszatérítette és jagendorfi herczeghez igazította Szombatban; kin sokat búsúlok, hogy maga fejétől a jámbor ordinantiát mer másnak adni. Így azért az oda való állapotról, mivel semmit nem értek, semmit nem is tudok disponálni. Irattam mindjárt az herczegnek, hogy általküldje hozzám azt a nemes embert, megtudakozván tőle az állapotot, örömet accomodálom magamat az occasiókhoz. Lengyelországban hogy Kgd *Bohust* expediálta, szokott tökéletlen természetire nézve, nem sok hasznot remélhetni járásából, mert noha nekem sokszor kötelezte erős hűttel magát, de soha igaz relatiót onnét nem hozott, de mivel ez elment, vissza nem vonhatni, lássák, mit hoz ő is és ha lehet, egyebeket is bocsásson Kgtek, nálánál igazabb embereket be az oda való állapotnak megtudására. Egy csatát bocsátottam vala Olomucz felé avégre, hogy hírt érthessünk az lengyel segítség jövelele felől, kivel az ellenség magát biztatja. Az vitézek Olomuczon fellyül szintén az sléziai határig, az havas aljáig mentenek, de sohult semmi oly derekas embert nem kaphattanak, kiből bizonyost érthetnek

volna, mivel az pogánság rablása előtt mindenütt elfutott az ország népe, hanem valami paraszt emberek beszéllették, hogy morva határában érkezett volna valami kozákság, kiknek eleiben egy morvai úr commissarius gyanánt el is mene és ott Olomucznál akarják őket városban telepíteni; de bizonyost nem mondhattak azok is hallomásnál egyebet. Kgd közelb levén Olomuczhoz, talám bizonyosbat érthetett és engemet tudósítani el nem mutatja. Én is újabb csatát bocsátok oda, ha mit érthetnék felőlök, akarnám, ha eljönnének, mert az ellenséggel öszve nem bocsátanám, hanem eleiben mennék és megharczolnék vélek. Az magyar örömost harczol az kozákkal. Mindazáltal azoknak elérkezéseket én nem várom, ha szintén útban lételek igaz leszen is, hanem Isten velem levén, ezeket megpróbáljuk, ez két nap alatt derekas ostromot tétetek, reájok megyünk, ma elvégeztem az kapitánokkal. Akarnám igen, hogy véget vethetnénk az ellenséggel való dolgunkban, bocsáthatnám vissza az pogánságot, mert látja Isten szívemet, hogy lelkem keserűségével kényszerítetem nézni az szép országnak pusztulását, de nem tehetek rólla, meg nem zabolázhatom őket, mivel igen sok az török és mivel mindenütt ellenségképpen viselik magokat hozzánk; ha tiltom őket az rablástól, égetéstől, azontól morognak, rútul suspicálkodnak hozzám, hogy az ellenséggel értek egyet, mert ha hostiliter viselik magokat hozzájuk, nem tiltanám őket. Adgyon számot az felséges Istennek itilő széki előtt az, a ki oka ennek az romlásnak. Confundáltassanak az életben is, valakik okai; ha én vagyok, én büntetődjem.

Az harminczadok tisztiben való mutatiók felől nem tudok egyebet Kgdnek írni, hanem ezt, hogy semmit magam nem disponálhattam, mert semmit nem késheettem sohult. *Cziuty Gáspár*¹⁾ fogta őket változtatni;

¹⁾ *Csúti Gáspár* azok közt volt »az kik fők voltanak az nemesség közt, az kik Bethlent hitták, vagy kedvvel vették«. (Szalay L. Gr. Esterházy M. I. 68. l.) Gr. Thurzó György nádornak udvari híve, gr. Thurzó Imrének udvarmestere volt, kit »atyja gyanánt tisztelt és másokkal is becsülteték udvarában«. (Kubinyi M. Thurzó Imre. 56., 159. l.) Illésházy Gáspárnak is atyai barátja. (Ld. a 65. sz. levél mellékletét) és főtanácsadója. Thurzó Imre küldte Bethlenhez (1621 márcz.). Bethlen Érsekujvárra küldte Thurzó Szaniszló főkapitányhoz, mert »többet szolgálhat Ujvárbán mindnyájunknak az vén ember eszével, jó tanácsával«. (1621 ápr. 24.) Azért küldte oda, »mivel kicsinytől fogva nagyig ismerik, eszével, sok szép intésivel, fenyegetésivel... ígéretekkel azt az végházat az országnak főbástyáját megtarthassák... »Csúti

hanem Isten Szombatban vívén engemet is, Kgdet is, valakit mellik tisztben Kgd commendál, azt hadgyuk helyben. *Révai Ferencz* nem én akaratomból hatalmaskodik beczkói portióban. Kér vala tőlem arra való protectionalist, azt állatván, hogy Kgd megereszti neki azt az részt, melyet donatioval adtam volt neki; de nem adtam, hanem az gyűlésre differáltam, meg akarván érteni Kgd akaratját először; megíratam azért neki, hogy super-sedeáljon. Palatinus dolga felől egyebet írni nem tudok, azonban vagyon, amint Szombatnál *Balogh Ferencz*¹⁾ által végezett velem. *Pográni István*²⁾ mégis Bécsben vagyon. Mivel bocsátják vissza, Kgdet tudósítom felőle. Az mostani császár resolútiójából alkalmasint fogunk érteni, azt reménleném. Rabok felől ír Kgd. Örömost küldnék, de bizony magamnak talám csak tíz is nincsen, mert nem kapok az rosszakon, mivel az embersége az sánczon kiül nem jő, az rossz oly bő, hogy 15 pénzen, 50, száz pénzen eleget vehetni. Ha Isten győzedelmet adna ellenek, részeltethetnék Kgd-t is akkor. Lengyel segítséget én nem kívánok, tudván természeteket, el akarok nálok nélkül lenni. Az hadak neve alatt, kik oda hátra dűlnak, prédálnak, szabadságot adtam reá Kgdnek, fog-

Gáspárra ne haragudják, ott is Kgdnek szolgál« (írja B. G. gr. Thurzó Imrének 1620 máj. 10. B. G. pol. lev. 221., 274., 286., 272., 293., 301., 326., 387. l.). Bethlen 1621 máj. 16-án Thurzó Szaniszló érsekujvári főkapitány mellett Csúti Gáspárt bízta meg az Érsekujvárt ostromló gr. Forgách Zsigmond nádorral való fegyverszünet tárgyalásával. (Történelmi Tár. 1888. 631. l.). 1623—24-ben is szerepel, mint B. G. megbizottja a béketárgyalásokban. (Erd. Ország. Eml. VIII. k. 167. l.). 1625-ben Csúti Gáspárt küldte gr. Esterházy Miklós nádorhoz a soproni országgyűlés alkalmából levéllel és izennel s ez általa izent Bethlennek. Ebből félreértés is támadt, melyet gr. E. M. mentetőzéssel igyekezett eloszlatni. »Csúti Gáspár uram is hogy kifáradt a vitézkedésből és más hasznos szolgálatnak is serénységéből... igen csudálom«, írja E. M. B. G.-nak. (Szalay S. Gr. E. M. II. 268. l.). 1626 B. G.-nak udvarmestere: »hopmestere«. (Instructio pro g. Gaspare Csuti aulae magistro. Erd. Országgy. Eml. VIII. 355.)

¹⁾ *Balogh Ferencz* árvai kapitány. »Az árvai hadat mihelyt elérem, hazabocsájtom. Balogh Ferenczczel vadnak azok a vitézek.« (1620 ápr. 22.) »Balogh Ferencz Kgd jámbor szolgálója és kapitánya« — írja B. G. gr. Thurzó Szaniszló nádornak 1623 decz. 7-én. (B. G. pol. lev. 285., 399. l.)

²⁾ Nemeskürthi *Pogrányi István*, P. Benedek nógrádi főkapitány fia, gr. Thurzó Szaniszló nádor bizalmas híve, kit Bethlen Gábor és a császár között közvetített béketárgyalásai alkalmával követéül használ és küldözget 1623—24-ben. (Thurzó Szaniszló naplójában sűrűn emlegeti. Erd. Országgy. Eml. VIII. k. 167. stb. l.) Thurzó Szaniszló leányát, Évát (meghalt 1627-ben) vette nőül.

dostassa őket és rakassa trencsényi tömlecekben, visszamenvén, ad supplicium hozassanak Szombatban. Az bányán hogy Kgd ezüst arany mívét veresse fel, megengedtem és az mi nekünk jutandó proventust is megengedem. Öt-hat ezer forintig Kgd felverethet most egy elsőben, csak győzzék; de úgy hallom, rossz állapotja vagyon most az bányáknak. Én bizony ez napig [látását elmulasztottam], egy pénz hasznát nem láttam, sem vöttem, nem úgy, mint azelőtt. De cetero foeliciter valeat.

Ex castris, 10. Nov. 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: Spect. ac magn. Caspari Illieshazi de Illieshaza stb.

Alatta: Exhibitae 16. Nov. 1623.

(Sajátkezű eredeti.)

54.

Bethlen Gábor Illésháznak.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kgd levelét jámbor szolgája tegnap hozá, melyet megolvassván, csodálkoztam az Mezericz¹⁾ úr esztelenségén; ha fundamentoma nem volt, bizonytalan dologra miért kíván egy úrembert megindulni; de megtetszik annak az kösse (!)²⁾ kis németnek tökéletlensége, a ki *Stumful*³⁾ nevével én előttem beszéle; bizonyosan értém pedig, hogy *Stumful* Berénben vagyon. Annakokáért *Szinyogh* uramat Kgd mellé 500 lóval expediáltam, kinek seregéből mivel sokan sákmánra mentenek volt tegnap, most sem jöttek meg, azért kellett az indulásá-

¹⁾ A morvaországi Mezericzből való gr. *Zierotint* értheti, a ki később, mint száműzött, B. G. udvarában élt és a fejedelem második feleségének, Brandenburgi Katalinnak benső barátságával dicsekedhetett. (Kemény J. Önéletírása. 160. l.)

²⁾ Irva: keosse!

³⁾ *Stumful* morva hadvezér. B. G. írja Thurzó Imrének 1621 márcz. 5-én: »Kgd küldje emberét Stumful hada közé, lássák, hol vannak és minő állapotban, érthetnénk valami bizonyost; akarnak-e velünk az confoederatio mellett maradni, avagy mit fognak mívelni. — 1621 márcz. 12-én: »Stumfullal való tractatust mi illeti, Kgdnek igen szükség véle végezni, hadastól, hogy elhíjja... Stumfulnak ígérhet Kgd jószágot Magyarországbán és magyarrá való creálását, tisztességes fizetést, főkapitányságot«. (B. G. pol. lev. 262., 272., 277. l.)

nak haladni ; odaérkezvén, Kgd bízvást indulhat, ennyi lovassal ott járhat, a hol akarja ; az oláhságot ¹⁾ ha maga mellé kapcsolhatja, sok várasokat fog meg hódoltathatni, és mostani szükségre alkalmas költséget is talán szerezhethet ; kibem hogy munkálódgyék, szeretettel kérem, mivel szükség volna az pénzre. Szóval Kgdnek *Szúnyogh* uramtól mindenekről izentem. Palatinust holnapra várom ide, császár resolválta magát, és az békeségnek inclinációjára kész voltát declarálta ; mit fog tractálni Palatinus, ha ide jön, Kgdet tudósítom felőle. Az lengyelek felől, ha mit érthet Kgd, tudósítson késelem nélkül, és *Bohus* ha megjön, külgye magát hozzám. De cetero bene ac feliciter valeat.

Ex castris die 15. Novembris 1623.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico Gaspari de Illieshaza stb.

(Sajátkezű eredeti.)

55.

Illésházy Gáspár Bethlen Gábornak.

(Trencsén, 1624 jan. 3-áról.²⁾)

Serenissime Princeps ac domine, domine mihi clementissime. In gratiam serenissimae Majestatis Vestrae humilimam servitiorum meorum commendationem etc.

Az Úristen Fölséged ez új esztendőbe tegye szerencsésé minden dolgaiban és igyekezetiben, egíssíggel s hosszú ílettel látogassa Isten Fölsígedet. Nem tudván mind ez mai napig is, mi karba legyen az állapot, kiserítettetem ez kis írásom által Fölsígedet alázatossan megtalálnom, hogy Fölsíged ígíreti szerint engem jóakaró szolgáját méltóztatnék mindenekről informálni, úgy hogy én is értvén az állapotot, magamra gondot viselhessek, s dolgaimba progressusom lehessen ; el is hittem hogy Fölsíged kegyelmesen meg is cselekeszi. Továbbat Kegyelmes Uram én tartozom azzal, hogy Fölsígednek értíssire adjam itt az emberek minemő intentumba vannak, elhiggyje Fölsíged, hogy igen sörgölődnek (!), az kízőletben semmit hátra nem hagynak. Morvába is az kozákság beérkezett

¹⁾ Az *oláhság* alatt bizonyára itt is, mint már fennebb is egyszer, a tótságot érti.

²⁾ Ld. B. G. válaszát jan. 8. és jan. 11-ről.

és igen szomszédságunkba szállott. Ha az induciáknak confirmatiója még nincsen, egy jókört csak berohannak, kiknek cselekedetek sok jámbornak vóna (!) káros és veszedelmes, nem lévén oltalmunk senkitől, hanem csak mintegy farkas-kaszára vagyunk elhagyattatva. Ez induciákról is csudaképen discourálnak, csak procrastinatio; félek attól, hogy ha szintén meglesznek is az induciák, de vigít azoknak nem akarják várni, előbb akarnának propositumokban menni.

Azért Kegyelmes Uram az hatalmas Istenért Fölsíged jól gondolkodjék az állapot felől, vesse szeme eleibe és perpendállja, hol vannak azok az országok, kik Fölsígeddel conföderáltak vala: azok mind oda vannak, magokkal is jó tehetetlenek, fülig ülnek¹⁾ az sárba, és hogy mi is hasonló állapatra jussunk, azt kívánják, kitől az Úristen oltalmazzon szegény megszomorodott hazánkat. Hol van az egyesség az úri rend között, nincsen egyenlő akarat az nőmesség közt is, az több statusokat elő sem hozom, mert jól tudja Fölsíged, hogy az mindent coacte s nem ex amore patriae cselekesznek. Vehette eszébe mostansággal kik voltak Fölsíged mellett, micsoda promptitudóját mutatták az vármegyék; azt is láthatja Fölsíged omnium animi et corda quodam modo abalienáltattanak Fölsígedtől s itílem azt, hogy nem egyébírt vagyon, hanem az vitézlő népnek az ő hallhatlan crudelitássa, kegyetlen maga való viselése az szegény községhez, nem lévén tekintet sem nőmös embernek az ő szabadságára, sem pediglen discretio inter bonum et malum civem patriae; de sőt majd inkább annak többet használt ez mostani háború, aki Fölsígednek nem jóakarója volt, megmaradván épen jó nekie, hogy sem mint akik hívek voltak. Az pogányság is minemő segítségől lett légyen nekünk, azt is vette eszibe az köröztínség, ki miatt úgy annyira elidegenedett tőlünk, és nem hogy segítségeket vagy barátságokat nyújtanak nekünk, de féltő, hogy sopiálván azt az tüzet, amely most köztek vigeál, conjunctis viribus ellenségeképen minket ne invadáljanak, annival inkább, megértvín az pogánnak nyárra való kijövetelit. Azt bizonyosan írhatom Fölsígednek, hogy oly embertől hallottam, amely császártól hallotta, hogy etiam cum diminutione' majestatis caesareae megbíkillik az fölső országokbeliekkal, és minken (!) kitölti boszúját.

1) A másolatban hibásan: feőleg erlnek.

Igy lívín az dolog Kegyelmes Uram, mégis az egy élő Istenírt könyörögek Fölsígednek, hogy ha módok vannak benne az békességhez, a békeséghez legyen hajlandó inkább, hogy sem az fegyverhez, ha szinte valamennire megalázza is magát; csak jól gondolkodjék Fölsíged felőle, kivel van igye: császárral és egy monarchával; azt az nagy töndeklő jó hírnevit, mely hiszem Istent in aeternum fog virágozni, ne vesse kockára, dubius enim litis et belli eventus; minket, kik torkába vagyunk, tekintsen Fölsíged, amellet az nyomorúlt kössíget, a ki most is éhel hal, mindenből megfogyatkoztanak; annival inkább hogy ha Fölsígednek szíve az békeségre nem leszen hajlandó, az bizonyos, hogy mik mind gyermektől, felesígestől rabbá kell lennünk, főképen ha armis nos subiugabit. Az szerencsét nem vagyok méltó hogy elegendőképen describáljam Fölsíged előtt, példánk lehetnek sok szerencsés fejedelmek, akik az szerencse kerekén szinte az tetején ültenek s nem tudván reverálni szerencséjeket, immutáltak. Ím látja Fölsíged, hogy azok, akik jóakarói valának Fölsígednek, kimultanak ez világból,¹⁾ magam egyedül vagyok s mely fogyatkozót állapattal legyek pediglen, azt csak az Isten tudja; amíg volt, nem szántam külsígemet, semmimet; a kik volnának is, azok is megvonták magokat. Mind ezekre az ratiókra nézvén Kegyelmes Uram, ha immár semmi jutalmunk nem leszen fáradságunkírt, hogy mind íletünkbe (a ki igen kedves) s jószágunkba is maradéinkkal együtt megmaradhassunk, nagy Istenért harmadszor is kérem Fölsígedet, legyen az békességre és szegén hazánkhoz való szeretetejért; valamennire mutasson lágyabb szívet az tractatusba, mert két hegyester nem fér egy hővelbe.

Ezeket pediglen hogy írom, Fölsíged nekem megbocsássa, mert nekünk idevalóknak íletünkbe jár, én alázatossan írom s jelentem Fölsígednek; Fölsígednek kegyelmes jóakarátja rajta. Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Hátán: Missilis absque dato et subscriptione ad p. Bethlen cujus tenore ad concludendam pacem deponenda pernicioso patriae arma exoratur.

(Egykorú hibás másolat.)

¹⁾ Első sorban sógorát, gróf Thurzó Imrét érti, a ki meghalt 1621 okt. 19-én.

56.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Beszterczebánya, 1624 jan. 8.

Spectabilis ac magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kgd levelét tegnap hozák nekem, melyet megolvastván, látom hosszú discursusát és az motivákat is abból értem. Mely Kgd írására nem szükség hosszú resolutiot tennem s nekem sem szükségesek az inducáló ratiók, mert láttam és igen eszemben vöttem magam is, az Ūristen kikre és minemű oszlopokra bízta ennek az nyomorúlt nemzetnek gondjaviselését; látom minden állapattokat az embereknek és én is azokra nézve kénszerítetem magamat accomodálnom; nincsen is egyéb intantumom, hanem, ha az Ūristentől engedtetve leszen, az szent békeséget igyekezem felállatni. Ebben Kgd bizonyos legyen, hogy arra intendálok totis viribus, úgy is akarom arról magamat declarálnom, hogy én reám senki semmit abból ne vethessen és engemet ne kárhóztathassanak; mely én igyekezetimet igen kevés napok alatt Kgd megértheti, mert commissariusimat elkészítettem és az jövendő vasárnap avagy hétfőn ő Felségéhez expediálok, kik mindjárt az békeségnek tractatusára szállanak; de ha Kgteknek kedve, kívánsága szerént minden részeiben nem eshetik, okúl ne minket vessen senki, mert látom, hogy megholt *Illyéssházi István*,¹⁾ megholt *Turzó György*,²⁾ megholtak hazájokat igazán szeretett urak, valóban bizony megholtanak. Támasszon az Ūristen másokat, hasonlókat szegényeknek helyekben, és Kgdet az Ūristen ótalmazza minden szerencsétlenségtől, minket pedig tartson igaz s jó akarójának.

Datum Neosolii 8. jan. 1624.

Benevolus
Gabriel.

Utóirat: Hétfőn vagy kedden Cassára indulok, ha addig Bécsben expediált szolgám megérkezik, csak arra várakozom.

Oldalt: Kgd hosszú írására igaz ratiókkal megfelelnék és megmutogathatnám, hogy minden veszedel-

¹⁾ A bécsi béke megalkotója s azután nádor; meghalt 1609 május 5-én.

²⁾ Nádor, meghalt 1616 decz. 24-én.

mének az magyar nemzetből álló statusok okai Magyarországnak, nem az német, nem egyéb idegen nemzet; de nem látom semmi hasznát, s én sem fárasztom Kgdet annak olvasásával. *Liptay Imre*nek¹⁾ ez két nap sokat szóltam ezekről, ha ő véle beszél Kgd, tud erről szólni.

Külczim: Spect. ac magn. Casparo Illieshazi de eadem Illieshaza stb.

(Sajátkezű eredeti.)

57.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Besztercebánya, 1624 jan. 11.

Spectabilis et magnifice, Nobis dilecte.

Kglmednek 3. Januarii írott levelét Trencsénben, 6. írottat Letaván, tegnap vöttem el, egymás után talám csak két órával. Ki hozta, nem tudom, mert én töllem audientiát sem sollicitált senki. Az mi az tractatust illeti, amint ez előbbeni levelemben is megírtam Kglmednek, magam komornik inasomat küldtem az resolutióval Bécsben, akitől két levelet is vöttem elmenetele után. Bizonyoson várom ez két nap interim az commissáriusokat. Én is igen készítem, kiváltképen tegnap és ma éjjélig után 4 órakor ültünk az tanácsban s 10 óra után költünk fel. Isten segítségével immár minden nehéz dolgokon általmentünk és mostan kezdetek az instructiók írásához. Én oly instructióval s oly declaratióval akarom őket expediálni, hogy ha keresztyén lélektől viseltetik ő Felsege császár (aminthogy attól is viseltetik), humanitus loquendus. Nekem úgy tetszik, hogy egyéb nem fog a dologban lehetni, hanem egy szép békességet fognak concludálni, hanemha az Úristen mégis tovább akarja ostorának vesz-

¹⁾ A liptómegeyi Lubelle községből eredő *Lipthay*-család tagja. Imre már fiatal korában (1609.) Hont és Bars vármegye alispánja volt. Az 1619-iki országgyűlésen, mint Barsmegye követe vett részt, s ekkor még alispán volt. Az országos rendek őt küldték 1619 június 8-án kelt útasítással Törökországba követül a portára. Bethlen Gáborhoz szegődött és Léva vára és uradalma kamarai igazgatója volt. 1631-ben II. Ferdinánd a budai vezérbasához küldötte követül. Nagy birtokokat szerzett Bars, Hont, Nyitra, Nógrád és Zólyom vármegyében. Meghalt 1633-ban. Utódai közül *Antal* altábornagy, a Mária Terézia-rend lovagja és báró lett, elesett Padova mellett 1800-ban.

szejét ez magyar nemzet feje felett tartani, kitől ő szent Felsége ótalmazza kglmeteket. Az mi Kglmetek dolgát és személyét illeti, megnyugodjék abban, hogy nem külföldben mint magam dolgait akarom tractáltatni. *Erdődiné*¹⁾ asszonyom dolgáról sem leszek feledékeny, instructiójukban leszen az commissariusoknak. Kglmed hogy Trencsénben rendelte ugyan maradását, álljon maga szabad akarattján. Erős hely, de igen láb alatt vagyon. De elvégzett dolognak tanács nem kell. Én bennem Kglmed meg nem fogyatkozik, arról ne is gondolkodjék. Szádvárának állapotjáról is gondot viselek, csak Kassára való menetelemet engedje. Parancsoltam az körmöczi kammergrófnak is Kglmed pénzének elkészítése felől, ki szintén mostan udvarnál találkozott lenni s előttem volt akkor, hogy Kglmed levelét behozák; oretenus de facto parancsoltam neki.

Trencsén várasában az katonákat régen elküldtem volna eddig is, de Kglmedtől vártam resolútiót felölle: kell-e elküldenem? Mostan immár értvén affelől való kívánságát, semmit nem mulatok, hanem holnapi napon ordinantiát adok ötszáz lovasnak és expediálom őket. *Szent-Páli János*²⁾ nevű főember, erdéli maga is, igen főember, asztalnokom vala ezelőtt, katonái is erdélyiek, ötet fogom elbocsátani és meg leszen parancsolva, hogy Kglmdtől dependeáljon. Ha több kívántatik, többet is rendelek örömet. Hidd el öcsém, hogy *az magyar hadak semmi nemzettel örömsben nem vának, mint kozákkal*. Csak hogy jöveteleket hallják is, örvendeznek rajta. De nem fog arra menni a dolog, én oly reménységben vagyok. Az Trencsén várasijaknak is demandálunk az idegen nemzetnek rejiciálása felől. Ha veszni akarnak, vegyék be; úgy hamarébb elveszhetnek mind lelkekben, testekben, facultásokban, szabadságokban. Az nagy-szombatijak be nem vötték, az mult szombaton indult szolgám onnét délután. Bozinban (!), Szentgyörgyben, Modorban amely németek vadnak, minemű istentelen, fertelmeskedő paráznaságokat cselekednek az várasai szegény asszonyállatokon, leánzókon, csak kimondani is

¹⁾ Gr. *Erdödi Kristófné* Thurzó Borbála, a nádor leánya; Illés-házy feleségének, Thurzó Itonának testvérnénje. Férje meghalt 1621 aug. 26-án; ő később férjhez ment Draskovich Jánoshoz.

²⁾ Valószínűleg a homoródszentpáli családból származott, melyből egy Szentpáli János 1603-ban Székely Mózes brassai csatájában esett el, s ennek egyik fia, Zsigmond, Bethlen Gábor ezredese volt.

rettenetesség. Én azt adom tanácsúl: másokon tanóljanak, mert foelix, quem aliena pericula faciunt cautum.

Az morvai főember sancával örömost kedveskedném Kglmdnek, de bizony annyi expensáim vadnak, melyeket talám ingyen sem hinnének. Csak ez öt holnapokban is többet költöttem, Isten látja, négyszer százezer forintnál. Isten megszüntetvén sok költésimet, más occasióval jószívvel kedveskedem Kglmdnek, amint immár is magamat ígértem arra. Mostan hogy azt az főembert kötése szerént az napra az kevés summának megküldésére Kglmd compellálja, szeretettel requirálom Kglmdet, ne legyen valami visszavonás abból. Mihelyt szolgám Bécsből megérkezik, Kglmteket ismét mindenekről tudósítom és hogy Kglmtek is azont cselekedje, kegyelmesen kívánom. Cui de coetero firmam valetudinem cupimus.

Datum Novi Zolii die 11. Januarii 1624.

Benevolus
Gabriel m. p.

Külczim: Spect. ac magn. Caspari Illyeshazi de Illieshaza stb.

(Sajátkezű eredeti, a fejedelem nagy pecsétjével.)

58.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Besztercebánya, 1624 jan. 17.

Gabriel Dei gratia sacri Romani imperii et Transylvanie princeps, partium regni Hungarie dominus, Siculorum comes ac Oppoliae, Ratiboriaeque dux etc.

Magnifice stb.

Az mezericzki úr iffjú *Serothinczky* ¹⁾ bizonyos számú

¹⁾ Báró *Sierothin* (Zierothin) Theodor, később (Kemény János szerint. Önéletírása 160. l.) »az hadakozásbeli rebelliók miatt jószágát elvesztett és exul ember, kit szegény fejedelem (B. G.) maga méltóságáért udvarában nagy böcsületben tart vala s főlovászmesterségben állítván, jó állapotja, fizetése, böcsületi vala. Ehez adta vala magát igen az fejedelemasszony (Brandenburgi Katalin) . . . kin (B. G.) nem kevésbé meg is háborodott vala . . . az késő dolgon eleget búsula szegény, azt az Serothint is nem czégéres praetextussal amoveálá. Az az Serothin nem vala pápista ember, hanem lutheranus, ki elmene ugyan udvartól, de az Perényi uraknak lévén esmeretségeken, azok tarták sok ideig ugocsavármegyei házoknál . . . Alattomban az fejedelem-

vadász embereket és ezek között egy lótanítót is, az mi szolgálatunkra Morvából hívat ki, kiknek ezen levelünk mellett, hogy útjokat continuálják, önnön maga is írt. Intjük annak okáért szeretettel Hívségedet, sőt kérjük is, hogy mind ez levelünk elküldésében, mindazoknak az vadász személyeknek és az lótanítónak utánnunk küldésében legyen szorgalmatos, hogy fogyatkozás nélkül útjokat continuálhassák, kit Hívségedtől felette kedvesen veszünk. Cui de cetero benigne propensi manentes.

Datum Novisolii die 17. Januarii, anno D. 1624.

Innen a fejedelem saját kezével:

Czobor Imreh¹⁾ uram holnap be fog érkezni császár ö felsége diplomájával. Bornemisza Pál²⁾ ma hajnalban érkezék Bécsből; az commisariusakat mi is ezen a héten megindítjuk. Kegyelmetekre szorgalmatos gondot akarunk és igyekezünk viselni; interim, ha Isten Kassára viszen, a Kgd dolgára gondom leszen és Kgdet tudatom mindenekről, magára Kgd Istenért kérem vigyázzon!

Gabriel m. p.

Külczim: Mgn. Caspari Illieshazi, de eadem Illieshaza stb. fideli Nobis syncere dilecto. Gabriel m. p.

(Eredeti, a fejedelem sajátkezű utóiratával és nagy pecsétjével.)

59.

B e t h l e n G á b o r I l l é s h á z y G á s p á r n a k .

K a s s a , 1 6 2 4 f e b r . 2 0 .

Spectabilis et magnifice, Nobis dilecte.

Kgd jámbor szolgálai mi hozzánk érkezvén, vélek kívánságok szerént eleget beszéllettünk és minden dol-

asszonytól foveáztatott.« Később a Perényiek »elbocsátván, azután én nem tudom hol veszedelmezett el.«

¹⁾ Czobor Imre, Éleskö ura, ki 1623 végén Thurzó Szaniszló nádor megbízásából a fegyverszüneti tárgyalások végett Bécsbe és onnan a fejedelemhez járt (Ld. Thurzó Szaniszló nádor naplójában, az Erd. Orszgy. Eml. VIII. k. 166. stb. 1.). 1630-ban tárnokmester. Neje volt Révay Éva, Thurzó Bora, majd Bánffy Zsófia.

²⁾ Bornemisza Pál, Bethlen Gábor »bejárója«, a ki az 1623-iki fegyverszünet tárgyalásaiban B. G. küldöttje a nádorhoz és Bécsbe. 1623 decz. 31-én »érkezék az erdéli fejedelem vicekomornikja, Bornemisza Pál is, az erdéli fejedelemnek pecsétes diplomájával« — írja Thurzó nádor Naplójában (Erd. Orszgy. Eml. VIII. k. 187. 1.)

gokról, punctokról Kgdnek resolváltuk magunkat, úgy, amint magában az egy igazság dictálja ; ezután is el nem mulatjuk Kgdet mindenekről tudósítani, valamiről ott fenn levő commissariusink tractálnak ; valamikor mellik postánk mivel érkezik, azontól Kgdet is tudósítjuk azonokról. (!) Bizonyos legyen Kgd ebben, hogy Kgdet szívünkben írtuk és oly gondviselésünk s vigyázásunk vagyon Kgd személyére, mint magunkra ; akárki és menni ijeszgetéssel hánkodják is, Kgd semmit azoktól ne tartson, mert mi reánk is vagyon az nagy Úristennek kegyelmes gondviselése emberek reménysége felett. Kgdnek jámbor szolgálaitól a minemű dolgokról izentünk, azokban semmit ne kételkedjük, és szavoknak hitelt adjon. Cui de coetero gratiam nostram clementer commendamus.

In Cassa die 20. Febr. 1624.

Gabriel, m. p.

Külczim : Spectabili et magn. Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti, a fejedelem sajátkezű írásával és gyűrűs pecsétjével.)

60.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Kassa, 1624 márcz. 27.

Spectabilis et magn., Nobis dilecte.

Kgd jámbor szolgálja nekünk írott levelét megadá, melyből panaszolkodását értjük, kire egy szóval Kgdnek így resolválhatjuk magunkat, hogy ha az tractatusból valami bizonyos conclusio eddig lött volna, el nem mulattuk volna Kgdet mindenekről bizonyoson tudósítani ; de ez napig is semmi bizonyost még ott fenn nem concludaltanak, melyet mi tudnánk, hanemha post 21 diem praesentis, mert az nap indult egy postánk Bécsből ki ; addig mind csak az sok altercatiók, képtelen, lehetetlen kívánságok és késedelmes válaszadások miatt haszontalanul töltötték az időt ; az nagy szük s drága helyben nagy expensával élnek. Minemű veszekedések és kívánságok voltak s proponáltattak az megnevezett napig, mindeneket Kgdnek maga jámbor szolgájától megizentünk. Az portáról micsoda tanácsot ad az császár követe ő Felségének és micsoda követséget vitt nyelvvel is az a közönséges török, kit bemenetelig nagy pompával 60 magával mindenekről kedves válasszal hirdettének ud-

varnál menni, (de az 60 személy hatra szállott) : ex inclusis Kgd megértheti ; több mostan Bécsben forgó állapotokat is és fogyatkozásokat azon írásból érthet, melyből connectálhatni az nagy méltóságot ; igen labefactáltatnak naponként lenni. Jó az Ūristen és jót ad, az ő híveit nem hagyja, megtartja, ótalmazza és megszabadítja minden nyomorúság alól, mert maga igrte, csak kívántatik az tökéletes igaz szüből származott poenitentiatartás által segítségünkre való hívása ő Felségének töllünk.

Ha az békesség végben nem mehet, bizony keserves csak gondolatja is az következő keresztyén vérontásnak ; de én nem tehetek rólla, adjon az számot rólla, ki az oka leszen ; ha én vagyok, engemet büntessen érette meg az Ūristen és az fegyver által való vérontást, pusztulást tollálja nemzetünkből az én személyemnek eloltásával ; de ha mások okai, ő Felsége azoknak se szenvedje. Hogy nem én miattam akad meg az békeségnek végben vitele (ha megakad ám), ez világéletben Apologiában merem kibocsátani az egész tractatusnak cursusát : propter insatiabilitatem, cupiditatem dominandi, auctio-nem ditionum ; senki tudom egy igaz conscientiajú ember sem fog effélét nekünk tribuálni. De ha Isten megkeméníti az ő Felsége szívét és hadakozáshoz kelletik nyúlni, bizonyosan elhidje minden, hogy ad extremam horae nostrae igyekezünk resistálni ellenségünknek.

Tatárunk 18 ezer vagyon immár, kik az erdéli határtól 4 mélyföldön vadnak quartirban, Moldovának az innecső¹⁾ széliben levő városokon. Mindazoknak az török hadaknak, kik velünk voltak az múlt ősszel, kétrendbeli kemény parancsolatokat vittek immár, hogy fűvelni az pesti mezőre menjenek, az budai vezér maga leszen szerdár. Ha az békeséget ő Felsége nem akarja, nekem is minden hadaim készen vadnak, nyugosznak, lovokat jól tartják, semmi fizetett hadaimat el nem bocsátottam, fentartom most is quartirokban őket és fizetek nekik. Német gyalogom is 3000 leszen, ha több nem.

Maga személyéről Kgdnek bőségesen izentünk ; az mi tanácsunk ez, hogy az békesség ha meg leszen, akkor ótalmazza leginkább Kgd magát, melyben mi szép mediu-mot mutattunk és izentünk Kgdnek, várunk arra Kgd-től bizonyos resolutiót. Bécsben valamit concludálhatnak, el nem mulatjuk Kgd-t tudósítani mindenekről ; ha mit érthet Kgd is, minket is tudósítson sietséggel.

¹⁾ Irva : *inneczyeó* alakban.

Ezeknek utána Kgdnek legyen az Ūristen őrizője s megtartója.

Ex Cassa, 27. Martii, 1624.

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. et magn. Caspari de Illiesháza stb.

(Eredeti, a fejedelem sajátkezű írásával.)

61.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Kassa, 1624 május 3.

Spectabilis et magnifice, Nobis dilecte.

Kgd jámbor szolgája mi hozzánk érkezvén, mind leveléből s mind izenetiből az dolgokat megértettük, melyekre Kgdnek oretenus igen bőségesen resolváltuk magunkat, és az mostani bécsi végezésekből az punctokat, melyek az közönséges dolgokat concernálják, kiszedetvén és íratván, Kgdnek kültük, melyekből megértendő, hogy az liber passusok, lakások, jószágok bírása, most is úgy végeztetett, mint azelőtt. Az eladott, inscribált jószágok contentálása felől való deliberatiót is megérti Kgd, kiről ha Beszterczén így deliberáltak volna, ez az utólszori nagy rablások, vérontások, pusztulások nem löttének volna, mivel az egyéb difficultások complanáltattak vala. Minémű amnistiját ígirt császár in genere, az minutáját megkültük, kiből világosan kitetszik minden ügyekezetek. Kévántatik, hogy Kgd igen diligenter megolvassa az írást, s az szókat considerálja, mivel felette nagy obscuritással íráttak, hogy inkább eszekben ne vegyék; de az nem használt, mert eléggé megértettük. Erre micsoda választ izent az 7 vármegye és 9 város az bécsi pacificationak is, az 17 conditiókkal való megtartásáról, az németeknek (az békesség végben menvén) kivitele felől, az amnistiának megadásáról, hogy császár megadja s ha meg nem adná, mint akarják magokat viselni császár ellen in tali casu, bőséggel eleiben adtam Kgd jámbor szolgájának, az argumentumokkal és ratiókkal együt; akarnók ha úgy tudná referálni. Niclspurgban az országnak külön minémű diplomát extraháltunk volt, páriáját megkültük, melyet ha akkor megadni nem difficultálta, most is nem difficultálhatja méltán, mert ez a nagyobb

argumentoma ő Felségének, mivel tempore inaugurationis suae azokról assecurálta az országot, mostan immár az ellen nem kívánhatják, de elegendő választ adtanak. Minémű resolútióval expediálja cancellariusunkat, azt nem tudjuk, de hogy Kgdet Rosomberkre való érkezésekor azokról tudósítsa, megírtuk neki.

Az Palatinus Kgdet mint diffamáta legyen publice császártól való gratiájának kérésével, melyet maga obtineált ő Felségétől, *Hodosi* meg tudja mondani; nincs az atyafiúi szeretet mostan. Az mi jó akaratunkban pedig Kgd semmi üdőben meg nem fogyatkozik, kiről szóval bővebben izentünk. Ezekután az Úristennek kegyes ótalma alá ajánljuk Kgdet.

Ex Cassa, die 3. May, 1624.

Gabriel m. p.

Mi mely nagy szívvel instáltunk Palatinusné asszonyom őkegyelme dolgaiban Bicsé felől, constál az emberek-nél; más felől ő kglme panaszt tettett és instált ellenünk tokai inscriptionak hátra maradott részének restituálása felől; mely summának ha valami részével tartoznánk, nem bánnók, de tudja Isten meghaladta az summát az contentatio, az inscriptiúnak conditiói és tenora szerént, mivel az hajdúknak egy Vargyas neű teleket és szolgálainak is szőlőket inscribált volt alkalmas summában szegény Gróff.¹⁾

Külczim: Spect. et magn. Caspari de Illieshaza stb.

(Eredetije a fejedelem sajátkezű írásával.)

62.

B e t h l e n G á b o r I l l é s h á z y G á s p á r n a k .

T o k a j ; 1624 máj. 30.

Spectabilis et magnifice, Nobis dilecte.

Kgd levelét ifjú legény jámbor szolgálja megadván, minden részeit teljesen megértettem. Az békességet, amint immár Kgd tudja, végben vittük Isten segítsége által, nem úgy amint én akartam, avagy kívántam volna, hanem az mint ő szent Felsége kegyelmességéből disponálta. Amikre mentem, nem féltemben, nem ha-

¹⁾ Gróf Thurzó Imre, vagy György a nádor, a kinek feleségéről van fennebb szó a tokaji zálogbirtokkal kapcsolatosan.

daimnak nem voltok miatt, hanem az keresztyén vérontásnak eltávoztatásáért és az magyaroknak látván az békességre való nagy vágyódásokat ; cselekedtem azért, harmadikért, hogy az én telhetetlenségem, ambicióm felől költött, hamis hírekben, azok, kik afféléket hirdettek felőlem, meggyalázódjanak, hazugságban maradjanak. Mert igazságot írok, nekem egy expedicióban sem volt annyi hadam, mint most lött volna ; de ezt ebbe hagyom ; kívánom csak, hogy ha ő szent Felségének így tetszett, tegye állandóvá, úgy hogy Kgtek örvendezhessen és Istenünket csendes elmével minden félelem nélkül szolgálhassa, dicsírhesse. Az gratia kérést soha nem hittem, mert tudtam az embereknek és ismertem elméjeket, kiről Kgdnek bővebben izentem, azon Kgd semmit meg ne induljon. Öreg asszonyomra ¹⁾ is nincsen semmi neheztelem, megértvén, hogy ő kegyelme híre nélkül proponálta Palatinus uram; én tiszta szívet akarok mindenkor ő kgméhez és szerelmes gyermekihez viselnem. Megnyugodják Kgtek bennem, ha mi restál az summa megfizetésében, örömet contentálok ő kgmét, csak vessünk igaz számot és engedjenek az igaz computus ratióinak ; meglátja Kgtek nem fog restálni a summában, rakamazi portión kívül, kin mind az egész falun is tíz ember felett nincsen, azok sem laknának ott, hanem tíz gyaloggal őrzetem őket az sok általjárók ellen és bizon nem adnék 2000 forintot az egész faluért is, nemhogy 10,000 frtot.

Az amnystiának igaz pariaját Kgdnek megküldtem, nem árt Kgdnél lenni. Magát pedig értvén, hogy látogatnom akar jönni, nagy szeretettel kívánom Kgdet jó egészségben látnom, valamikor hozzám alájön, és ezzel kapitulálom be leveletem, kívánom, hogy az én igaz jó akaratom felől (mellyel mindenkor Kgdhez viseltettem) semmit ne kételkedjék, mert ügyekezem azon, hogy abban semmi defectus az én részemről ne találtassék, kiről Kgdnek s egyéb dolgokról is bőségesben izentem.

Tarcsa meg az Úristen Kgdet jó egészségben.

Ex Tokaj, 30. Maji 1624.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazy stb.

(Eredeti, a fejedelem sajátkezű írásával.)

¹⁾ Özv. gr. Thurzó Györgyné, Czobor Erzsébet, Illésházy anyósa.

63.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Tokaj. 1624 május 30.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Mivel már Istennek kegyelmes engedelmeből római császárral ő Felségével való békességünk végben ment, úgy ítéljük, hogy akárkihez való valami gyanósság is utrinque tolláltatott: melyhez képest arra való bátorságos állapotját látván, Kegyelmedet akarók requirálni kegyelmesen, ne szánja ebbéli fáradtságát, hanem ez levelünket vévén, jöjjön hozzánk; Kegyelmedet illendő becsülettel látván, minden kegyelmes jó akaratunkat is meg nem vonszuk és nem is késelve házához bocsátjuk. Eidem de reliquo gratiose propensi manentes.

Datum in curia nostra Tokajensi, die 30. Maii, anno Domini 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti.)

64.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Segesvár. 1624 szept. 22.

Spectabilis et magnifice, Nobis dilecte.

Hodosi Ferencz az múlt szombaton érkezett vala hozzám, Brassó neű városomban való menetelemkor. Mind maga leveléből s izenetiből az Kgd mostani állapotját, egyszersmind töllem való kívánságát bőségesen megértettem, melyre hosszú írásom által való resolutióm nem fog kívántatni, mivel bőségesen izentem mindenekről Kgdnek. *Czyuti Gáspár*¹⁾ írásából is hasonlóképpen érthet Kgd. Kevés szóval csak ezt akarom Kgd értse magam írásából, hogy noha én categorice ezideig Kgdnek mutatandó jó akaratomat különben nem declaráltam, hanem Szombatban, mikoron maga állapotja s élete bátorságos fundamentoma felől discurálván, Szádvára felől

¹⁾ Csúti Gáspár. Ld. fennebb 59. l.

töttem volt emlékezetet, hogy ha kezemnél maradhat Torna vármegye, az várat redimálni engedem Kgdnek és magam is 16 avagy 20 ezer forint gratiával megsegítem, s úgy lehet Kgdnek bátorságos élete, ha az én ditiómban fog lakni; de mivel az nem lehetett, s Kgd nem jöve alá addig, míg az békeség traktáltaték: igazán írom, azt tudtam, hogy immár abbeli szándékát permutálta; de értvén mostan az Kgd állapotját s kívánságát, hogy az én igaz jóakaromat gratiámat immár re ipsa vehesse, nem az hét vármegyében, melyek holtom után az koronára visszaszállanak, hanem magam saját országomban magam sajátját, *Kereki* várát adom Kgdnek 40000 magyar forint summában, azzal az conditióval, az mint Kgdnek magamat *Czyuti* uram és *Hodosi* által resolváltam. Úgy tetszik Kgd én töllem kedvesen fogja vehetni. Mely vár szegény idvezült *Bocskay* fejedelemnek kedves lakóhelye vala, fejedelemségében *Bánfi Diénes* neü atyafiának adta vala, kinek anyjával egy testvér volt.¹⁾ Az magtalan meghalván, felesége ²⁾ ördögösségben, sok ízbeli paráznságban, gyilkosságban esvén, szállott én reám. Ilyen állandó jószággal akarom Kgdet látogatni. Mely szándékát ha Kgd végben akarja vinni, most lehet legjobb mód benne, úgy tetszik, mivel az kis hűgomat ³⁾ magam akarom haza adni mátkájának, 19 die futuri Novembris Kgd hivatalos lévén arra, az lakodalomra való jövetelének praetextusával alájöhet. Kgdnek mindenekről bővebben izentem és én immár csak magától várok. Az én jó akaratomban Kgdnek semmi kétsége nem lehet. Cui de caetero firmam valetudinem praecamur.

In Segesvár, die 22. Septembris 1624.

Benevolus

Gabriel m. p.

¹⁾ *Bánffy Dénes*, Bánfy Kristóf és Bocskai Judit fia.

²⁾ Somlyai Báthory *Anna*, István váradi kapitány (a Boldizsár és András bíbornok fejedelem testvére, meghalt 1601-ben) leánya, kit 1608-ban Bánffy Dénes vett el, s hagyott még u. a. évben özvegyen. Másodízben *Jósika Zsigmond* vette nőül, de mellette is ledér életet élt. Boszorkánysággal s azzal is vádolták, hogy Bethlen Gábornét ő rontotta meg. Végül perbe fogták, de a fejedelem menekülni engedte Lengyelországba. Ott koldusbotra jutott, s gr. Esterházy Miklós könyörült meg rajta. Kereki vára elfoglalását Bethlen Gábor 1618 decz. 14-én rendeli el Rhédey Ferencz váradi kapitánynak. (B. G. pol. lev. 105. 1. Báthory Anna életrajzát megírta Komáromy András: Századok 1892. évf.)

³⁾ Felesége unokahúgát: Bánffy Zsuzsánnát Szunyogh Gáspárhoz.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari Illieshazy de eadem Illieshaza stb.

Alatta : Kereki vára • 40000 flo.

(Sajátkezű eredeti.)

65.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak,

Gyulafehérvár, 1625 jan. 4.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Kolozsvári *Chenádi Antal*¹⁾ hívünket sietséggel keletett bizonyos dolgaink végett Bécsben expediálnunk. Mivel az Hívséged rosomberki tiszttartóját igen esmérjük : Hívségedet intjük, jó idején parancsolja meg neki, hogy midőn *Chenádi Antal* hívünk requirálja, bizonyos számú jó puskás gyalogokat adván melléje, az fenyvesen Lucinaig²⁾ késértése által, lehessen bátorságos útja. Cui de vetero benigne propensi manentes.

Datum in civitate nostra Alba Julia, die 4. Januarii anno Domini 1625.

Bethlen Gábor saját kezével :

Szeretettel requirálljuk Kgdet, parancsoljon serio rosomberki tisztartájának : adjon jó puskás legényeket emberünk mellé ; jöhessen bátorsággal által az fenyvesen, bánánk igen, hogy ha kárt vallana latrok miatt. Kgdől ebbeli kedveskedését jó néven vesszük.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazy de eadem Illieshaza stb.

(Eredeti, sajátkezű utóíráttal.)

¹⁾ *Csanádi Antal* (1631—32.) kolozsvári bíró volt. Meghalt 1632 decz. 7. (Segesvári Bálint krónikája. Erd. Tört. Ad. IV. 204. l.)

²⁾ Lucsivna.

66.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Fogaras, 1625° márcz. 21.

Gabriel stb. Spectabilis ac magnifice, Nobis sincere dilecte. Salutem et gratiae nostrae incrementum.

Bécsből hozatván ennek előtte árós embereket, *Reinperecht* Pált és Adrianus de *Prienot*¹⁾ ide behozánk, kiket immáron visszabocsátván, útjokat úgy rendeltük, hogy Rosomberknél az Vág vizére szállyokra szállván és költözvén, Újhelig azon menjenek. De hogy útjokat securusban continuálhassák, Kegyelmedet requiráljuk és intjük kegyelmesen, hogy bizonyos meghitt emberit, úgymint vagy négyet adván melléjek, azokkal kísértesse Újhelig, hogy addig való útjokban valami véletlen kárvallások reájok ne következzenek. Cui de cetero gratia nostra benigne propensi manemus.

Datum in arce nostre Fogaras, die 21. mensis Martii anno 1625.

Benevolus
Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari de Illieshaza stb.

Alatta Illésházy kezével : 15. Apr. 1625.

(Eredeti.)

67.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Fogaras, 1625 márcz. 22.

Gabriel stb. Spect. et magn. stb.

Mivel eleitől fogva szorgalmasan azon igyekeztünk és fáradoztunk, hogy országunknak és birodalmunknak megmaradását atyai gondviselésünkkel csendes és nyugodalmas karban helyheztenők, fogyatkozásiról kegyelmesen provideálnánk és közönséges javait híveinknek promoveálnók; akarván annak okáért mostan is az régi jó szokás szerént kegyelmességünket birodalmunkban lakozókra kiterjeszteni és mindennemű szükségéről

¹⁾ Ld. ugyanezen kereskedőkről: Bethlen Gábor udvartartása 104., 105., 109. stb. l.

atyai szeretettel prospiciálnunk: e jövendő Pünkösöd havának első napját ad publica Albae Juliae celebranda comitia designáltuk és rendeltük. Intjük annak okáért Kgdet, hogy ez megnevezett helyen és napon legyen jelen, hogy mindennemű közönséges jóra nézendő dolgokat unanimitati consensu et voto jó móddal végezhesünk és nemzetünknek javairól deliberálhassunk. Cui de cetero benigne semper propensi manemus.

Datum in arce nostra Fogaras, die 22. mensis Martii anno 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: Spect. ac magn. Caspari de Illieshaza stb.

Alatta Illésházy kezével: Exhibitae 20 die mensis Apr. in arce Lethava. Litterae diaetales.

(Eredeti.)

68.

C s ú t i G á s p á r I l l é s h á z y n a k .

S z é p l a k , 1625 ápr. 6.

Szolgállok Nagyságodnak, mint szerelmes fiam uramnak; jó egészségit adjon Isten Nagyságodnak. Az én kegyelmes uram ú Fölsége levele érkezék hozzám, melybe írja, hogy ne késsem, az gyűlésre bemenjek. Nagyságodat is hívhatja. Írt vala más levelet is Nagyságodnak, melyben azt írta vala, hogy feleségemet behozta volna Nagyságod magával; de nem látom annak semmi módját, Istentül köll várunk; hanem az mint kértem Nagyságodat, az búza nélkül meg ne fogyatkoztasson Nagyságod, kérlek édes fiam. Éltessen Isten.

Seplakon (!)¹⁾ 6. Aprili

Nagyságod atyja szolgál

Czuti Gáspár
szűk papíros.

Hátán: Az tek. és nagyságos Illésházy Gáspár uramnak, fiamnak adassék ez cédula.

(Eredeti, Bethlen Gábor Illésházynak 1625 márcz. 25-én írt leveléhez ragasztott szelet papíron.)

¹⁾ Azaz Széplakon.

69.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Gyulafehérvár, 1625 jun. 23.

Gabriel stb. Spectabilis ac magnifice stb.

Ez levelünk megadó kolozsvári emberünket küldöttük Bécsben, néminemű mesterembereknek és eszközöknek alászállításáért. Mivel azért még pénzen sem talátnak ott szekeresek: Kglmedet szeretettel requiráljuk, midőn ezen emberünk megtalálandja, adjon két vagy három szekeret Rosombergtől fogva Teplicheig¹⁾ mesteremberink és eszközeink alá. Ebbéli Kegyelmed kedveskedését kegyelmesen vesszük.

De cetero gratia nostra benignissima propensi manemus.

Datum in civitate nostra Alba Julia, die 23. Junii, anno Domini 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico Caspari Illieshazi de Illieshaza stb.

(Eredeti.)

70.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Gyulafehérvár, 1626 jan. 10.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Hogy Kglmed mirőlunk ily igen elfeledkezék, sőt 13 holnaptól fogva csak itt való jószága látogatására sem jöve, nagy idegenségének jele, kit remélni sem tudnók, melynek talán nem kellenék lenni, mert kevés jó akaróját találja fel Kglmed hasonlót mi hozzánk. De ezt ebben hagyjuk, hanem akaránk csak ez mostani előttünk álló dolgaink felől írunk.

Nilván vagyon Kegyelmednél, hogy az Ūristen segítsége által keresztyén jegyesünket hozzánk várjuk, kiért comissariusink elmentenek, visszajövések az Kegyelmetek vármegyéjén leszen által és mivel a szálló helyek szűkön, azok is sok alkalmatlansággal talátnak: kényszerítettünk Kegyelmedet requirálnunk, szeretettel intjük, ne neheztelje szent-sophiai házánál az mi kedves

¹⁾ Teplicska. Zsolna mellett.

jegyeseinknek egy meghálásra szállást adni és jámbor szolgálói által ott a környékben egy vacsorára való éleést pénzünkért szereztetni; melynek megszerzésére ez levelünket megadó főember szolgálóinkat pénzzel és instructióval bocsátottuk a végre, hogy Zsolnától fogva az megszálló helyekben, a körül való falukban az mi élésnek szerét tehetik pénzünkért, ne kíméljék, hanem gondot viseljenek; de mivel azon a földön ismeretek kevés vagyon, a Kegyelmed jóakarata és maga emberi által való segítségével nélkül fogyatkozás nélkül nem fogják végben vinni. Sőt szeretettel kérjük Kegyelmedet, mi érettünk kevés fáradságát ne szánja, hanem tanquam commissarius noster supremus Budetinhez menjen eleiben a fejedelemsasszonnak, és az elector képét praesentáló gróf *Swarceburchnak*¹⁾ és mi szónkkal köszöntvén őket, jelentse meg, hogy mi tőlünk bocsátott eleiben Kegyelmed, hogy ha miben az Kegyelmed segítsége kívántatik, jelen találtassék és Kassáig jöjjön együtt Kegyelmed a fejedelemsasszonnyal, *Rákóczi*²⁾ uramékkal. Asszonyot ő kegyelmét is hozza el magával, az úton mégis legyen beszélgető társa; sőt ha Palatinusné asszonyom³⁾ is ő kegyelme az kicsin fáradságot felvönné és Kassára eljönne együtt kegyelmetekkel, mivel nagy beszédem volna ő kegyelmével s ez mostani jóalkalmatossággal ha meglehetne, nekem felette nagy satisfactiómra volna s nagyobb dolgokban való jóakaratommal recompensálnám ő kegyelmének. Mely én kívánságomról hogy Kegyelmed ő kegyelmével conferáljon, kérem. Magától pedig Kegyelmedtől, ha ezekről a mi kívánságunknak eleget teszen, igen kedvesen vesszük és nagyobb remunerációját várja fáradságának. *Kun* László uramat, szakmári kapitánunkat expediáljuk szép 100 lovassal Budetinig, késérésének okáért; mivel Sléziának felső határától fogva Jablonkáig császár ő Felsege comissáriusi, az lignici fejedelem és Burgraf *Fon Dona*⁴⁾ fogják kísérni; magyarországi és

¹⁾ *Gróf Schwarzenberg Adám*, a brandenburgi választófejedelem képviselője. (Ld. Erd. Múz. 1893. 183. l.)

²⁾ *Rákóczi György*, borsodi főispán, a későbbi erdélyi fejedelem, a ki a magyar követség vezetője volt. Kivüle még *Károlyi Mihály szatmári főispán*, *Mikó Ferencz Csík-Gyergyó- és Kászonszék főkapitánya* és *Kassai István főítélőmester* voltak a követség tagjai.

³⁾ Özv. gróf *Thurzó Györgyné*, *Czobor Erzsébet*, *Illésházy anyósa*.

⁴⁾ *Gróf Dohna Abrahám*, a ki mint a sziléziai követség vezetője jelen volt az 1620-iki besztercebányai országgyűlésen, s

sléziai ditióin pedig, ő Felsege patens mandatumában admoneál minden rendeket, hogy valahol szállani akarnak, a mi commissariusaink dispozíciója szerént engedjék mindenütt az quartirokat; mely levelet Kegyelmed Horvát Lázárnál megláthat. Kun László uramnak demendáljuk, hogy Kegyelmedtől dependáljon és mindenben véle correspondeáljon. Szóval is üzentünk Kegyelmednek. Ezeknek utána ajánljuk az mi jóakaratumkat Kegyelmednek.

Albae 10. Januarii 1626.

Benevolus
Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari de Illieshazi stb.
(Sajátkezű eredeti.)

71.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Bodola, 1626 ápr. 17.

Gabriel stb. Spectabilis et magn. stb.

Az mint Kegyelmednél is nyilván vagyon, szerelmes házastársunkat az felséges brünsvigai fejedelemasszony¹⁾ és az brandeburgomi elector főkövete²⁾ böcsületesen ide bekésérvén, immár mi őket innét visszabocsájtottuk. Mivel penig útjuk arra fog lenni, jóllehet magunk is tisztességes comitivát rendeltünk melléjük Magyarország háttáráig, mindazonáltal hogy nagyobb bátorsággal lehessen útok és valami véletlen esetbül meg ne háborgattassanak: intjük kegyelmesen Kegyelmedet, rendeljen és adgyon melléjek jó kétszáz gyalog puskásokat, kikkel az Jablonkán késértesse által. Mely dologban való promptitudóját mi is tüle kegyelmesen vesszük és agnoscáljuk. Eidem in reliquo benigne propensi manentes.

Datum in castello Bodola die 17. Aprilis 1626.

(Sajátkezű :) Kegyelmed jóakarója

Gabriel m. p.

arról naplót vezetett. Vagy tán *Dohna Kristóf*, a ki Pfalzi Frigyes cseh király követeként 1620 elején járt Bethlen Gábornál. (Ld. Századok. 1910. 867. 1.)

¹⁾ *Anna Zsófia* braunschweigi hercegnő.

²⁾ György Vilmos brandenburgi választófejedelem főkövete gróf Schwarzenberg Ádám volt.

Külczim : Spectabili et magn. Caspari de Illieshaza stb.
Alatta Illésházy írásával : 8. Maii exhibitae sunt mihi.
 (Eredeti.)

72.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.
 Gyulafehérvár, 1626 jun. 9.

Spectabilis et magnifice, fidelis Nobis dilecte.

Kegyelmed levelét minekünk jámbor szolgája megadván, minemű dolgokról írt legyen, bőségesen megértettük ; kikről úgy, amint kívántatnék, nem írhatunk Kegyelmednek maga kára nélkül ; de hogy az mi jóakaratuskat experiálhassa, ebből sem akarunk neki megfogyatkozni, hanem *Szunyogh Gáspártól* mindenekről izenünk, ki semmit nem késik, hanem circa 15 diem Junii innét megindúl és késedelem nélkül felmenni sijet ; interim Kegyelmed magát addig contineálja s ne ijedgyen meg mingyárt akármí szellőtől. Többet erről nem írunk, hanem csak ezt, hogy semmit semmitől ne tartson, hanem bátorsággal legyen, mert bizonyosan külömben vagyon az állapot és nem úgy, amint *Czobor*¹⁾ uram Kegyelmednek írta volt az *Manczfelden*²⁾ való triumphust ; nekünk *Manczfeld* igaz seriessel minden infortuniumát mingyárt megírta és bizonyos, hogy mostan immár vagyon neki tízezer gyalogja és 40.000 fegyverese, azonkívül az dániai királnak vagyon bizonyosan 35 ezer embere ; de ezekről világosan ért Kegyelmed attól, aki felmegyen.

Tokaji inscriptiónak summája felől való kívánságát ami illeti : talám nem értette Kegyelmed, hogy sze-

¹⁾ *Czobor Imre*, (Thurzó Szaniszló nádor sógora) az 1624-iki békekötésnél II. Ferdinánd egyik biztosa, 1630-ban főtárnokmester.

²⁾ *Mansfeld Péter* gróf szül. 1580-ban, a protestáns fejedelmek hírneves német hadvezére, a ki 1626 szept. 18-án Sziléziából Trencsénbe menekült át, Wallensteintől szorongatott seregével. Bethlen Gábor seregével okt. 2-án egyesült Szécsennél. Mansfeldet B. G. nemsokára diplomáciai küldetésben a franczia és angol királyokhoz indította Velence felé, a megígért pénzsegély kieszközlésére. 1626 nov. elején indult a hosszú útra, de egészsége anynyire megrendült, hogy Szerajevótól egy napi járásnyira Rakovában meghalt (1626 nov. 30.). Kísérői bebalzsamozott holttestét, Spalatóba vitték, s ott temették el. (Gindely : Bethlen Gábor életrajza. 199. l.)

gény idvezült asszony ¹⁾ mi nekünk azt megengedte volt, ha szintén valami abból restálna is, kiről élő bizonságink élnek ; de ha Kegyelmed azt ugyan negálja, nem tartunk semmi ellent benne, noha bizonyosan úgy vagyon, az mint írtuk, hanem készek leszünk egy bizonyos napot terminálni, melyre Kegyelmetek alákiüldvén és minden originálisokat akkor producálván, igaz ratiót vetvén, ha mi adósokká maradunk, contentáljuk Kegyelmeteket. De abbeli reménségében Kegyelmed meg fog fogyatkozni, mihelt az számvetésre kelünk ; meglátja Kegyelmed, ez az oka, hogy szegény asszonyom is, mikor azt megértette, hogy nem fogunk adósokká maradni, inkább akart kedveskedni, mint az számvetéssel disgustust szerzeni. Szegén gróf ²⁾ szép szőlőket és telekeket inscribált Tokajhoz valókat idegeneknek, mely summa egynehány ezer ftra extendáltatik, azoknak defalkálódni kelletik az capitalis summából és az krajczárok s rénes forintok computusa szerint úgy reméneljük, Kegyelmetek fog inkább adósokká maradni. Mi ezt moveálni sem akartuk, de látván az Kegyelmed erről való kívánságát, mi is akarjuk eligazodását, mivel az leveleket kézhez kívánjuk de jure. Bene valeat.

Albae 9 Junii 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari Illieshazi de eadem stb.

(Sajátkezű eredeti.)

73.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Fogaras, 1626 jún. 25.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Nemzetes és nagyságos *Szunyogh Gáspár* hívünk, kövári főkapitányunk által, bizonyos dolgok felől izenven Kegyelmednek, intjük kegyelmessen, valamit mi nevünkkel fog mondani, szavának mindenekből hitelt

¹⁾ Illésházy anyósa, bethlenfalvi gróf Thurzó György nádor özvegye, czobor-szentmihályi Czobor Erzsébet, a ki meghalt 1626 márcz. 30-án Szomolány várában, 48 éves korában.

²⁾ Gróf Thurzó Imre, vagy még atyja, György, a nádor.

is adjon. Ezzel minden üdöbéli kegyelmességünköt ajánljuk neki, et diu bene valere volumus.

Datum in arce nostra Fogarasiense, die 25 Junii 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.

Alatta Illésházy írásával : Attam választot.

(Eredeti, a fejedelem pecsétjével.)

74.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Déva, 1626 júl. 11.

Gabriel stb. Spectabilis ac magnifice stb.

Úgy adatik értésünkre, hogy Kgd Trincseny várában egy száraz molnot (!) csináltatott új keresztyén ács-mesterekkel. Mi is azért váradi házunkban akarván oly formán száraz molnot csináltatni, mivel itt oly mesteremberek nem találhatnák, szeretettel requiráljuk Kgdet, hogy azon új keresztyén ácsmestereket, bizonyos emberit melléjek rendelvén, Cassára küldje alá, onnét váradi házunkhoz hozatván, valamibe véle conveniálhatnak, igazán contentáltatjuk őket és szinte Rosomberkig¹⁾ magunk költségén visszaküldjük őket. Ebbeli Kgd kedveskedő jó akaratjáért, ha meg nem fogyatkozott, nagyobb dologban kedveskedünk mi is Kgdnek. Cui de cetero bene propensi manemus.

Datum in curia nostra Devensi die 11. mensis Julii, anno 1626.

Utóirat a fejedelem sajátkezű írásával :

Kérjük Kgdet ebből az kicsin dologból ne fogyatkoztasson meg bennünket, kedvesen agnoscáljuk.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illyeshaza stb.

Alatta Illésházy írásával : Attam választot.

(Eredeti.)

¹⁾ Rosenberg = Rózsahegy, Liptóban.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Gyulafehérvár. 1626 aug. 19.

Spectabilis et magnifice, Nobis syncere dilecte.

Marchiából¹⁾ érkezék egy szolgánk, ki az dániai király hadának 15.000 számú népével Brasslóiig,²⁾ 3 mélyföld az várastól, együtt jött. Bizonyosan tudósítottunk, hogy a keresztyén anyaszentegyházbeli sok megnyomóított és minden szabadságokban elborítottatott rendekért expediáltattak, kiket bizonyára kívántatnék, hogy minden rend, valaki igazán keresztyénnek kíván hívattatni és lelkének idvességét kívánja, ki-ki ereje és értéke szerint promoveálná, mert ha azokon mi infortunium esik, azont várhattya az magyar nemzet is magára és hazájára, a miben mostan Ausztria, Bohemia és Moravia tor-kig ülnek, amint ezt az ország mostani palatinussa tavaly in tractatu Turcico sokaknak hallatára s Istentől indítatván, elrejtett titkoknak kimondására erupit és palam minket megfenyegetett, kiről rövid nap minden status bővebben fog érteni. Bízván azért az Kglmd synceritásban, Istenünkhöz való igaz szeretetiben, religiójához való zelusában és mihozzánk való tökéletes jóakarattyában is, nagy bizalommal expediáltuk Kglmdhez ez levelünket megadó emberünket, szeretettel intvén, sőt igen kérvén Kglmdet: mi érettünk és a közönséges jóért keressen módot benne, miképen az generálisokhoz, *Manczfeldhez* (!) avagy az *veymari herczeghez*³⁾ iktassa által úgy, hogy mehessen bátorsággal által hozzájok, ha különben nem lehetne is, csak valami olá (!)⁴⁾ habitusban, haját, szakállát azokhoz aptáltatván és igen meghitt jó kalauzemberit rendelvén melléje, valami ösvényeken vigyék által, kiknek fárasságokért száz avagy annál több forintot

¹⁾ T. i. Brandenburg örgrófságból.

²⁾ Boroszló.

³⁾ *János Ernő* weimari herczeg Mansfelddel együtt szintén Magyarországra jött (1626 szept. 18.) s miután »Mansfeld csakhamar diplomáciai küldetésben elutazott Magyarországból az összes (német) segélyhadak fővezetését J. E. w. h. vette át, s azokat egyelőre Turóczmegyében szállásolta el.« A herczeg nem sokára hagymáz-betegségben elhunyt. (Gindely: Bethlen Gábor. 195. l.)

⁴⁾ Oláh alatt itt erdei pásztor értendő, mert »*valachus*« (oláh) néven a felsőmagyarországi tót pásztorokat is nevezték régebben.

Y. L. K.
? ...
...

is adasson Kglmd, kit mi mingyárt refundáltatunk Kglmdnek. Úgy tetszik, ebben Kglmdnek jobb módja lehet mindennél, mivel Tessin, avagy Opolia, Ratiboria táján fognak lenni; ha pedig az Jablonkai hegyen által történtenek volna jőni, annál könnyebb módja lehet elküldésében Kglmdnek. Ha pedig semmi úton magát bátorsággal el nem merné indítani, ottan csak az nálla levő levelet küldje által. De ha lehet, magát is küldje el, melyet ha Kglmed effectuál, méltó remoneratioját (!) tollünk bizonyosan várja és Isten is sok jót ad Kglmdnek.

Ez mostani állapotban pedig hogy magát Kglmed sobrie és illendő keménséggel, serény vigyázással viselje tiszti alatt való két vármegyébéli statusok között és ne Trencsénben, hanem Letaván lakjék, felette nagy szeretettel intjük. Immár nem késik az Isten az ő híveihez atyai irgalmasságát megmutatni és megszabadítani az övét az Hispanium jugum alól. És ha azok az hadak által találják jőni az hegyen, ne ellenkezzenek véllek, hogy azzal magok ellen ne irritálják nagy kártételekre, sőt inkább rendeljenek commissariusokat melléjük, kik pénzért élést szerezzenek per transitum. Interim minden odavaló állapotok és császár tisztviselőinek magokviselések felől hogy minket tudósítson gyakorta s fogadjon jó 300 lovast és 200 gyalogot, kegyelmesen kívánjuk; fizetések megleszen. Ez mi emberünket pedig mint expediálhatja Kglmd, tudósítson mindjárt felőle, mely Kglmed jó intentumiért minket is magához nagyobb szeretetre és kedveskedő adakozásokra fog stimulálni. Talám az Kglmed házára is felhossa Isten az napnak ragyogó fényét, csak immár szemeit Kglmed is nissa (!) fel és az nagy félelmet, privatam affectionem, aprólyékos (!) kárvallásokat contemnálnja és postponálja. Bízék az nagyhatalmú Istenben, igaz causájában.

Ezekről késedelem nélkül való választ várunk Kglmedtől. Cui gratiose propensi manemus.

Albae 19. Augusti 1626.

Benevolus

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. et magn. Caspari de Illieshaza stb.

(Sajátkezű eredeti, a fejedelem nagy pecsétjével.)

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Gyulafehérvár, 1626 aug. 26.

Spectabilis ac magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kegyelmed jámbor szolgája nekünk küldött levelét tegnap hozá, melyet megolvastván, igen örömmel értjük maga oblatióját, nem lévén kétségünk abban, hogy hazájának, nemzetének, Istenünk tiszteletének religiójának secundum pro posse nem szolgálna promotiojokban; de kívánságít nem érthetjük az írásából, mert *Szunyogh Gáspár* hívünk mihelyt házához érkezett 16 presentis, másnap mindjárt megbetegedett és azóta nehezen fekszik ágyában, sem leveleteket, sem reá bízott dolgoknak effectuálásokat eddig értésünkre nem adta, nem is írt semmi derekasat egyebet, hanem hogy vigyázzunk magunkra. Értvén Kegyelmed mostani írásából, reá bízott dolgait hogy tölle kelletik megértenünk, mai napon parancsoljuk neki, hogy ha annyira könnyebbedett, hogy az útat supportálhatja, késedelem nélkül hozzánk jöjjön, ha pedig az nem lehetne is, az levelet együtt az postulatumokkal mindjárt nekünk küldje. Elérkezvén és megértvén az dolgokat, valamire mi elégségesek lehetünk, Kegyelmednek meg nem akarunk fogatkozni, bizonyosan elhidje Kegyelmed. Választ adni sem késünk, mihelyt elérkezik az Kegyelmed *Szunyognál* való levele.

Kegyelmedet mi is kérjük szeretettel, mostan mutassa meg igaz synceritását és szolgáljon Istenünknek, az ő igaz anyaszentegyházának, nemzetének, opprimáltatott igaz keresztyén felebarátinknak, kiben Kegyelmednek igen nagy alkalmatossága vagon, csak akarja, mert nem mezőben való szolgálatot kívánunk Kegyelmedtől, hanem csak ilyent:

1. Hogy palatinushoz meghitt embereit bocsássa, panaszkodván neki az ellenségnek Slézia szélibe való érkezése felől, sőt úgy érti közhírrrel, hogy az mi hadainknak is előjárója 6000 lovas útban vadnak, kik ha Trencsén vármegyében ellenek való állásra az vármegye elégtelen, várakban kelletik szorúlni előttük, de ha ellenségesen kezdi parancsolni, hogy viselje az vármegye ellenére magát, nem lévén ő Felségének oly presidiumja mellett, kivel resistálhassanak, valahol kit kaphatnak, levágják és az egész vármegyét hamuvá teszik: mit kellettik cselekedni Kegyelmeteknek, érteni kívánja tőle. Ugyanilyen

követséggel Bécsben is bocsásson Kegyelmed, de igen igaz emberét, interim azoknak szemek, fülük és jó okosságok cum magna industria legyen, minden odavaló állapotoknak ügyekezzenek végére menni és valamit érthet Kegyelmed, minket in rerum veritate tudósítson szüntelen.

Az felküldést pedig minden héten egyszer-egyszer el ne mulassza Kegyelmed, újabb-újabb hírrel értetvén őket az ellenségnek állapotja felől. Ezt ha cselekedi Kegyelmed, amoda is satisfaciet, s mi nekünk is segíthet az igaz informatiokkal.

2. Hogy az mi melléjek bocsátott hadnak állapotjáról minket tudósítson, igen bizonyosan, mentől gyakor-
tabb lehet.

3. Hogy azon haddal, se az mieinkkel, az vármegyebeliek ne ellenkezzenek, hogy a miatt ím ezek is hostiliter magokat ne kényszeríthessenek viselni és utolsó romlásra ne jusson az szép vármegye; meghitt okos embereket subordináljon Kegyelmed arra, kik az közönséges népnek intimálják és svadeálják inkább magok életének refugium kereséseket.

4. Ha az Jablonkai hegyet bevágták és az passusban valakiket rendeltenek, azok hogy onnét elfussanak, ha élet kell nekik és az útát megtisztítsák.

5. Árva felől az lengyelekre szorgalmasan vigyáz-
tatni, kiknek noha vagyon quod agant, de mégis az non putarát szükség elménkbe forgatni; oda is bizonyos emberét jártathatja és állapotjuk intentumok felől bizonyost értvén, minket tudósítson Kegyelmed.

6. Hogy az nekünk szóló leveleket igen bizonyos meghitt emberi által Kegyelmed *Teőköly*¹⁾ uramhoz iktassa.

7. Hogy a hadaknak pénzekért élést idején szerez-
tessen, Kegyelmed, ne kellessék prédálással magoknak eledelt keresni.

8. Hogy Letavában lakják Kegyelmed és ne Tren-
csénben, alsó végén az vármegyének; lovassát, gyalogját megbővítvén, mint úr viselje úgy magát Kegyelmed. Mit teszen tíz—tizenkét ezer forintot az közönséges jóért elkölteni, kit ha Isten propositumunkat secundálja, duplummal remunerálunk. 12,000 forinttal 200 lovast 200 gyalogost 6 hónapokon megtarthatni s tovább is. Letaván

¹⁾ *Theőköly István* (szül. 1581-ben, meghalt 1651-ben) a fejedelem atyja, kinek második felesége (1620-tól) Thurzó György nádor leánya, Katalin volt, kivel az árvai vár és uradalom reá-
szállt. Illésházy sógora volt.

való lakásának annyi haszna leszen, hogy mind Árvát, lethavai és bicsei jószágát onnét inkább oltalmazhatja Kegyelmed, hírekkel minket inkább tarthat.

Mostanában csak ezeket kívánjuk és ezekre kérjük, hogy cum animi sui synceritate cselekegye Kegyelmed, kit ha effectuál, bizonyosan assecuráljuk Kegyelmedet, hogy mi bennünk is meg nem fogyatkozik.

Ezekről akartuk Kegyelmedet tudósítani.

Az török tábor felől, ki 14 presentis szállott az pesti mezőkre, nem írunk, hallja másoktól, nem azelőtt való szerdár leszen, ott telel mostan, valahol mi rendeljük.

Az svécziái és dániai király felől sem írunk, Kegyelmed közelebb lévén hozzájuk, talán bizonyost érthet. Úgy tetszik különb fundamentumra építenénk mostan, mint azelőtt.

Az francia király is 20 ezer emberét expediálta in palatinatum Reni, nem jöhet mostan *Spinola*¹⁾ az Imperiumba propter Hollandorum reparationes.

Nekünk sem volt soha ennyi hadunk, mint mostan leszen; csak az felséges Istenben bízunk, és onnét kérjük erőt, segítséget, egyességet; a békességet így remélnjük, hogy állandóképpen concludálhatjuk ő Felségével, melyre mihelyt accedálja ő Felsége, azontúl is supersedeálunk az fegyvertől. Ezek után Kegyelmedet az Úristen oltalmában commendáljuk.

Alba 26. Aug. 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti, a fejedelem sajátkezű írásával.)

77.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Torda, 1626 aug. 29.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Szunyogh Gáspár hívünk tegnap beteges állapattal érkezvén hozzánk, Kgd kívánságít praesentálván, min-

¹⁾ *Spinola Ambrus*, olasz marquis és spanyol hadvezér (szül. Genovában 1569-ben, meghalt 1630-ban), Németalföldön spanyol szolgálatban állott. 1620-ban német földön küzdött a protestáns unio ellen. Majd Orániai Mórícz ellen harczol.

denekre Kegyelmedhez való szeretetünkből resolváltuk magunkat, melyben úgy megnyugodjék, mint szent dologban, mert az mi részünkről fogyatkozás semmiben nem léssen, securissime elhidje; kívánjuk mi is kegyelmesen, hogy Kegyelmed is viseljen úgy gondot, az mint magnitudo negotii kívánja. *Horvát Istvánnal*¹⁾ Kegyelmed és *Ormayval* legyen szemben, informálja és instruálja őket úgy, mely szolgáljon az Uristennek tiszteletire, megkeseredett ecclesiájának épületire, nemzetünknek hasznára; minket tartson bizonyos hírekkel, igen kérjük.

Az plenipotentiát is megküldtük, melyben magát mint viselje mind arról, s mind resolutionkról bőségesen *Szunyogh* uram leveléből érthet. Cum bona dispositione et discretione legyenek. Édes Öcsém mindennek, immeritusoknak ne conferáljon. *Litasi Istvánt* Kegyelmed tartsa mellette magának, éljen tanácsával. *Fancsy*²⁾ uramat, *Liptai*³⁾ uramat devincálja Kegyelmed. Sztrecsent, ha mód leszen benne, foglalja maga számára, ne tegyenek akadékok onnét is. Feliciter valeat!

Ex Thorda 29. Aug. 1626.

Gabriel m. pr.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb. comitatum Trinciniensis, Liptoviensis et Arvensis comiti supremo etc. Nobis sincere dilecto.

(Sajátkezű eredeti.)

78.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Debreczeni tábor, 1626 szept. 13.

Spectabilis et magnifice, sincere Nobis dilecte.

Kegyelmed levelét az estve vöttük inasunk által és hogy minden addig való állapotról tudósított, igen

¹⁾ *Horvát István* B. G. egyik legkiválóbb mezei generálisa volt. »H. I. valóba megrablotta Austriát, Dunán innet 38 falut, várast« (írja B. G. 1621 febr. 5-én. B. G. pol. lev. 242.) »Felette igen vitézül forgolódik H. I. az mezei haddal« Érsekujvár körül. (U. ott 337. l.)

²⁾ Fancsy Ferencz, Bethlen Gábor kapitánya (1620-tól).

³⁾ Kisfaludi *Liptai Imre*, Hont és Bars megye alispánja (1607). Az 1619-iki országgyűlésen Barsmegye követe volt, a honnan a rendek a Portára küldték követségbe. Bethlen Gáborhoz szegődvén, Léva vára és uradalma kamarai igazgatója volt. 1831. a budai basához járt követül, II. Ferdinánd király részéről. Meghalt 1633-ban s Léván temettetett el.

kegyelmesen agnoscáljuk, hogy pedig Istenünk tiszteletinek ótalmáért, édes nemzetéért kész mindent próbálni, minden kétség nélkül az Ūristen Kegyelmedtől kedves áldozatúl veszi, mi is háladatlanok érette nem leszünk. Az confoederatusok hada hogy által kényszerítettett szállani, nem egyéb az oka, hanem az mi intésinket fogják szemek előtt viselni, és magok kárán is tanolván, periculo magokat temerarie nem akarják immár exponálni, nem is volna hasznos. Mi oly opinióban vagyunk, hogy az ellenség nem könnyen jön azon az passuson által, hanem ha jön is, vagy az Fejérhegyen, avagy az Morva mellett megyen Posonhoz, az Dunát könnyen el nem hadgya. Mindazáltal non est sapientis dicere non putaram. Irtunk, sőt az mi censuránkat, tetszésünket az generálisoknak bőségesen declaráltuk; mely levelünket, hogy Kegyelmed sietséggel nekik megküldje, és resolutiót vétetvén tőlök, viszont minket mindenekről igen postán informáljon, szeretettel intjük. Im útban vagyunk és egy napi késedelem nélkül megyünk éjjel nappal, az mint ilyen nehéz hadat vihetünk; de ennél nagyobb sietséggel nem mehetünk, mert vagyunk 20 ezeren, 20 lövő szerszámunk, 6, 24 fontos, 6, 12 fontos, 6, 8 fontosok. Szekere az hadnak közel 2000. Gyalogunk Istennek hála ad minus 7000. Hogy pedig előbb ennél nem indulhattunk, oka csak az, hogy 16 Augusti estve későn érkezett internuntiusok, a ki által tudósítottak bizonyos jövetelekről. 17 Aug. mingyárt leveleinket emanáltattuk az országban minden rendeknek, táborban szállások felől, előljáróban fizetett népünket bocsátottuk, magunk tíz napokon készültünk, 26 Aug. indultunk, Colosvárat várakoztunk öt napot az hadak érkezésekre, Váradon 4 napot. Ilyen kevés idő alatt ilyen hadat előhozni Fejérvártól 32 mélyföldnre, előljáróját ezelőtt 16 nappal előbb elbocsátani, mi nem szintén kicsin dolognak tartjuk. Ide ma szállottunk, innét is jó reggel indulunk. Kedden Rakamazhoz, szerdán általköltöztetjük mind, mert jó hidat készítettünk. Ha Isten engedi, 29 praesentis igyekezünk vélek conjungálni az hadakat.

Az török is vagyon ad minus 20 ezer, a ki ha kell, mingyárt bizonyoson indul, ott teled, ahol akarjuk, mai napon érkezének főkövetek a portáról azon dologról. Kegyelmedet kérjük, késedelem nélkül informáljon mindenekről minket, tudhassuk menetelünket ahoz alkalmaztatni, mi is Kegyelmedet gyakorta tudósítjuk, kívántatik csak az liptói, túróczi és trencsényi utak hogy szabadosok

legyenek, kire Kegyelmed hogy gondot viseljen, igen kívántatik. Ezek után adja Isten egymást örveidetes állapotban láthatnunk.

Ex castris ad Debreczen positis 13. die Septembris hora vespertina 1626.

Benevolus :
Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illiesháza stb.

Utána más írással : 17 Septembris praesentatae in arce Letava.

(Eredeti, a fejedelem saját kezeírásával.)

79.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Putnoki tábor, 1626 szept. 19.

Spectabilis et magnifice, grate Nobis dilecte.

Hogy Kgdnek enni időtől fogva sem levelét, sem embere által való izenetit nem veheténk, nem keveset búsulunk rajta, holott immár mi im az ellenség földére érkeztünk és semmit sohul nem késünk, éjjel-nappal hidgye bizonyosan hogy megyünk, de derekas haddal vagyunk, igen sok terheink, csak ökör-szekereink ad minus 2000 vagyon, azokon kívül ló-szekér igen sok, lövő szerszámink 20. Mindazáltal Isten velünk lévén, ez jövő szeredán úgymint 23 praesentis az német haddal megegyezünk, szombaton avagy vasárnap az török haddal és az egész armadával, ha Isten megengedi, az ő Fel-sége armadáját meg akarjuk látogatni. Kegyelmesen intjük Kgdet, ha mit érthet az ellenség felől, minket bizonyosan tudósítani ne mulassa el, hadd mi is accomodálhassuk inkább magunkat és viselhessünk gondot előttünk álló dolgokra. Kgdnek édes öcsénk abban jó módja vagyon, hogy minket gyakorta tudósítson az állapotokról, mert emberi mehetnek-jöhetnek az táborból is, ha okoskodik, Morvában, Slésiában az szerént; melyet ha cselekedik, az közönséges dolgot szépen segítheti velle és mi is Kgdnek nagyobb háladatosságra kötelezzük magunkat. Az leveleket bátor csak Víglesben küldje Kgd mostan *Pográni Györgyhöz*, onnét utánunk iktatják. Azután előbb menvén, Kgdet ismét tudósítjuk, melyre és kihez küldhesse igen

bátran leveleit. Igen nagy had leszen ez az mi concursusunk; ha az törökkel megegyezünk, leszen könnyen ötvenöt ezer, lövő szerszám 68. Úgy értjük az ő Felsége armádája Posonhoz akar szállani; valahol leszen, megkeressük. Kgdet kérjük, minket minden állapotokról tudósítson. Ezek után Isten Kgdet tartsa meg.

Ex castris ad Putnok positis 19. Sept. 1626.

Gabriel m. p.

Ezt az kastélt tegnap atták meg. Szedrőt is megadák.

Külczim: Spect. et magn. Caspari de Illieshaza stb.

(Sajátkezű eredeti.)

80.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Füleki tábor, 1626 szept. 25.

Sepectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kgdnek jámbor ifjú legény szolgája ebéd felett adá meg itt Filek mellett való táborunkban nekünk írott levelit, kiket örömmel olvastunk, értvén azokból eddig hogy az Uristen Kgdet szerelmesivel megtartotta az ellenségnek dühösködő szándékitól; kívánjuk tiszta szüből, hogy ezután is ő felsége Kgdnek legyen kegyelmes protectora. Az mi leveleinket hogy oly későn adták meg Kgdnek, sokat csudáljuk; miért kellett *Horvát Istvánnak*¹⁾ azokat magánál oly sok ideig tartani, de csak feledékségének tribuálhatni. Mi Kgdet nem annyi, hanem nagyobb becsülettel is akarjuk condecorálni, ha Isten életünket megtartja, az mi kegyelmességünkben semmi üdőben meg nem fogyatkoztatjuk studio. Trencsént szagolhatják, de az császár egész armádiájának is sok ideig gondot adhatni abból az helyből, ott mi Kgteket nem féltjük. Sok fáradsággal hadainknak károkkal mi is ide Filek mellé érkeztünk, harmadnapja hogy itt várakozunk, mivel az mi confoederatusink Szentkeresztől visszaszállottak volt Bajnócz mellé; nem keveset búsultunk rajta, féltvén őket igen nagy szerencsétlenségtől, tudván öt mélyföldnyire töllök az ellenséget. Szentkereszt-

¹⁾ A kit 3000 lovassal küldött Illésházy Gáspár támogatósára. (Gindely: Bethlen Gábor. 182. l.)

től hogy Zólyom vármegyében jöjjenek és ide az Ipoly mellé által az víglesei hegyen velünk való egyezésekre siessenek, megírtuk és bizonyos követünket küldtük volt hozzájuk; de mivel hátra mentenek volt immár akkor, újabb ordinantiánk vételére visszaküldtek volt hozzánk és magok helyben maradtak; kikhez tegnap megint visszaküldtük emberünket, ily ordinantiát adván nekik, hogy ha az ellenség felől igen bizonyosan érthetik Duna avagy Újvár felé való mozdulásokat, úgy, hogy bátorságos útat ígírhettek magoknak, megindulván menjenek Rusó ¹⁾ alatt el, az Sitva vize melyékén alá és Bathnál egyezzenek meg velünk; de ha az ellenség helyekben vagyon, arra, hogy ne mozduljanak, Istenre obtestáltuk őket, hanem Szent-Keresztre vissza és onnét által egyenesen Corponára menjenek, onnét Palánkhoz, avagy Ságához jöhetnek nagy bátorsággal; velünk szépen úgy egyezhetnek meg. Ha Isten mai napig megtartotta őket, ezután nem félténénk.

Az budai vezér személye szerént indulván mellénk, az múlt hétfőn Nógrád mezőn szállott volt meg, a holott az nógrádiak kimenvén reájok, vélek veszekedtenek, károkat is töttenek az lövéssel benne, kin az vezér megharaguván, kedden reájok szállotta és igen vítatja, kit mihelt meghallottunk, azontól főemberinket küldtük az vezérhez, minden úton-módon és ratiókkal abban mesterkednénk, miképpen alólla elhíhassuk; mit efficiálhatunk nálla, holnap hírünk jön felőle. Itt mi nem akarván üdönket ennek ²⁾ megszállásánál heában tölteni, *Bosnyákkal* végeztünk, erős hittel assecurált, hogy hostiliter magát ide hátra emberinkhez nem viseli. Holnap Isten segítségével megindulván Szécsénhez szállunk, vasárnap Gyarmathoz, hétfőn Palánkhoz, és ott akarunk az vezérrel megegyezni, a' ki vagyon 20 ezer emberrel, mivelünk is vagyon 20 ezer magyar, azokon kívül az német had.

Az ellenség felől mindedig sem tudhatunk bizonyost egyebet, hanem hogy *Gutaknál* csenálják az sánczokat és az hidakat, de mivel tegnapi napon *Szécsén, Gyarmat, Palánk* devotiónk alá adták magokat, csatát küldtünk oda elő, reménljük csak holnap is hírt hallunk.

Az bányavárasokat az császártól oda rendeltetett kamergróf igen megpusztította, sem rezet, sem ezüstöt ott nem hagyott semmit. Az mi németeink is bolondságokból Selymeczen az főbb stomp-házat mind elégették és

1) T. i. Hrusso vára.

2) T. i. Fülek várának.

így kevés avagy semmi nervust onnét nem remélhetünk mostanság. Az leleszi praepost ha kézre kerülne, felette jó volna, az pénzre nagy szükség vagyon, minden hónapban ad minus 80 ezer frtot kell fizetnünk az magyar hadnak.

Im írottunk egy erős commisiót arra az *Poturnaira*, Kegyelmed viselje gondját. *Trencsényi kapitánné*¹⁾ asszonyomat Kgd mi nevünkkel amanter köszöntse, az Üristentől ökglmének minden lelki testi bódogságos jókat kívánunk Kgddele együtt; ha élünk, nem leszünk feledékenyek ő kglméről.

Végezetre az mi német generálisink 4 ezer embereket hattak Sléziában, mely bizonyára nem kicsin esztelenség. Irtunk nekik kihívattatások felől, hogy az Jablonkán hozassák ki. Onnét az bajmóczi útra kellene utánnunk hozni őket, kik ha el fognak érkezni, idején rendeljen Kgd commissariusokat melléjek, viseljék gondjokat és szerezzenek élest nekik, ne károsodgyanak miattok az vármegyék. Bizonyosan hirdetik az ellenségek *Fuksz* kapitán hada megverését, magának elveszését, melynek Kgd így mehet végére, ha bizonyos emberét ez mi kis levelünkkel beküldi Tropában,²⁾ az ott hagyott főkapitán úrembernek, ki az dániai királynak titkos tanácsa és főcommissarius. Irtunk az generálisnak is, hogy ő is írasson levelet eljövése felől. Felette igen kérjük Kgdet, az levelek elküldésében keressen oly módot, vihessék meg neki bizonyosan és hozzanak választ tőle; interim hogy Kgd vigyázzon az ellenség aktáira, bizonyos emberit bocsátván közzéjek valami praetextussal; Morvában, az szerént Sléziában, ha mi híreket érthet, Kgd minket tudósítson sine mora. Az hadaknak felette nagy szükségek leszen az élésre; ha Liptó, Árva, Túrócz, Trencsén meg nem szerzi éléseket pénzekért és non gratis, felette igen megfogyatkoznak, melyre hogy Kgdnek szorgalmatos gondja legyen, kegyelmesen intjük.

De cetero foeliciter Eandem valere cupimus.

Ex castris penes Filek positis 25. Septembris 1626.

Gabriel m. pr.

(Sajátkezű eredeti.)

¹⁾ Illésházy Gáspárnét, gr. Thurzó Ilonát érti.

²⁾ Troppau.

81.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Szécsényi tábor. 1626 okt. 8.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kgd levelére hogy eddig választ nem adhattunk, az igen sok occupatiok (!), de főképpen, hogy valami bizonyost is írassunk. Az német hadakra való várakozást elunván, kik eddig sem coniungálták magokat velünk, hanem holnap érkeznek már el, mivel az ellenség felől bizonyos híreink érkeztek vala, ki Ujvár mellett hagyván minden terhet, szekereit, egy könnyű diadalra indúlt volt meg, negyed napi élést hozván csak magával, akaráván mi is eleiben sietni, Palánkon innét egy jó mélyföldön szállánk, az vezért sollicitálván az coniunctióra, értvén az ellenségnek Lévához érkezését, 500 lovast bocsátánk eleiben, kik megnézték hadoknak dispositióját, 29 Sept. 9 óra tájban rendelt seregekben találván jövő útjában az ellenséget, mingyárt az harczhoz fogtak, délután egy órakorig erős harczot adtanak egymásnak, az mieink közül circiter 15 maradván el, az ellenségből eleven magyart circiter 30 és fegyverest 13 hoztanak el, két főhadnagy, közel 70 avagy 80 lovassal elhullottanak. Azok estvére megérkezvén, az vezérnek is 3000 lovasa estve érkezett *Palánkhoz*, szekere ezen éczaka takorodott, de harmadrésze is nem győzött eljönni, mert talám vagyon 4000 szekere az török hadnak. 30 Sept. az vezér is 10 óra tájban *Palánkhoz* érkezvén, mellőle eljöve az velünk való coniunctióra, az ellenség is 12 óra tájban érkezett *Palánkhoz* elő, ahol az mi előljáróink, mint ezer lovas magyar, török is annyi eleiben állván, egész 3 órakorig délután harczolván, az török had szekere az alatt hátok megett takorotton takarodott mind egyre. Végtére ágyúkkal nyomák el előljáróinkat és szép csendesesen harczczal lassan lassan nyomódván mi felénk, magunk ordinantiájából, minden kár nélkül melénk jövének. Az Ūristen kegyelmesen cselekedék velünk, hogy az törökkel coniungálhatánk magunkat, mely meg nem lehetett volna semmiképpen, csak 3 órával az ellenség előbb jött volna is el. Szintén estve naplemenetelekorán érkezék elő az egész armadával *Walsten* (!) ¹⁾ és elsüté-

¹⁾ T. i. Waldstein, azaz Wallenstein csász. fővezér.

tedvén semmi harczunk nem lehet. Mi is considerálván sok inconvenientiákat, praesertim az helynek rettenetes iniquitását, ahol szemben találkoztunk vala vélek állani; igazat írunk, hadunknak felét el nem fértethettük az oldalon, de onnét is lövésivel hátra verhetett volna; az török is fáradva lévén, ki akkor szállott, ki akkor érkezett, az harczhoz készen nem lehetett; Manszfelddel való coniunctiónkat is szükségesnek gondolván: tetczék stragemával hogy éljünk, 9 óra tájban sátorinkat felszedetvén, szekereinkkel együtt hátrább indítánk gyaloginakat 12 óra tájban szép renddel, magunk 2 órakor éjfély után szép csendesen Gyarmathoz szállánk, 12 seregeinket hátra hagyván, virrata után indultanak onnét és így az ellenséget megtréfálván, nagy szépen minden kár nélkül alkalmasb helyet választánk az viadalnak, ezt az szécséni mezőt. De az ellenség is mingyárt visszafordult és Újváron alól Naszvadnál szállott, éhen és igen fáradva. Úgy éheztek közönsígesen, hogy akármely pisztolt, muskétát egy kenyérért eladott az német. Minden fáradsága füstben méne, bizonyos, sőt kezében tartott victoriájának elvesztésével, hidakat mindent maga után elhánytatott és égettetett. Csatáink mindennapon alájárván, hozton horgyák őket.

Isten velünk lévén, vasárnapon mi is megindulunk, mivel immár holnap mind együtt leszünk. Gutakra mondgyák hogy akar általköltözni; meglátjuk, mit ad Isten.

Kgd kívánsága szerént az ott hagyott német gyalognak továbbá is ott maradása felől az generálissal végezünk; sőt ha az szükség kívánja, magyar gyalogot is 100 küldünk Kgdnek, lovast is az szerént küldünk eleget, ha kelletik, de mivel minden hadak immár oda elő lesznek, nem itiljük szükségesnek hátra hadainkot hagyatni; de erről Kgd tudósíthat bennünket, ha mi bizonyos híreket érthet, csak idején tudósítson felőle, az mi provisióinkban fogyatkozást nem tapasztal. Akarnánk igen, ha mi bizonyost Slésiából érthetnénk.

Homonnai úrfi ¹⁾ praefectusa és Rákóczi uram is Makoviczáról ²⁾ bizonyoson írják, hogy értették: az své-

¹⁾ Az 1620 jún. 21-én elhunyt Homonnai Drugeth György fiát *Jánost* értheti, ki később zempléni főispán, majd kassai kapitány és országbíró volt.

²⁾ Rákóczi György borsodi főispán, a későbbi erdélyi fejedelem, a ki onnan a száz hársfa alatt »sub centum tiliis« keltez leveleket 1644—45-iki hadjárata alatt.

cus¹⁾ az király fiát²⁾ igen profligálta. Bizonyos ez is, hogy az polyák hetmany Konieczpolszczy mint tízezer magával 27. szept. ment el Krakko mellől király segítségére, az határokból is, az mely hadakat rendeltek volt vigyázásért, mind alá vitték.

Ha mi híreket érthet Kgd, hogy minket gyakorta tudósítson, szeretettel intjük. Jövendő héten, ha Isten engedi, reménljük az bajnóczi völgyön való utakat szabadossá tehetjük; azon leszünk, hogy az Vág-melyéket is megszabadítsunk (!), járhassanak bátorsággal az útonjárók. Ezekután Isten Kgd-t tartsa meg jó egészségben.

Ex castris ad Szécsén positis, 8. Octobris, 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magn. Caspari de Illieshaza stb.

(Sajátkezű eredeti, a fejedelem nagypecsétjével.)

82.

B e t h l e n G á b o r I l l é s h á z y G á s p á r n a k.

S á g h, 1626 okt. 13.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

*Veseleny Ferencz*³⁾ bejárónk egészségtelen állapotja miatt házához kérezvén udvarunkból, adja értésünkre, hogy Kegyelmed mind várát, kastélyát elfoglaltatta volna, és ha szintén oda menne is, be nem akarná bocsátani. Azért Kegyelmedet kegyelmesen intjük, sőt hadgyuk s parancsoljuk is, oda érkezvén *Vesseleny Ferencz*, tepliczei kastélyában bocsátassa be és mi okon kellett Kegyelmednek azt elfoglalni, annak is bizonyos ratióját

¹⁾ *Gusztáv Adolf* svéd király, a 30 éves háború egyik hőse, ki 19 éves uralkodása idején Orosz- és Lengyelországgal, Dániával és a császári hadak (Wallenstein hadvezér) ellen állandóan hadakozott. B. G. sógora volt. A Wallenstein ellen vívott, különben győzelmes csatában Lützen mellett esett el (1632 nov. 8-án). A stockholmi »Nordisk Museum«-ban megvan B. G. nyerge, lószerszáma, kardja és buzogánya (külön szekrényben), melyet neki végrendeletileg hagyományozott. Az ottani trophaeumok között látható kitömött lova felszerelésével, melyet utolsó csatájában is használt.

²⁾ III. Zsigmond lengyel király fiát, IV. Ulászlót.

³⁾ *Wesselényi Ferencz* későbbi füleki kapitány és nádor (meghalt 1667-ben) a Zsolna melletti Teplicska és Sztrecsény vára ura.

írja meg, hogy érthessük mi is okát abbeli cselekedetinek.
Cui de coetero gratia nostra benigne propensi manemus.

Datum in castris nostris ad Ság h positis die 13.
Octobris 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico Caspari de Illieshaza, comiti de Árva, ac comitatum Trincsinienſis, Liptoviensis et Arvensis comiti perpetuo etc. fideli Nobis sincere dilecto.

Alatta Illésházy kezével : Tepliczae et Streczen. ^u

(Eredeti.)

83.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Kéméndi tábor (Bars m.), 1626 okt. 19.

Gabriel stb. Spectabilis et magn. stb.

Az Kegyelmed jámbor szolgálai hozzánk érkezvén, általok mind nekünk írt levelét elvettük, mind pedig szóval való izenetit bőségesen minden részeiben megértettük, kiket nem akarván sokáig itt késlelni, hozzája visszabocsátottuk és általok kívánságának minden pontjaira magunkat szóval resolválván, azok felől neki elegendőképpen minden akaratunkat kegyelmesen declaráltuk ; kiktől mindazokat elhittük, hogy Kegyelmed meg is fogja érteni ; abban bizonyos lévén, hogy az mi hozzája való kegyelmes jó akaratunkban és felőle való gondviselésünkben fogyatkozást semmi üdőben nem tapasztal. Eidem de cetero quoque semper benigne propensi manentes.

Datum in castris nostris ad possessionem Kemend positis, die 19. mensis Octobris anno Domini 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti.)

84.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Bars, 1626 okt. 22.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kegyelmednek 14 die praesentis írott levelét tegnap délután 3 órakor hozák ide Bars mellett való táborunk-

ban. Az includált levélből az ellenség szándékát értvén, Isten ótalmazza Kegyelmedet az praesidiumnak bevételétől, mert akkor priváltatnék minden javaitól, sőt talám életétől is. Semmit nem késvén, vagy Abafi uramat vagy Szunyogh uramat expediálok bizonyos számú vitézekkel Kegyelmed mellé, kikkel az ellenség igyekezetinek resistáljon ; attól semmit immár ne féljen, hogy magára szállának az várat, mert abban semmi módja nincsen, valamedig velünk vagy meg nem ví, avagy egyébaránt egyfelé az állapot el nem válik. Tudjuk az Vágon által költözését, mert mindenütt késérték őket és ölték, fogták ; tegnap is 35 elevent hozának, mind dragonok voltak, kik között 2 corporált examinálván, azt mondja közönséges hírnek közöttük, hogy Slésiára akarják által visszavinni nagy részét, az generált Posomban hallják, hogy rendelte volna császár. De afféle közönséges vitézlkö rend között nem lehet semmi igaz hír, kin valamit építhetne ember, hanem Isten velem lévén, innét reggel megindulván Verebélhez szállunk és valahol jobb révet találtathatunk, általköltözünk és ha kedvek az szent békességnek tisztességes s állandó conditióihoz nem lészen, az mezon való viadalt az nagy Istennek szent segítsége által vélek megpróbálni deliberáltuk fejenként.

Sokaságban keresztyén embernek reménséget helyeztetni nem idvességés, mi sem azért írjuk, mindazáltal mivel nem utolsó remedium az hadakozásban az feles kéz is, csak magánál legyen Kegyelmednél, bizony szónkra írjuk : ad minus hadra való nép táborunkban vagyon 45 ezer, lovas hadunk könnyen lehet 30 ezer, gyalogunk is vagyon 15 ezer az 3 nemzetből álló. Kegyelmednek minden dolgokról bővebben izenünk oda bocsátandó kapitánunktól. Az váras ¹⁾ hogy magát in devotione marassza, Kegyelmed igen vigyázzon arra és diligenter erőltesse őket ; ezt az oda menő hadat jó lenne az várasban szállítani, de mindenekre Isten, az üdö és alkalmatosság fogja Kegyelmedet megtanítani.

Lovaink abrakból megfogyatkoznak szintén, mivel mi ez napig Erdélből hozott abrakkal tartattuk lovainkat, bitangot nem öttenek, annál inkább magunk asztalára nem hogy egyebet, de egy tikot is eddig fel nem főztenek ; Kegyelmedet kegyelmesen intjük, az vármegyét admoneálja csak valami szombati 1200 mecz abrak lehet is, szállítsanak Trencsénben és onnét azon

¹⁾ T. i. Trencsén városa.

szekereken, mely helyben kellessék hozni. Csak idején certifikáljon Kegyelmed felőle, mi is azonnal tudósítjuk Kegyelmedet. Az hadak számára is valami öreg házi kenyereket, bátor csak 25 ezeret szedjenek öszve, kiket az abrakkal együtt elhozhatnak. Tudósítson minden állapotok felől minket Kegyelmed és az posták járjanak hamar, ne ily későn. Bene valeat.

Ex castris penes Bars 22. Octobris 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illiesháza stb.

(Sajátkezű eredeti.)

85.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Barsi tábor, 1626 nov. II.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kegyelmed levelét ma ötöd napja, hogy vöttük, kire hogy eddig választ nem írtunk, többi között derekasb oka, Kegyelmedtől vártunk bizonyos embert hozzánk, kitől minden decretumról szóval izenhessünk, mert az levélnék intercipiálását féltvén, papírosra az derekasb dolgokat nem bízhatjuk. Az mint arról Kegyelmednek ezelőtt két gyalog postájától küldött levelünkben bőszesen írtunk : most is annál egyebet nem írhatunk, várjuk bizonyos emberét Kegyelmednek magunkhoz, ki mikor elérkezik, mindenekről az által informáljuk és edoceáljuk, akkor megértvén az állapotot és az dolgoknak cursusit, reménljük elméje meg fog csendesedni azokról való gondolkodásitól és discursusitól. Valamire az Ūristen segít és bocsát bennünket, bizonyosan elhidje Kegyelmed, semmit el nem mulatunk studio, hanem az alkalmatossággal élni igyekezünk. Kegyelmed mi felőlünk csak úgy gondolkodják, mint jóakarójáról. Az ellenség mindenestől öszveszállott, sánczba vötte táborát, és őrszi igen az vizen innét való járástól, az üdő is igen meg kezde bomlani, táborban sokáig ezután nehezen lehetünk, ha ilyen üdő jár. Az hadakozásnak ideje szintén eltelik. Kegyelmed is vigyáztasson Morva, Slézia felől és ha mi hírei lesznek, minket tudósítani el ne mulassa, tudhassunk gondot viselni minden felől. Az kenyereket és az abrakot ha Kegyelmed bátor csak Kis-Tapolcsánig általküldené,

igen nagy neven vennénk mindnyájan Kegyelmedtől, melyet hogy maturáljon, kegyelmesen intjük. Cui de cetero gratiose permanemus.

Ex castris Barsyensibus 11. die Novembris 1626.

Gabriel m. pr.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illiesháza stb.

(Sajátkezű eredeti.)

86.

Illésházy Gáspár Bethlen Gábornak.

Körmöczbánya, 1626 nov. 14.

Alázatos szolgálatomnak ajánlása után, Fölségednek mint kgmes uramnak alázatosan könyörgök, méltoztassék megbocsátani ez interpelláciomat Fölséged, és magát kegyelmesen ez rövid írásomra resolválni. Tudom nyilván vagyon Fölségednél az én reám való nagy neheztelés, melyet én Fölségednek és hazámnak akarván igazán szolgálni acquiráltam magamnak, s nem magamtól penig, hanem az Fölséged kgmes parancsolatjából, oly végre nézve, hogy az Ūristen az feltett célre collimálni enged Fölségednek; de mivel az Ūristen minden dispositio kívül más útát vétetett elő Fölségeddel, és ahoz képest már nekem a nehezteléstől felette kell tartanom: könyörgök Fölségednek, mutasson kegyelmesen oly módot, ki által ellenségimnek haragja ellen vagy gyámolíthatnám magamat, avagy azt némineműképen megenhíhetném. Az amnistia én nekem Kgmes Uram ha generaliter megleszen is, csak nyilván való hostilitások ellen használ; interim törvének palástja alatt könnyen megfosztathatom, ha az Isten nem könyörül rajtam s Fölséged sem gyámolít, mind életemtől, mind jószágomtól; fel vagyon, elhidje Fölséged, immár annak az útja találva; de nem csak magamot s jószágomat, sőt gondviselőjök lévén Letaván és Árvába az atyafiaknak, azokat az jószágokat is elveszem tőlök. Eleget fárasztom elmémet, hogy Fölséged búsítása nélkül promoveálhatnám dolgaimat; de soha'fel nem találhatom az útját, edjen (!) kívül, az ki én nekem sem böcsülettel (!), sem üdvösséges, kit jobban describálni supersedeálok, csak az Fölséged kgmes ajánlására provocálok magamot alázatosan, és

Fölségedtől kgmes resolutiot várok, úgy hogy én is, amíg élek, szolgálhassak Fölségednek és hazámnak érette.

Isten sokáig éltesse Fölségedet.

Irtam Körmöczbányán 14. Nov. 1626.

Fölségednek alázatos szolgálja :
Caspar Illiesházy m. p.

Külczim : Serenissimo principi ac domino, domino Gabrieli, Dei gratia sacri Romani imperii et Transylvaniae principi, partium regni Hungariae domino et Siculorum comiti, nec non Opuliae, Ratiboriaeque duci etc. Domino mihi clementissimo.

(Sajátkezű eredeti, a miből úgy látszik, hogy nem küldötte el a fejedelemnek, vagy más példányt írt.)

87.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Bars, 1626 nov. 15.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Pogáthi (!) *András* ¹⁾ Kgd-től hozzánk érkezvén, vele szemben voltunk, és minden dolgokról bőségesen beszélgetvén, Kgdnek mindeneket megizentünk; szavát minden kételkedés nélkül hogy Kgd meghigye, kegyelmessen kívánjuk. Eidem de cetero gratiose propensi manentes.

Datum in castris ad Bars die 15. Novembris 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti, a fejedelem pecsétjével.)

88.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Szentbenedeki tábor, 1626 nov. 24.

Spectabilis et magnifice, syncere Nobis dilecte.

Sok dolgaink miatt Kglmdnek nem írhatánk választ, mostan is éczakával kényszerítettünk végben-

¹⁾ Valószínűleg Bogáthi helyett.

vinni, az sok solicitatoroktól nem érkezünk nappal hozzá. Irhatjuk Kglmdnek: az kemény üdő és az élésnek öt-hat mélyföldig nem találása tovább táborban való létünket semmiképen nem engedi, hanem kedvünk ellen kellek quartirokban az egész hadat szállítanunk. Tegnap indultunk meg Barstól és itt szállottunk táborban. Sokat discouráltunk, mint és mely felé kellessék szállanunk, által is küldtük vala főembereinket az bajnóczi völgyre, kik Vizkeleti uram házáig az falukat meg is számlálták, felírták: kiben mennyi ház is vagyon. Értvén, hogy az a darab föld épen maradott, Sábokréttől, sőt Oszlyántól fogva Tapocsánig, contra conscientiam nem vehetünk arra magunkat, hogy annak is elpusztítását megengedjük, hanem ha az accordo meglehet, maradjon akár csak az a részecske meg, ha pedig nem accordálhatunk, legyen akkorra hova szállani az ellenség eleiben hadainknak. Interim ebben a szentbenedeki völgyben Szentkeresztig telepedünk meg, noha ezt az sákmányos igen élte és sok fogyatkozással kellek nyomorganunk. De patientia.

Itt úgy rendeljük ma az quartirokat, hogy négy, ad summum 6 óra alatt az egész hadak confluálhatnak épen, magunk közeparánt leszünk, az törököt közbeveszszük, mind eleiben és hátul magyar hadakat szállítunk, hogy kártételtől őket ótalmazhassuk. Ha aratásig kívánatik is, itt marad és ott telet az vezér, valahol kívánjuk. Az Portáról is az mult szombaton erős parancsolatjuk érkezék császártól az telelés és tőlünk való dependeálások felől. Kglmd ezután ha kiket hozzánk bocsát, Henlovára jöjjön mindenkor.

Császárral is az tractatus immár in generali processu vagyon és reménség is vagyon az accordo felől. Legnagyobb controversia az amnistia felől vagyon, melyet mordicitus akarna Palatinus uram negálni tőlünk, de nem generaliter, hanem ugyan megmondták az Érsekkel együtt, hogy csak egynehány privatus személyeket akarának excludálni, nem vármegyéket és nem magunk szolgálait, melyre semmiképen accedálni nem akarunk. Ez az legnagyobb difficultas az mostani tractában. Másik: az mely 30 ezer forinttal esztendő által császár tartozik az végek fizetésére, annak defalcálását in perpetuum kívánják. Im szintén mostan expediálunk cum resolutione embert Posonban; ha mit értünk, Kglmdet mindenről tudósítjuk; Kglmd is cselekedjék az szerént.

Abafi uram legyen jó vigyázatban; noha indutiáink vadnak, de nem jó vigyázatlan embernek securitásban

lenni. Sőt talám magának jobb volna hozzánk Kglmdnek közelb lenni, Létavában avagy Rosomberken. Bene valeat.

Ex castris ad Sanctum Benedictum, die 24. Novembris, ante auroram, 1626.

Gabriel m. p.

Utóirat: Az zabot ha Kglmd elküldené Bajnóczig vagy Privigyéig, igen jól cselekednék lovainkkal.

Külczim: Spect. ac magn. Caspari Illieshazi stb.

(Sajátkezű eredeti, a fejedelem nagypecsétjével.)

89.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Körmöcz, 1626 decz. 9.

Gabriel stb. Spect. ac magn. stb.

Az Kgd levelét ezen órában vettük, melyben tudósít rosombergi házához való jövelele felől és értekezik is azon, hol található bennünket és hova kellene hozzánk jönni. Azért Kgdet ez levelünk által certificáljuk, hogy mi itt Körmeczen vagyunk, ha hozzánk akar jönni, itt talál bennünket, várakozunk itt, várván minden órában az császár resolútióját. Ha Kgd hozzánk jő, ide jőjön. De cetero eidem benigne semper propensi manemus.

Datum Cremnicii die 9. Decembris 1626.

Gabriel m. p.

Az amnesthia felől sem, sem egyéb dolgokról ez napig semmi conclusio nincsen.

Külczim: Spectabili ac magnifico Caspari de Illieshaza, comiti de Arva stb. Fideli Nobis syncere dilecto.

(Eredeti, a fejedelem sajátkezű utóiratával és egy ráragasztott czédulán az alábbi sajátkezű P. S.-mal.)

90.

Bethlen Gábor levelének utóírata ismeretlenhez.

(Ad 1626 decz. 9.)

P. scripta. *Iljesházi* uram sokat panaszkodik az német hadnak rettenetes rablások, prédálások felől. Ir-tunk magunk is az generálisoknak, de Húséged is comis-sáriusunkkal együtt menjen hozzájuk, levelünket meg-adván nekik, ezekről bőségesen beszéljen velük és min-deneket eleikben adjatok, tudgyák magukat az állapot-hoz alkalmaztatni, és hogy a dúlástól, rablástól az hada-kat megtartóztassák, mert ha abban mennek elő, az mint elkezdették, az egész országnak minden rendeit ellensé-gekévé csinálják. Istenért kérjük ő kegyelmeket s Húség-teket is fejenként az szegénységen való kegyetlenkedést meg ne engedgyék senkinek. Minket éjjel nappal tudó-sítson Húséged minden állapotok felől, érthessünk bizo-nyost Húségtek felől.

(A fejedelem sajátkezű írásával, B. G. 1626 decz. 9. Illésházy-nak írt levelére ragasztott czédulán.)

91.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Hibe, 1626 decz. 22.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Kegyelmed leveléből értjük minemű dispositiója le-gyen ott maradott rezünknek és egyéb egymásunknak el-szállítása felől, melyen mi is acquiescálnánk, hogyha előbbi dispositionk alkalmasobnak lenni nem látcza-nék; melyhez képest nem acquiescálhatunk, holott az szekerek, melyekre mostan felrakatni parancsoltuk, saját magunké lévén, mind lakóhelyünkig is az míg vitetni akarjuk, nem kelletik többször az felrakatásával mun-kálkodni; mivel csak az is nem kevés baj és késedelem lenne, hogyha minden helyeken újobban kellene fel és lerakottatni; szekereket is pedig mindenütt illendőket alája az szegénység nem adhatna; mely dolog is egy fo-gyatkozás és mulatság lenne; hanem így csak marhákat kellvén eleiben fogni, semmi egyéb baja és munkája az szegény népnek velle nem leszen. Itt is azért csak minden szekér eleiben hat-hat vonó marhát, akár lovat, akár ökröt fogván, minden egyéb munka nélkül Kegyelmed

mingyárást megindíthatja. Melyről az szegény népet kegyelmesen assecuráljuk is, hogy Szepes vármegyénél tovább marhájokat nem vitetjük, hanem ott megadatván, magunk visszakésértetjük; sőt hogy ha az elszállításával nem késnek, magunkat is ott érvén Lőcsén, annál inkább maturáltatjuk magunk visszabocsátásokat. Hogy azért ebbeli dispositionkat újobban értvén, mentől hamarabb való megindításán maga is Kegyelmed igyekezzék, tölle kegyelmesen kívánjunk. Eidem in reliquo benigne propensi manentes.

Datum in oppido Hybe die 22. Decembris 1626.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illeshaza comiti de Arva stb.

(Eredeti.)

92.

Illésházy Gáspár Bethlen Gábornak.

Szent-Zsófia, 1626 decz. 24.

Serenissime princeps, domine, domine clementissime, in gratiam serenissimae Majestatis Vestrae fidelium servitiorum meorum demissam subjectionem.

Az Fölséged kegyelmes parancsolatja szerint én *Lónyai*¹⁾ uramra váraoztam, el is költem volna magam lovain Fölséged után; de ő kegyelme más útra divertált, s talám eddig is Fölségednél vagyom. Könyörgök azért alázatosan Fölségednek, méltóztassék kegyelmes ajánlása szerint az állapot felől engem informálni, hogy értvén az Fölséged kegyelmességéből, miben légyen voltaképpen az dolog, alkalmaztathassam hozzá magamot és megmaradásomról Istennek kegyelmessége által jó módgyával idején provideálhassak. Fölségedtől kegyelmes választ várván, áldja meg az Úristen sokáig való jó szerencsés egészséggel Fölségedet.

Datum in castello Zenthsofia 24. Decembris anno 1626.

Serenissimae Majestatis Vestrae

fidelis humilisque

servitor

Caspar Illieshazy m. p.

¹⁾ *Lónyai Zsigmond*, kit B. G. a béketárgyalások végett követül küldött a nádorhoz Pozsonyba.

Külczim : Serenissimo principi ac domino domino Gabrieli,
 Dei gratia sacri Romani Imperii et Transsylvaniae principi
 stb. domino clementissimo.

Cito, cito, citissime.

(Eredeti.)

93.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Löcse, 1626 decz. 25.

Spectabilis et magnifice, Nobis dilecte.

Kglmd levelét ezelőtt két órával vöttük, melyben tudósít *Lónay* felől, mintha más útra ment volna és jönne hozzánk. Kiben mi semmit nem értettünk eddig, nem is hihetjük, hogy más útra jönne, hanem az magunk nyomán, mivel eleiben küldött levelünkben tudósítottuk elindulásunk és utánnunk sietséggel való érkezése felől. Most is annak okáért kegyelmesen requirálljuk Kglmdet : vigyáztasson reá és ha elérkezik, adasson nyugodt lovakat alája és kocsit. Vasárnap is itt érhet bennünket, csak sietne utánnunk, ha utánnunk küldték. Ha mit érthet felőlle, postán előbb tudósítson Kglmd minket. Ezek után adjon Isten Kglmdnek sok esztendő és napokat egészséges és csendes, békességes állapotban érhetni.

Ex Leucyovia (!), 25. Decembris 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. et magn. Caspari de Illieshaza, comiti de Arva, equiti aurato et comitatum Trinczieniensis, Liptoviensis et Arvensis supremo ac perpetuo comiti etc. stb.

(Sajátkezű eredeti, a fejedelem nagy pecsétjével.)

94.

Bethlen Gábor Maier Boldizsár Farkas
 és Stevart János német gyalogkapitányoknak.

Löcse, 1626 decz. 28.

Gabriel Dei gratia etc.

Nobiles et strenui, salutem et omne bonum.

Redditae sunt nobis earundem literae, quibus per-

lectis postulata diligenter intelleximus, et ut votis eorum satisfiat, hisce benigne significatum volumus: non esse opus, ut diutius in praefixo loco moram trahant, verum convocatis undique suis citra incolarum iniuriam itineri se accingant et in exercitium¹⁾ se recipiant, diligentissime invigilaturi, ne quidpiam damni ferant, plebs enim exacerbata facile insurget. Quibus de coetero benigne propensi manemus.

Datum in libera et regia civitate Leuchioviensi, die 28. Decembris, anno Domini 1626.

Gabriel m. p.

Külczim: Nobilibus ac strenuis Wolffgango Balthasari Maier et Joanni Stevart, certorum peditum Germanorum capitaneis etc. Nobis gratis.

(P. h.)

(Eredeti.)

95.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Szepesvárallja, 1626 decz. 28.

Gabriel stb. Spectabilis ac magnifice stb.

Lónyay Sigmond hívünk érkezvén meg hozzánk onnan felől Posonból az tractáról, Palatinus és Érsek uramék követével együtt, igen sietséggel ismét visszabocsátottuk; mivel pedig csak postán vannak, magok lovait elhagyván, Kegyelmedet requirálljuk kegyelmesen, hogy útjokban inkább késedelem ne essék, adasson szekerek eleiben lovakat Thúróczig. Egyéb dolgokat és az oda való állapotok micsoda karban legyenek, magától Kegyelmed Lónyay uramtól megértheti. Eidem de cetero benigne propensi manentes.

Datum in oppido Szepesvárallja die 28. mensis Decembris anno Domini 1626.

Bethlen Gábor saját kezével:

Lónyai uramnak intimáltuk, hogy Kgdhez betérjen és mindenekről informálja. Mivel az amnistiát tovább annál nem vihettük semmiképpen, az mint hittet affirmálja *Lónyay* uram, noha az nekünk való kötelességének punctja igen befogja Kgd személyét, de hogy ne találhas-

¹⁾ Igy! exercitum helyett!

sanak módot Kgdben való akadásra, az mint megintettük ezelőtt is Kgdet, most is intjük: jöjjön alá ide kerek házához, sokképpen jobb, tisztességesb, bátorságosb legyen. Interim, én oly gondot viselek, az mint illik, mert cum protestatione hattuk így, s hogy az amnistiáról való levelet elvegyék.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico Caspari ne Illieshaza, comiti de Arva stb.

(Eredeti.)

96.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Berekszász, 1627 jan. 28.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte.

Kgd levelét tegnap vöttük, melyből az Kgd iniuriáit és panaszt bőséggel értjük, melyre sok írás által megfelelnünk nem látjuk szükségesnek, mert ha magában száll, és az sok akadályokat, fogyatkozásokat conscientiose considerálja, mi bennünk semmi ratióját az mostani defectusoknak nem találja; az Úristen előtt mi adjunk bátor számot arról, ha legkisebbik barátunknak is kárára, annálinkább gyalázatjára et quod maius, veszedelmére intendáltunk; az békeségnek tractatusát is mennyi ideig vontattuk az számtalan altercatiokkal, nem akarván semmiben változást engedni az elébbeni transactionak punctáiban, Kgd maga jól tudgya; de ha senki az statusok közül velünk együtt tűrni keveset nem akarának és az Istennek súlyos ostora is mellettünk való hadakra szálla, az sok számtalan betegeknak, az német hadnak földig elromlása és sok egyéb inconvenientiák lőnek okai, hogy tovább nem differálhatánk az tractát. Mindazáltal nekünk úgy tetszik, hogy félelme senkinek nem lehet méltán az amnestiában interveniált conditio miatt, mert az mi kötelességünkben való lételek, az kiknek volt s vagy on és az félelemtől viseltetett okok az embereket valóban eliberálják; tudni illik, ha kik félelem miatt kényszerítették devotioban magokat adni és ha kik az mi kötelességünkben voltak; az harmadik, ha valakik privatus affectustól viseltetvén, avagy ragadozásra való kívánságtól iniuriákat inferáltak másoknak, azt nem

mi engedelmségből cselekedték. Kgdnek nem lehet mostan panaszja és félelmét is jövőendő kárával eltávoztathatja, nekünk úgy tetszik, ha ott fenn várait jó dispositioban hadgya s maga itt alatt való jószágában jó pro tempore. Ezekután Kgdnek az mi jó akaratunkat ajánljuk és Isten tartsa meg jó egészségben.

Ex Berekszász 28. Jan. 1627.

Gabriel m. p.

Abafi uramnak nem írtunk, mert az comissariusinktól jött postánk azt mondgya, még az ő elindulásakor hírt és ordinántiát adtak volt neki, onnét való megindulása felől; remélnjük útban lenni.

Külczim: Spect. ac magn. Caspari de Illieshaza stb.

Alatta Illésházy kezével: 4 Februarii exhibitae 1627 in Likava.

(Eredeti, a fejedelem sajátkezű írásával.)

97.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.¹⁾

Gyulafehérvár, 1627 ápr. 7.

Gabriel stb. Spectabilis et magnifice stb.

Kegyelmed leveleit, nagy panaszokkal teljeseket, jámbor szolgálja nekünk megadván, nem keveset csudálkozunk rajtok; kikre sok szóval kellene választ írunk, hogyha okait az mostani kedvetlen pacificationak ab initio (úgy az mint az állapotok forgottanak) meg akaránk írni; de remélvén azt, hogy ha Kegyelmed in memoriam akarja revocálni, maga is mindazokról megemlékezhetik igen jól; mivel eleitől fogva valamik löttenek, Kegyelmedtől el nem titkoltuk.

Nem akarván hosszú írással sem magunkat fárasztanunk, sem Kegyelmednek annak olvasásával unalmat szerzeni: rövid szóval csak azt írjuk, hogy senkinek nagyobb gyalázatjára és kárára sem az nicsburgi, sem az bécsi, sem az mostani pacificatio nem esett, mint minnen magunknak. Gyalázatunkra azért, mert a titulo

¹⁾ Ugyanez a levél (némi változtatással) ki van adva Szilágyi Sándor B. G. pol. levelei között ápr. 8-iki kelettel. B. G. eredet minutája után. Itt az *eredeti* után a helyesebb ápr. 7-iki kelette közlöm.

electi regis Hungariae etc. megfosztatánk, örökké való gyalázatunkkal. Kárunkra, mert az országnak proven-tusitól priváltattunk. Ha valaki kérnené, miért és kitől? egyebet nem felelhetünk, hanem ezt: azon országnak statusitól, akiknek nagy szükségekben magunk életének, fejedelemségünknek periclitálásával, sok vitéz híveinknek vérek hullásokkal, halálokkal és értékünknek érettek való elköltésével igen hasznosan szolgálván, azoktól vettük vala ezt az remuneratiot; de vévén eszekben, hogy tovább való hadakozás, fáratság, költés nélkül hazájokat, szabadságokat nem kezdik ótalmazhatni, az nyugodalomért sem nekünk adott hitekkel, sem maguk gyalázattyaival és veszedelmes állapotban való incurralásokkal nem gondolván, ő magok renunciálának minden végezéseknek és minket is kényszerítettek az gyalázatos pacificiora. Mert ha Kegyelmed az Bukoÿ megveretése után való állapotról meggondolkodik: mint hagyának el minden statusok és mint kényszerítének az békességre, különben ennél nem találja, azután hasonlóképpen cselekedének velünk Hodolinnál; im mostan utólszor szintén úgy lön minden dolog. Jól tudja Kegyelmed mennyit panaszolkodtunk Körmöczön (mert Kegyelmed szintén akkor talált volt hozzánk jöni) mikoron az amnystiát simpliciter császár denegálván, semmi úton megadni nem írte. Melyről örömet consultálkodtunk volna, ha lött volna kivel, de minden rend akaratumk ellen haza oszolván, csak a sem volt, kivel beszélgessünk.

Igy lévén az állapot: vétkől minekünk senki semmi fogyatkozást nem tulajdoníthat és egy igaz conscientiajú ember is azért minket nem kárhoztathat; mert ha mi rajtunk állott volna, hiszem nem lehetünk oly esztelenek, hogy az bársonyon gubát studio cseréltünk volna; de látván az statusok unalmas kedvetlenségeket és félelmes voltokat, az német hadnak is megerőtlenedését: nem volt módunk, hogy tovább periclitáltassuk magunkat; kivályképen az töröknek értvén szándékozását az keresztyenség ellen, constientiánk ellen nem cselekedhettünk egyebet, hanem hogy magunk kárával is császárral ő Fel-ségével accordáljunk.

Az amnystiát legnehezebben vihettük így is végben, melyet mikoron az előbbeni formán nem obtineálhattunk, számtalan altercationkkal íráthattuk ez néhány szót bele, tudniillik: aliisque omnibus, qui domino principi hisce motibus adheserunt, aut ratione servitii et famulatus eidem obstricti ante hos etiam motus fuerunt etc. Mely szókon

expressissime Kegyelmed és azok, kik ez napig is előbbeni kötelességünkben voltak s vadnak, értetnek. Nevezet szerint Kegyelmedet, *Szunyogh Gáspárt, Pogránj Györgyöt* ugyan az tractában is specificice denomináltattuk. Ez aránt azért sem lehet méltó panasza, mert ha megháborítanak Kegyelmedet, avagy a többit: prostetáltattunk, hogy nem tartjuk eo facto magunkat köteleseknek megtartására az conditioknak, hanem kényszerítettünk magunk méltósága mellett kegyelmetek ótalmára felkelnünk. Mindazáltal kívánsága szerint császár commissariusinak íratunk állapotja felől, kinek páriáját, együtt az pacificatio-nak és amnystiának páriájokkal, megküldtük.

Hogy pedig Palatinus uramnak mi *Lónyai Zsigmond* hívüinktől Kegyelmed felől oly gyalázatosan izentünk volna, a mint írásából olvassuk: valaki Kegyelmednek monta, vagy izente, hazudott árulóúl, mert soha nem izentünk, nem is hozta nekünk azt az természet, hogy nyelvünkkel senkit rágalmazzunk, ezt is inimicus homo fecit.

Kárvallásin Kegyelmednek nem keveset szánakodunk magunk is, de az olyan mutatiok idején nem ótalmazhatja senki kártól magát: az vallhat kárt, a kinek vagon. Csak Isten Kegyelmedet magát éltesse, és nagyobb károktól őrizze, eddig való senki semmi.

Kegyelmed öcscsét ¹⁾ udvarunkban bevettük, és együgyű állapotjához való állapotot is rendeltünk neki. Az mi jó akaratunkban Kegyelmed semmi időben meg nem fogyatkozik. Cui de cetero omni favore propensi manemus.

Datum Albae Juliae, die 7. Aprilis, anno 1627.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza, comiti de Arva etc.

(Eredeti.)

98.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Gyulafejevár, 1627 máj. 21.

Spectabilis et magn., Nobis sincere dilecte.

Kgd levelét jámbor szolgálja Colosvárat az mult hétfőn praesentálván, continentiáját bőségesen megértettük. Akar-

¹⁾ Illésházy István.

juk, hogy Kgd immár az mi magához való indulatunk felől külömb és saniorb értelemmel vagyon. Hazugsággal Kgdet táplálni az mint nem szokásunk, úgy soha nem is akartuk; megnyugodjék ebben, hogyha külömben concludálhattuk volna akár az derék dolgokat, akár az amnistiát, mind magunkért és kegyelmetekért annál jobban végeztük volna; mert ha a magunk nemzetének elfordúlt és veszedelméhez közelített egyenetlenségek s engedetlenségek, pusillanimitások minket az mi jó intentumonkban nem impediált volna: oly bizonytal elhiheti Kgd, valamint az írásunkat olvasni fogja, mostan mi Bécs előtt, avagy Prágában volnánk, úgy kibőjtölöm vala én azt az ő Felsége nagy ármádájának megmaradott csak nehán számú részecskéjét; de ha Isten ő felsége így akarta volt, az nem mi vétünk s róla nem tehetünk etc. Kgdről feledékenyek nem voltunk itt alatt lévő¹⁾ ő Felsége commissariusi által is dolgait promoteálni, mely akkori levelünkre minemű választ attanak, maga kívánsága szerént in specie megkültük; magunk commissariusinak pedig (kik által nagyobb szorgalmatossággal tractáltuk az dolgot) hittel mondta mind az püspök és *Ostrosit István*,²⁾ hogy semmit tartani Kgdnek nem szükség, sőt lelkekre veszik, soha meg nem emlékeznek Kgd magaviseletiről. Tovább nálok avagy általok urgeálni ezt nem szükség, mert, hogy ezek valami újat végezlessenek azoknál, a miket ott fenn concludáltak, semmi commissiojok arra nincsen, hanem csak szintén az difficultásoknak complanatiója felől voltak instructusok. Ebben ilyen mediumot találtunk, hogy császárnak salutálására bizonyos követünket expediáljuk és akkor cum bona occasione et maiori autoritate intercedálhatnak nem más, hanem magunk legatusa által Kgdért, ha ugyan kívántatik; kiben hogy error ne történjék se in excessu, se in defectu: akkor Kgd informálja az mi követünket minden állapotja felől, kellessék-e moveálni Kgdért az intercessio által az dolgot penes legationem suam, avagy el kellessék hadni, mert instructiójában leszen az követnek, hogy valamint Kgd kívánni fogja, modis omnibus promoteálja, sőt in effectum vigye az Kgd állapotjának securitását, melyet mi igen bizonyosan remélnjük, hogy obtineálhatjuk, mert ha külömben cselekednék ő Felsége, bizony

¹⁾ T. i. a tokaji tárgyaláson.

²⁾ A tokaji egyezkedésre kiküldött kir. biztosok, ú. m. Pyber János egri püspök és Ostrosith István kir. tanácsos.

bizony az protestatio vigorával kezdenénk ottan Kgdért mediumokkal élni. Az mi sincera affectiónkban Kgd soha ne kételkedjék, mert változást abban nem talál.

Cui de caetero gratiose et bene propensi manemus.
Albae, 21. Maii 1627.

benevolus
Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili ac magn. Caspari de Illieshaza stb.
(Sajátkezű eredeti.)

99.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Fogaras, 1627 júl. 22.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere.

Kglmed jámbor és meghitt szolgája hétfőn érkezvén Brassó városában hozzánk, credentialis levelét nekünk megadta, és a mellett szóval való izenetit is mind azokról, az melyekről Kglmed nekünk izent, fideliter referálta; kikre mi is Kgdnek ezen jámbor szolgájával bőségesen beszélgetvén, és instruálván, választ izentünk.

Felette szükséges volt és jól cselekkette Kgd, hogy ezekről magunktól kívánta informáltatni magát, mert alioquin periclitálhatott volna Kgd személye ebben az ambiguitasban. Az mi magához való szeretetünkben, és jó akaratunkban Kgd hogy semmit ne kételkedjék, kegyelmessen kívánjuk, melyben elégségünkig meg fogyatkoztatni sem akarjuk. Cui de caetero firmam valetudinem cupimus.

Ex arce Fogarass 22. Julii 1627.

Benevolus
Gabriel m. p.

Külczim : Spect. et magn. Caspari de Illiesháza stb.

Alatta Illésházy kezével : 8. Aug. 1627. Ad postulata mea.
(Sajátkezű eredeti.)

100.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Gyulafehérvár, 1628 ápr. 6.

Spectabilis et magnifice, sincere Nobis dilecte.

Kglmd jámbor szolgálai ezelőtt egynehán nappal mi hozzánk fogarasi várunkban érkezvén, Kglmd credentialis levelét praesentálták és a mellett minden kívánságit proponálták, kiket hogy eddig kellett itt tartóztatnunk, útra való indulásunk, titkos leveleinknek conservatorának absentiaja lőn oka. Mostan pedig mindazokra Kglmdnek kívánsága serént magunk kezével scriptis resolváltuk magunkat és szóval is ezen jámbor szolgálaitól izentünk.¹⁾ És ha Kglmdnek így tetszett az dolog, kívánjuk, hogy az Úristen Kglmdnek adja nagy javára, ótalmazza minden gonosztól, vezérelje szent lelke által nagy neve tiszteletire, magának idvességes és hasznos előmenetelire ebbeli dispositióját. Ezután is mi azon jóakarói akarunk lenni, kik eddig voltunk és hogy az mi syncerus affectusunkban erős fundamentumot vessen, kegyelmesen kívánjuk, melyben megfogyatkozni, Isten életünket megtartván, semmi üdőben nem hagyjuk. Isten Kglmdet tartsa meg jó egészségben.

Albae, 6. Aprilis 1628.

Gabriel m. p.

Külczim : Spect. ac magn. Caspari Illieshazi stb.

(Sajátkezű eredeti, a fejedelem nagypecséttjével.)

101.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Szamosújvár, 1628 jún. 12.

Gabriel Dei gratia etc.

Spectabilis et magnifice, Nobis grate dilecte. Salutem et prosperitatem.

Vitézlő Géczy György²⁾ hívünk alázatos könyörgése

¹⁾ Valószínűleg Kereki vára megváltásáról. (Ld. alább 1628 nov. 14.)

²⁾ Ablanczkürti és farnasi Géczy György a Géczi János unoka-öcse volt (testvére Farkas fiának, Ferencznek a fia), ki Sága várát

által jelenté, hogy noha az ötöt concernáló egyéb jószágból rata portióját kiatta Kegyelmetek, és az árvai jószágért való pénz portióból is ez exponens hugával, *Lengyel Jánosné*¹⁾ asszonnyal atyafiképen megalkutt, de *Géczy Görgygyel* eddig nem akart volna megalkunni. Alázatosan könyörge azért *Géczy György* mi nekünk, hogy írának mellette, remélvén, hogy írásunknak is az ő igazsága mellett méltó tekinteti lévén, hamarébb consequálhatná igaz jussát. Méltó tekintetünk lévén azért könyörgésére, kegyelmesen akarunk mellette Kegyelmedet requirálnunk, az közönséges igazságot előtte viselném, holott azon jussa az exponensnek is az jószághoz, mint *Lengyel Jánosné* asszonnak: evvel is hasonló atyafiképen alkudgyék és contentálja ezt is Kegyelmetek; tessék, hogy igazsága mellett írásunknak is tekinteti lévén, neki sem kellett többet érette búsúlni és fáradni, kit mi is kegyelmes jó akarattal agnoscálhassunk Kegyelmed felől. Ipsi de caetero gratiose propensi manentes.

Datum in arce nostra Szamosújvár, die 12. Junii, anno Domini 1628.

Benevolus.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza, comitatum Thrinnsiniensis, Liptoviensis et Arvensis comiti etc. Nobis grate dilecto.

(Eredeti.)

102.

Bethlen Gábor Pribék Istvánnak.²⁾

Ecsed. 1628 szept. 20.

Gabriel stb. Egregie, fidelis Nobis dilecte, salutem et gratiam nostram.

Hadgyuk és parancsoljuk Hűségednek serio, hogy

a fejedelemnek engedte át egyezséggel Farnasért. 1624-ben Oláh-Fenesbe iktattatott. Ennek közelében van a Géczi vár. Neje volt Berchényi Zsuzsánna.

¹⁾ Lengyeltóti *Lengyel Jánosné*, *Géczy Zsuzsánna*, a kibén (1648 után) kihalt a Ghiczy-család erdélyi ágazata. Illésházy Gáspár fiának, Istvánnak felesége lengyeltóti *Lengyel Erzse* volt.

²⁾ *Pribék István*, Illésházy Gáspár kereki vára és uradalma tisztartója. (Ld. az alábbi levélen.)

minden dolgát hátra hagyván, mingyárást jötest jöjjön hozzánk, úgy hogy holnapután Báthorban érjen bennünket. Secus non facturus.

Datum in arce nostra Ecsed die 20. mensis Septembris anno 1628.

Gabriel.

Külczim : Egregio Stephano Pribék de Várad, etc. etc. fideli nobis dilecto.

(Eredeti.)

103.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Horvát, 1628 szept. 26.

Gabriel, Dei gratia etc.

Spectabilis et magnifice, Nobis grate dilecte. Salutem et prosperitatem.

Az micsoda dolgai mostan Kegyelmednek ide alá occuráltak, akartuk volna, ha azokról magával szemben beszélgethettünk volna; de mivel abban módot lehetni nem látunk, maga kereki praefectusa vitézljő *Pribék István* által mindenekről szóval bőségesen izentünk és valami Kegyelmednek javára és hasznára valók, voltaképen értésére attuk. *Pribék István* szavának hogy ezekben tellyes hitelt adjon Kegyelmed, jóakarattal kívánjuk. Ipsi de caetero benigne propensi manentes.

Datum in possessione Horvatt, die 26. Septembris, anno 1628.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.

(Eredeti.)

104.

Bethlen Gábor levele Illésházyinak.

Gyulafehérvár, 1628 nov. 14.

Gabriel stb.

Spectabilis et magnifice, Nobis grate dilecte.

Kgd jámbor szolgálai nekünk íratott credentia levelét

megadván, az nekünk izent punctokat is megbeszélték; kiket kegyelmesen meghallgatván, valamint mi Kgd javára és hasznára legjobban lenni az dolgokat gondolhattuk, abban mentül diligentiusb és hasznosban lehetett, úgy munkálkodtunk, melyet maga jámbor szolgálai megbeszélhetnek; ezután is az mi fejedelmi jó akaratunkban Kgd meg nem fogyatkozik, hanem valamint eddig, úgy ezután is hozzá való gratiánkat fenn akarjuk rajta mind végiglen tartani.

Ipsi de cetero gratiose propensi manentes.

Datum in civitate nostra Alba-Julia, die 14. Novembris anno Domini 1628.

Gabriel m. p.

Utóirat a fejedelem sajátkezű írásával:

Bizonyosan elhiheti Kgd, nem károson, hanem hasznoson ment végben az accordo, mindnyájunknak ítéletünk szerént; az mi jó akaratunkban semmit ne kételkedgyék, mert ezután is azon igaz jó akaratunkkal akarjuk prosequálni Kgdet, mellyel eddig és ezelőtt.

Külczim: Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza stb.

Alatta: Kerekit kiváltotta.

(Eredeti, a fejedelem nagypecsétjével.)

105.

B e t h l e n G á b o r I l l é s h á z y n a k.

G y u l a f e h é r v á r, 1628 nov. 16.

Gabriel, Dei gratia stb.

Spectabilis et magnifice, Nobis grate dilecte. Salutem et favorem nostram.

Fejedelemasszony szerelmes atyánkfia szolgálatjára az prigai herczeg jó gondviselése által szerzettenek holmi bizonyos fraucimereket, kiknek jobb móddal és becsületesbenvaló lehozatásokra elejekben küldöttük vitézlő híveinket *Bálintfi Istvánt* és *Henricus Dreylinget* szintén Slésiában. Kiknek mivel Kgdék felé leszen alájövvő útjok, Kgdet akaránk jóakarattal requirálnunk, Rosombergre érkezvén a fraucimerek, ha maga Kgd ott nem találna is lenni, parancsolja meg gondviselőjének, hogy ha kívánatik, vagy két hintót jó hat lóval magok alá, és egyek-

mások alá furmanszekeret más rend lovakkal adjanak ; avagy ha magoknak elég szekerek lenne, csak azok eleibe adjanak lovakat és egyek-mások alá furman szekeret, lovakat ; úgy hogy az szükség kívánságához képest, az mi tekintetünkért is, küdjék és bocsássák illendő jó móddal el Késmárkig. Mely Kgd kedveskedését magunk is fejedelmi kegyelmes jó akaratunkkal agnoscálni akarjuk. Ipsi de cetero gratiose propensi manentes.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 16. Novembris anno 1628.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et magnifico Caspari de Illieshaza, comitatum Trinciniensis, Liptoviensis et Arvensis comiti supremo, Nobis grate dilecto.

(Eredeti, a fejedelem pecsétjével.)

106.

Bethlen Gábor Illésházy Gáspárnak.

Várad, 1629 nov. 2.

Gabriel, Dei gratia sacri Romani imperii, et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, ac Oppoliae et Ratyboriae dux.

Spectabilis et magnifice, Nobis sincere dilecte. Salutem et benigni affectus ampliora incrementa.

Az Kgd levelét *Illiesházi István* Kgd öcscse megadván minekünk, abban mit írjon, megértettük. Az mi azért illeti azon öcscse mellett való törekedését, hogy ekkedig való szolgálatját kegyelmesen vevén és szolgálatunktúl felszabadítván, házához bocsátanók : ez dologban mind az Kgd intercessiójára méltó tekintetünk levén s mind pedig az ifjúnak udvarunkban való hív forgolódását, magaviseletét kglmes szemeknek eleiben vevén, az Kgd kívánsága szerint ötöt böcsületesen elbocsátottuk, licentiázottok (!), ígírvén hogy ennekutánna is kegyelmességünkben meg nem fogyatkoztatjuk, az mint hogy mostan is szerencsáját meg akartuk fogni.

Hogy pedig oly nagy szorgalmatossággal kíván Kgd ugyan magunktúl, az magunk egészségünk s állapotunk felől érteni : ezt hozzánk való igaz indulatjának esmervén, igen kedvesen vesszük. Bizony dolog földi ember senki

ez életben ekkeddig való meg maradásunkat nem remélhettem, oly állapotban voltunk ez elmúlt napokban; de immár az nagy kegyelmű Isten bennünket megkönnyebítvén, egészségünk helyreállítása felől reménységet adott és napról napra igen könnyebbedünk és gyógyulunk. Kdnek azért ebbeli hozzánk való indulatját pro sinceri candoris argumento agnoscálván, jó akaratunkat minden időben hozzája fentartjuk, és valamikor kívántatik, abban meg sem fogyatkoztatjuk. Eidem in reliquo grate propensi manemus.

Datum in arce nostra Varad, die 2. Novembris 1629.

Gabriel m. p.

Rá ragasztott papírszeleten:

P. S. Az mely egy néhány punctumokról hozzánk bocsátott jámbor szolgálja által írott minekünk, azokra is kegyelmesen szóval resolváltunk magunkat, kitől meg is értheti Kgd. És így ennekutána is bizonyos lehet hozzája való jóakaratumk felől.

Külczim: Spect. et magn. Caspari de Illieshaza stb.

A hátán Illésházy kezével: Postremae litterae serenissimi principis Gabrielis Bethlen, cui Deus felicem tribuat resurrectionem.¹⁾

(Eredeti.)

¹⁾ Nov. 19-én, tehát 17 nap mulva a levél kelte után, meghalt a nagy fejedelem.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A. Á.

Abafalva (Gömör vármegye) 36.
Abafi Miklós 36, 37, 46, 52,
101, 105, 112.
Aba nemzetség 5, 36.
Ablanczkürti (ld. Géczy) 117.
Accordo 120.
Ácsmesterek (újkeresztyén) 85.
Alba Julia ld. Gyulafehérvár.
Alsó-Ausztria 45. (ld. Ausztria)
Amnistia 103, 105, 110, 113,
114.
Anna Zsófia braunschweigi
hercegnő 82.
Angol király 83.
Apor Péter br. 32.
Ausztria (—i ház) 1, 35, 86, 91.
Árva vára 3, 7, 18, 19, 60, 89,
90, 103, (—i jószág) 118.
Árva vármegye 7, 11, 19, 21,
36, 89, 91, 96.

B.

Bajmócz (Bajnócz) 94, 96, 99,
105, 106.
Balassagyarmat 85.
Balás deák (harasztosi) 46.
Balogh Ferencz 6c.
Balon (Wallon) Péter 44.
Bars 100, 102, 103, 104, 105.

Bars-Szentbenedek (Szentbene-
dek) 104, 106.
Bars-Szentkereszt 94, 95, 105.
Bars vármegye 66, 91.
Batthyány Ferencz 35.
Bazin (Bozin) 67.
Bálintfi István 120.
Bálványok 53.
Bánfi Diénes 76.
Bánfi Diénesné, Báthory Anna
76.
Bánfi Dénesné, Károlyi Kata 5.
Bánffy Erzsébet (lindvai) 38.
*Bánffy Kata, Ujfalussy Já-
nosné* 28.
Bánfi Kristóf 76.
Bánffy Zsófia (Czobor Imréné)
69.
Bánffy Zsuzsánna (losoncz)
Rhédey Pálné, majd Szu-
nyogh Gáspárné 43, 52, 76.
Bányák 61.
Bányász 47.
Bányavárosok 5, 49, 95.
Bársonyon gubát cserélni 113.
Báth 95.
Báthory Anna (Bánfi Dénesné,
majd Jósika Zsigmondné)
76.
Báthory András bíbornok-
fejedelem 76.
Báthory Boldizsár 76.

Báthory Gábor 4, 36.
Báthory István, lengyel király 32.
Báthory István, váradi kapitány 76.
Bécs 4, 11, 56, 60, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 77, 78, 80, 89. —i béke 72, 112, 115.
Bécsújhely ld. Németújhely.
Beczko vára 7, 38, 39.
Beczko portio 60.
 »*Bencze uraim*« 4.
Bercsényi Zsuzsánna, Géczy Györgyné 118.
Beregszász (Berekszász) 111, *Bereg vármegye* 45. [112.
Berény (Nyitra vm.) 61.
Beszprmi ld. Veszprémi.
Besztercze(bánya) 3, (—i országgyűlés) 16, 33, 46, 65, 66, 68, 69, 72, 81.
Bethlenfalva 6.
Bethlenfalvi ld. *Thurzó*.
Bethlen Gábor: csaknem mindenik lapon.
Bethlen Gáborné, Károlyi Zsuzsánna 42, 76.
Bethlen István (iktári) 5.
Békesség (pacificatio) 1, 29, 30, 64, 65, 71, 90, 111, 112, 113, 114.
Bicse ld. Nagybittse.
Bihar vármegye 5.
Biskupicz (Trencsén vm.) 24.
Bocskay István fejedelem 4, 8, 44, 55, 76.
Bocskay Judit 76.
Bodola 82.
Bogáthi (Pogáthi) András 104.
Bohemia 86. (Ld. Csehország.)
Bohus 58, 62.
Bornemisza János 32, 33.
*Bornemisza Pál** 69.
Boroszló (Braszló) 86.
Borsod vármegye 7, 81, 98.

Bosnyák Brigitta, Trsztyánszky Gáspárné 34.
Bosnyák János (örvényi) 41.
Bosnyák Tamás 5, 6, 95.
Bölönyi (Beoleony) Gáspár 12, 14.
Brandenburgi Katalin, Bethlen Gáborné 46, 61, 68, 81. — »Fejedelemasszony, szerelmes atyánkfia« 120.
Brandenburgi választófejedelem 81, 82. (Marchia) 86.
Brassó 67, 75, 116.
Braszlai szövet (zászlónak) 26.
Braszló (Boroszló) 86.
Braunschweigi (Brünsvigai) hercegnő 82.
Breuner Szigfried 45.
Brünsvigai ld. Braunschweigi.
Buda 5, (—i vezér) 71.
Budetin (Trencsén vm.) 24.
Buquoy 113. [52, 81.

C. Cs. Cz.

Cancellarius 73.
Certificatoria levél (országgyűlési meghívó) 16.
Colalto Reinhold gróf 45.
Confoederatusok 92.
Conservator (Leveleink conservatora) 117.
Contributio 27.
Credentionalis levél 116.
Csalóköz (Csarlóköz) 45, 54.
Csanádi Antal 77.
Csatát bocsátani 58, 59, 98.
Csehország 1, 28, 82, 86.
Cseszneki kapitány 35.
Csik-Gyergyó-Kászon szék 81.
Csúti (Cziuti, Czyuti) Gáspár 42, 48, 59, 60, 74, 76.
Czobor Erzsébet, gr. *Thurzó Györgyné* (Palatinusné) 3, 53, 73, 74, 81, 84.

Czobor Imre 69, 83.
Czobor-szentmihályi ld. *Czobor*.

D.

Dampierre (Domper) Henrik
 6, 11.
Dánia 23, 83, 90, 96, 99.
Debreczen 1, 2, 8, 91. 93.
Dévény vára 29.
Dézsomás 42.
Dia vize 28.
Dicatorok (adószedők) 27.
Dietrichstein Ferencz bíboros,
 olmützi püspök, 45.
Dobrusowszky László 15.
Domper ld. *Dampierre*.
Donatio 60.
Dona, Burggraf von — 81.
Dohna Ábrahám gr. 81.
Dohna Kristóf gr. 82.
Draskovich János 67.
Draskovich Jánosné grófné, gr.
Thurzó Borbála 53.
Dreyling Henrik 120.
Drugeth György és János ld.
Homonnai.
Duna 45, 54, 92, 95.
Dunán innen (innen) 48, 91.
Dunán túl 35.

E. É.

Ecsed vára 118, 119.
Eger 5.
Electio (császár választás
 1619.) 11.
Éleskő 69.
Eperjes 30.
Erdély (erdélyi) 4, 8, 9, 10, 56,
 67, 81, 98, 101. (Ld. *Transylvania*.)
Erdődi Kristófné grófné, gr.
Thurzó Borbála 53, 67.
Érsek, ld. *Pázmány Péter*.

Érsek háza (Pozsonyban) 43.
Érsekújvár 6, 8, 10, 22, 34, 38,
 48, 59, 60, 91, 95, 97, 98.
Esterházy Dániel 31.
Esterházy Ferencz 31.
Esterházy Miklós gr. nádor 18,
 31, 35, 45, 48, 56, 59, 60, 73,
 74. (Palatinus) 105, 110, 114
Esztergom 5.
Evangelicus 57.

F.

Famegfogó rostély 47.
Farnas 117, 118.
Fáncsy Ferencz 91.
Fátrán innét 2, 4, 54.
Fehérhegy (Fejérhegy) 5, 9, 92.
Felföld 2.
Felső-Magyarország 8, 21, 33.
Fenes (Oláh-) 118.
II. Ferdinánd (császár, ő Fel-
 sége) 6, 22, 29, 30, 35, 40,
 43, 46, 60, 63, 66, 67, 70,
 71, 72, 73, 75, 81, 82, 83,
 87, 88, 90, 91, 94, 95, 101,
 105, 115.
Fiscus 47.
Fizetőmester 17, (Szegei Gás-
 pár) 18, 22.
Fogarás 78, 79, 84, 85, 116,
 117.
Fogarasi ld. *Majláth* Ilona.
Forgách Zsigmond, kassai ka-
 pitány, majd nádor, 4, 14,
 21, 36, 54, 60.
Főemberek, főförendek, főföné-
 pek, (proceres et magnates)
 2, 8, 13, 14.
Francia (francúz, Galliai ki-
 rály) 29, 43, 83, 90.
Fraucimmerek 120.
Fráter István 45.
Frigyes (Pfalzi — cseh király)
 3, 82.

Fuksz kapitán 96.
Furman szekér 121.
Fülek vára (Filek) 5, 7, 37, 94,
 96, 99.

G. Gy.

Gabriel, ld. Bethlen Gábor.
Galgócz 5, 10, 40.
Galliai király 29.
Garam 46.
Gáspár János 42.
Generális ld. Mansfeld.
Generalis gyűlés (besztercebányai országgyűlés) 16.
Gerencséri tábor 41.
Géczy Farkas 117.
Géczy Ferencz 117.
Géczy György 117, 118.
Géczy János 117.
Géczy Zsuzsánna, lengyeltóti
 Lengyel Jánosné, 118.
Géczi-vár 118.
Ghiczy család 118.
Ghymes 14.
Giletinczi ld. Ostrosith.
Gindely 33, 83, 86.
Gömör vármegye 7, 36, 52.
Göncz 34, 36, 37.
Gönczruszkai ld. Kornis Zsigmond.
Gusztáv Adolf svéd király 99.
Gutak 95, 98.
Gyarmat 95.
György Vilmos, brandenburgi választófejedelem 82.
Gyulafehérvár (Alba Julia) 7,
 53, 54, 77, 79, 80, 82, 83,
 84, 86, 87, 88, 90, 92, 114,
 116, 117, 119, 120, 121.

H.

Haimburg (Hamburg) 22, 30,
Hajdúság 3, 49. [44.

Harasztosi Balás deák 46.
Hatvani 9.
Henlova 105.
Hibe 9, 107, 108.
Hispániai erő 6.
Hispaneum jugum 87.
Hodolin 55, 56, 57, 113.
Hodossy Ferencz 56, 73, 75, 76.
Holland 90.
Holics 55, 56.
Homonna 4.
Homonnai Drugeth György
 4, 98.
Homonnai Drugeth János 98.
Homorod-Szentpál 67.
Hont vármegye 66, 91.
Hoppmester 42.
Horvát István 91, 94.
Horvát (Horvatt) község 119.
Horvát Lázár 82.
Hölak (Trencsén vm.) 23.
Hricsó 3.
Hrussó (Russó) 95.
Hungaria 4, 12, 13, 14, 15, 16,
 stb. a fejedelem címzéseiben.
Hungariae, titulus erecti regis
 112.
Hunnobrod ld. Magyarbród.

I. J.

Illava 56.
Illésháza (de —); Illésházy
 Gáspár címe mellett csaknem mindenütt.
Illésházy Ferencz 13.
Illésházy Gábor 53, 55.
Illésházy Gáspár; csaknem mindenik lapon.
Illésházy Gáspárné, gr. Thurzó
 Ilona 3, 53, 67, 81.
Illésházy István, nádor 65.
Illésházy István (I. Gáspár
 öcscse) 114, 121.

Illésházy István ifj. (I. Gáspár fia) 118.
Illésházy István gróf (1830.)
Illésházy Zsófia 31. [13.
Imperialis statusok 6.
Inducia 29, 45, 63.
Instructio 66, 115.
Ipoly 95.
Ipolyság (Ság) 95, 99, 100.
Jablonka 81, 82, 87, 89, 96.
Jägerndorfi örgróf 36, 58.
János Ernő, veimari herczeg
Jenő 10. [86.
Jezsuiták 1.
Jósika Zsigmond 76.
Justh András 3.

K.

Kabola ló 51.
Kanizsa 5.
Kapucsi basa 46.
Karok és rendek 8, 13, 14.
Kassa 4, 5, 7, 15, 16, 21, 29, 31, 32, 33, 34, 38, 52, 53, 65, 67, 69, 70, 72, 73, 81, 85, 98.
Kassai István 45, 81.
Katalin, ld. *Brandenburgi Katalin*.
Kálló 4.
Károly (Carolus) herczeg 28.
Károlyi Kata, Rhédey Ferenczné, 5.
Károlyi Mihály, szatmári főispán 81.
Kemény János 10, 61, 68.
Kereki vára 76, 77, 117, 118.
Kékedy Zsigmond 39. [120.
Kéménd 100.
Késmárk 121.
Kis-Tapolcsán (Tapócsán) 102, 105.
Kolozsvár (Kolosvar, Colosvar) 8, 77, 80, 92, 114.
Komárom 54.

Komáromy András 5, 76.
Komornik inas 66.
Konieczpolski (Konieczpolszky), lengyel hetman 99.
Kopjás sereg 55.
Korecz zab 40.
Korlátközi tábor 49.
Kornis Zsigmond (gönczruszkai) 54.
Kornis-birtokok 55.
Korpona 95.
Kozák 59. 62.
Körmend 45.
Körmöczbánya (Körmöcz) 103, 104, 106, 113.
Község 64.
Köszeg 45.
Köszöghy (Keoszeogy) Márton 39, 42.
Kövesdi ld. Rhédey Pál.
Kövár 43, 44, 46, 52, 84.
Krakkó 99.
Kraszna vármegye 43, 46.
Krónikák 32.
Kraus János, fej. titkár (fősecretarius) 15, 16, 21, 24, 31, 33.
Kubinyi Miklós 3.
Kún István (rozsályi) 5.
Kun László, szatmári kapitány 81, 82.
Kutasi Mihály 35.

L.

Lant, lantos 51.
Lajta 45.
Leleszi prépost 96.
Lengyel Erzsébet, ifj. Illésházy István felesége, 118.
Lengyel Jánosné 118.
Lengyelország (lengyel király) 4, 21, 41, 58, 60, 62, 99.
Lignicz 81. [118.
Lengyeltóti Lengyel Jánosné

Levéltáros, ld. Conservator 117.
Léva és Léva vára 91, 97.
Liber passus 72.
Lietava (Letava, Létava) 3, 21.
 66, 79, 87, 89, 90, 103, 106.
Likava 47, 112.
Liptay Imre 66, 91.
Lipthay Antal altábornagy 66.
Liptóság 5.
Liptó vármegye 2, 11, 14, 15,
 16, Illésházy Gáspár címéi-
 ben és 20, 21, 66, 81, 85,
 91, 92, 96.
Liszthi Anna bárónő, gr.
Thurzó Szaniszló, majd Pog-
 rányi György neje, 48.
Litási István, nyitrai kapitány
 54, 55, 91.
Lónyai András 4.
Lónyai Zsigmond 108, 109,
 110, 114.
Losonczy, ld. Bánffy Zsu-
 zsanna.
Lótanító 69.
Löcse 108, 109, 110.
Löcse 7, 11.
Lövőszerszám 5, 51, 55.
Lucivna (Lucsina) 77.
Lubelle község (Liptó vm.) 66.
Lützen 99.

M.

Magyarok 56, 74, (magyar
 nemzet) 86.
Magyarország 1, 9, 50, 52, 61,
 81, 82, 86. (ld. Hungaria.)
Magyar-Bród (és Hunnobrod)
 35, 49, 50, 51.
Maier Boldizsár Farkas, né-
 met kapitány, 109, 110.
Majláth Ilona (fogarasi), Szu-
 nyogh Mózesné 52.
Makovicza 98.
Mansfeld gróf (Manczfeld, Ge-

nerális) 28, 83, 86, 92, 96,
 98, 107.
Marchia (Brandenburg) 81,
 82, 86.
Máramaros vármegye 5.
Máriássy Anna, Újfalusi Ger-
 gelyné 28.
Mesteremberek 80.
Metz abrak (Metzen), véka,
 »nagyszombati mecz« 101.
Mezerich (Morvában) 57, 58,
 59, 61.
Mikó Ferencz 81.
Modor 67.
Moldva (Moldova) 19, 71.
Monstrum 11.
Morva (Morvai, -aiak) 9, 10,
 11, 23, 41, 57, 61, 62, 68, 69,
 (Moravia) 86, 93, 96, 102.
Morva vize 54, 55, 92.
Murány vára 5.
Muskéta 98.
Mustrálás 22.

N. Ny.

Nagybittse (Bicse) 3, 73, 90.
Nagyszombat (Szombat) 11, 12,
 16, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26,
 27, 28, 31, 33, 39, 40, 41, 42,
 51, 54, 55, 56, 58, 60, 75, 101.
Nagy Iván 48.
Nagyszalontai harcz 54.
Nagyvárad ld. Várad.
Naszvad 98.
Nádasdy Pál 35.
Neapolitanus (nápolyi) 43.
Neczpál (Túrócz vm.) 3.
Nemesek, nemesség (nobiles)
 8, 13, 14, 63.
Nemeskürthi, ld. Pogrányi.
Németalföld 90. (ld. Hollandia.)
Németek 67, 72, 95.
Német hadak 93, 97, 107, 109,
 110, 113.

Németújhely (Bécsújhely) 45.
Nikolsburg 3, 35, 45, 48, 72, 112.
Nógrád mező 95.
Nógrád vára 60.
Nógrád vármegye 66.
Nordisk-Museum 99.
Nyári Krisztina (bedegi) gr.
 Thurzó Imréné, majd gr.
 Esterházy Miklósné 3.
Nyári Pál 3.
Nyitra 28.
Nyitra vármegye 28, 41, 48.

O.

Oláh, oláhság (felsőmagyarországi tótok) 62, 86.
Oláh-Fenes 118.
Olmütz (Olmütz) 45, 58, 59.
Opatócz (Trencsénvm.) 24.
Oppolia (Bethlen Gábor címereiben és) 57, 87.
Orle (Orlay) Miklós 7.
Ormay 91.
Oroszország 99.
Ostrosith István 115. [56.
Ostrosith János báró (giletinczi)
Osztrák ld. Ausztria.
Osztrosith Judith, Petróczy Pálné 21.
Oszlány 105.

P.

Palánk 95, 97.
Palatinusné ld. Czobor Erzsébet.
Papok 1.
Pápai mező 35.
Passusok (árva megyei) 19, (trencsén megyei) 25, 92.
Pázmány Péter (Érsek) 4, 45, 105, 110.
Perceptorok (számvevők) 27.
Perényi Ferencz 9, 33.

Bethlen Gábor levelei.

Perényi urak 68, 69.
Pesti mező 90.
Petneházi István 10, 11.
Petróczy Pál 21.
Péchy Simon kanczellárius 44.
Pfalzi Frigyes ld. Frigyes.
Pisztoly 98.
Pogánság 59, 63. ld. török.
Pogáthi András (Bogáthi) 104.
Pogrányi Benedek 60.
Pogrányi György (nemeskürthi) 48, 93, 114.
Pogrányi István (nemeskürthi) 48, 60.
Porta (török) 4, 91, 92, 105. (ld. Török.)
Portentum 11.
Posta 4, 71, 102, 110.
Poturnai 96.
Pozsony 6, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 21, 22, 43, 46, 92, 94, 101, 105, 110.
 —i béke 108, 112.
Pozsony vármegye 31.
Prága 3, 115.
Pribék István 118, 119.
Prien Adrianus de — 78.
Prigai herczeg 120.
Privigye 106.
Próna 10.
Protestatio 116.
Puchó (Trencsén vm.) 23.
Puskás gyalogok (legények) 77.
Putnok 7, 93, 94. [82.
Pyber János egri püspök, 115.

Q.

Quartirok 71.

R.

Rabok 55, 60.
Rajnai örgrófság (palatinatus Reni) 90.

Rakamaz 74, 92.
Rakova (Boszniában) 83.
Ratiboria, Bethlen Gábor címében és 57, 87.
Rasskay familia és Péter 38, 39
Rákóczy György 3, 4, 7, 9, 39, 54, 55, 81, 98.
Reinpercht Pál 78.
Religio 86.
Rendek (statusok, felső országbeli statusok) 8, 13, 14, 63, 107.
Révai uramék 10.
Révay Éva (Czobor Imréné) 69.
Révay Ferencz 10, 36, 38, 39, 58, 60.
Révay Péter koronaőr 1, 10, 11.
Rézskő 46, 47.
Rhédey Ferencz, kisérei, 5, 8, 11, 76.
Rhédey Pál (kövesdi) kővári kapitány 43, 46, 52, 76.
Rimaszombat 37.
Római császár ld. Ferdinand.
Rózsahegy (Rosomberk, Rosomberg, Rosenberg.) 9, 73, 77, 80, 85, 106, 120.
Rumy Judit 31.
Russo (Hrusso) 95.

S.

Sancz (váltságdíj) 68.
Schwarzenberg Ádám gróf 81.
Ság ld. Ipolyság.
Sáka vára 117.
Sándor István 39.
Sándor János (szlavniczai) 45.
Sárospatak 3, 6.
Scoria 47.
Segesvári Bálint 77.
Selmecz (Selymecz) 95.
Sennyey Gáspár 35.
Siculorum comes 1, 12, 15, 16 stb. a fejedelem címeiben.

Sierothin, ld. Zierothin.
Sitva ld. Zsitva.
Slézia ld. Szilézia.
Sopron 60.
Spalato 83.
Spanyol (király) 43, 87, 90.
Spinola Ambrus 90.
Statusok (magyar rendek) 13, 14, 67, 112.
Stevart János német, kapitány 109, 110.
Stiria 35.
Stockholm 99.
Stomp-ház 95.
Svéd (svécziai, svecus) 90, 98, *Stumful* 61. [99].
Sulkoczki ld. Zólkiewski.

Sz.

Szakolcza 55.
Szalay László 18, 35, 48, 59, 60.
Szamosújvár 117, 118.
Szatmár 4, 81.
Szádvára 67, 75.
Szegedi Gáspár 18.
Szempcz 28, 42, 46, 47, 48.
Szendrő vára (Borsod vm.) 5, 52.
Szentbenedek (Bars-Szentbenedek) 104, 106.
Szenterzsébet (Udvarhely vm.) 44.
Szentgyörgy (Pozsony vm.) 67.
Szentkereszt ld. Bars-Szentkereszt.
Szentmártoni Tamás, B. G. hadnagya 24.
Szentpáli János.
Szentzsófia (Trencsén vm.) 80, *Szerajevo* 83. [108].
Szepes-Szombat ld. Szombat-hely
Szepesvárallya 7.
Szepesvárallya 110.

Szepes vármegye 15, 45, 48,
Szepsi János 35. [108.
Szerdár 90.
Széchy György 3, 5, 7, 8.
Széchy Mária 5.
Szécsén 83, 95, 97, 99.
Szécsi Mihály 35.
Székely Mózes 67.
Székely vitézek 25.
Székely Zsigmond 67.
Széleskúti tábor 19.
Szélestói tábor 18.
Szilágyi Sándor 1, 3, 7, 112.
Szilézia (Slézia, sléziai) 17, 23,
 41, 56, 58, 81, 83, 88, 93,
 96, 98, 101, 102, 120.
Szirmay Katalin, Illésházy
Ferenczné 13.
Szombat ld. Nagyszombat.
Szombathely (Szepes-Szombat)
 9.
Szombathely (Vas vm.) 45.
Szomolány vára 84.
Szomszéd országok 27.
Strasnicza 44.
Stratagema 98.
Sztrelenka szoros (Trencsén
 vm.) 23.
Sztrécsen (Sztrecsnó) 91, 99,
Szucsán 9. [100.
Szulyóvár 46.
Szunyogh Gáspár (budatini)
 43, 52, 61, 62, 76, 83, 84, 88,
 90, 101, 114.
Szunyogh Mózes (budethini)
 52.

T.

Taffota 17.
Tapócsán (ld. Kis-Tapolcsán)
Taraczk 51. [105.
Tályai (Tallai) György 35.
Tatár 71. — khán 46.
Teplicza (Teplicska) 80, 99,
Teschen (Tessin) 87. [100.

Tersztyánszky Gáspár 34.
Thököly Imre 16.
Thököly István 16, 89.
Thurzó Bora (Czobor Imréné)
 69.
Thurzó Borbála grófnő (gr. *Er-*
dödi Kristófné, majd gr.
Draskovics) Jánosné 53, 67.
Thurzó Ilona grófnő (Illésházy
 Gáspárné) 3, 53, 67, 81.
Thurzó Imre gróf 3, 7, 10, 17,
 27, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 42,
 44, 45, 48, 56, 59, 60, 61, 64,
 84.
Thurzó Éva, Pogrányi Ist-
vánné, 60.
Thurzó György gr. nádor 3,
 16, 53, 59, 65, 73, 84, 89.
Thurzó Györgyné ld. Czobor
 Erzsébet.
Thurzó Katalin, Tököly Ist-
vánné 16, 89.
Thurzó Szaniszló gróf, szepesi
 főispán, nádor 15, 45, 48,
 54, 59, 60, 62, 69, 83.
Tieffenbach Rudolf 6.
Tiszán innen 3.
Tiszán túl 3.
Tokaj 3, 36, 73, 74, 75, 83, 84,
 —i egyezkedés 115.
Torda 90, 91.
Torna vármegye 76.
Tótország 35.
Tömlecz (trencsényi) 61.
Törcsvár 46.
Török császár 46.
Török béketárgyalás 86.
Török (nép, sereg) 4, 6, 19,
 59, 70, 90, 94, 97, 105, 113.
 (ld. Porta.)
Törökország 66.
Tractatus 5, 25, 30, 44, 45,
 50, 54, 64, 65, 70, 71, 110,
 111.
Transilvania 1, 12, 14, 15, 16,

stb. a fejedelem czímeiben. Ld. Erdély.
Trencsényi kapitáné ld. Illés-házyné.
Trencsénvárallya 22.
Trencsén vármegye 2, 7, 11, 13, 14, 15, 16. stb. Illésházy czímeiben és 20, 21, 28, 29, 34, 36, 40, 41, 42, 43, 56, 81, 83, 88, 91, 92, 96.
Trencsén város és vár 15, 22, 23, 24, 25, 29, 40, 50, 61, 62, 66, 67, 83, 85, 87, 89, 94, 101.
Troppau (Troppa) 96.
Turán 9.
Túrócz 110.
Túrócz vármegye 1, 3, 10, 11, 16, 20, 86, 92, 96.

U.

Udvar 121.
Ujfalussy Gergely 28, 29.
Ujfalussy János 28.
Ujvár ld. Érsekujvár.
IV. Ulászló lengyel király 99.
Ungvár 4.
Uri rend (nagy urak, urak) 1, 2, 8, 50, 63.
Újhely ld. Vágújhely.
Újkeresztyén ácsmesterek 85.

V. W.

Vác 22.
Vadászok 69.
Vág folyó 40, 78, 101.
Vág-melléke 99.
Vágújhely (Újhely) 28, 78.
Várad 5, 7, 36, 85, 92, 121, 122.
Várad (Stephanus Pribék de —) 119.

Vargyas telek (Tokaj vidékén) 73.
Vármegyék 2, 4, 43, 63.
Városok 2.
Végházak 5, 7.
Végles (Vigles) 95.
Velencze 83.
Verbó (Trencsén vm.) 23.
Verebély (Verebél) 101.
Veszprém (veszprémi kapitán) 35.
Vezér 97, 105.
Viceispánok (alispánok) 27.
Világos 10.
Vízkeleti 105.
Vlára szoros (Trencsén vm.) 23.
Wallenstein (Walsten) 83, 97, 99, (Generál) 101.
Wallon ld. Balon.
Wesselény Ferencz nádor 5, 99.
Weymari herceg 86.
Wittenberg 3.

Z. Zs.

Zay András 21.
Zay Ferencz báró 21.
Zemplén vármegye 4, 98.
Zierothin (Sierothin, Serothinszky) gr. 61, 68.
Zólkiewski János, lengyel hetman 19.
Zólyom vármegye 45, 66, 95.
Zsáka (Sáka) vára 117.
Zsákmányolás 49.
Zsámbokrét (Sámbokrét) 105.
III. Zsigmond, lengyel király 99.
Zsitva (Sitva) vize 95.
Zsolna 81, 99.

no 46.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

XXVII. KÖTET

(A HARMADIK SOROZAT II. KÖTETE)

BETHLEN GÁBOR

LEVELEI

ILLÉSHÁZY GÁSPÁRHOZ

1619—1629.

SZERKESZTETTE

DR SZÁDECZKY K. LAJOS

A M. TUD. AKADÉMIA R. TAGJA

ÁRA 4 KORONA

BUDAPEST, 1915

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA